

T.C.
KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜ
YENİ TÜRK DİLİ ANA BİLİM DALI

TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE
ARA SÖZ - ARA CÜMLE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
EBRU ÖZTÜRK AKÇA

DANIŞMAN
YRD. DOÇ. DR. MUSTAFA ŞENEL

KARS - 2010

T.C.
KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜ
YENİ TÜRK DİLİ ANA BİLİM DALI

TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE
ARA SÖZ - ARA CÜMLE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
EBRU ÖZTÜRK AKÇA

DANIŞMAN
YRD. DOÇ. DR. MUSTAFA ŞENEL

KARS - 2010

T.C.
KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Ebru ÖZTÜRK AKÇA tarafından hazırlanan “ **Türkiye Türkçesi’nde Ara Söz-Ara Cümle** ” başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından Türk Dili Ana Bilim Dalı, Yeni Türk Dili Bilim Dalı yüksek lisans tezi olarak oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Öğretim Üyesinin Ünvanı Adı ve Soyadı

İmza

Yrd. Doç. Dr. Mustafa ŞENEL

Yrd. Doç. Dr. Cengiz GÖKŞEN

Yrd. Doç. Dr. Bahar GÜNEŞ

Bu tez Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü Yönetim Kurulu'nun tarih vesayılı kararı ile onaylanmıştır.

UYGUNDUR

...../...../.....

Doç. Dr. Selçuk URAL
Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

ÖZET

Türk dilinin, anlatım gücü ve ifade zenginliği en önemli özelliklerinden biridir. Türk diline bu özellikleri kazandıran yapısal özelliklerin dışında en önemli unsurlardan biri de, cümle içinde çoğu zaman bir ayrıntı, yardımcı olarak görülen aslında cümlenin esas yapısında büyük bir role sahip olan, edat, bağlaç, ünlem, ara söz, ara cümle vb. unsurlardır.

Cümlede öge niteliği taşıyan unsurların dışında genellikle dilbilimciler tarafından cümle dışı unsur olarak tabir edilen ara söz ve ara cümleler, tezimizin esas konusunu teşkil etmektedir. Çalışmamızda ara söz ve ara cümleleri, birçok eserde ve günümüze kadar bu konuda yapılmış birçok çalışmada araştırıp, sunmaya çalıştık.

Giriş bölümünde, öncelikle çalışmamızın amacını anlatıp çalışmayı tanıtmaya çalışırken daha sonra dilin ve kelimenin tanımlarına ve bunlarla ilgili bilimsel görüşlere yer vermeye çalıştık. Ana bölümde ve onun alt bölümlerinde ise, ara söz ve ara cümlenin tanımlarına, özelliklerine, ara söz ve ara cümlelerde kullanılan noktalama işaretlerine ve günümüz romanlarındaki kullanışlarına ve kullanım amaçlarına göre oluşturduğumuz tasniflere yer verdik.

Sonuç bölümünde ise, çalışmamız boyunca yaptığımız araştırmalar, çalışmalar sonucunda vardığımız yargıları sunduk.

ANAHTAR KELİMELEER: Cümlenin esas öğeleri, Cümle dışı unsurlar, Ara söz, Ara cümle, Günümüz romanlarında ara söz ara cümle.

ABSTRACT

The powerful statements and diversity of expressions are among the most important aspects of Turkish language. In addition to these components which enrich the structural characteristics of Turkish language, another very important aspect is the existence of elements such as prepositions, conjunctions, exclamations, parenthetical words and remarks, etc. – which are often considered as tiny and contributory details in a sentence; but they are, in fact, important role-players in the shaping of the main clause of a sentence.

The main topic of this dissertation is the parenthetical words and remarks – which are considered by the linguists usually as elements that are non-essential to the main sentence. In this dissertation we tried to study the parenthetical words and remarks by searching for them in a great number of published works throughout the ages, as well as in the studies to this date. Our presentation is based on our findings following a comparative analysis of such studies and published works.

In the introduction section, we firstly explained the aim of our study and introduced the outlines and this was followed by the definitions of the language and the words and the academic opinions on them. In the main section and the following sections, we included the definitions and characteristics of the parenthetical words and phrases, the uses of punctuations in the parenthetical words and phrases, as well as our categorised list of the types and purposes of their usage in the contemporary novels.

In the conclusion section, we presented our conclusive opinions which are based on our findings following the research during our study.

KEYWORDS: Main Elements of a Sentence, Non-Essential Elements of a Sentence, Parenthetical Word, Parenthetical Remark, Parenthetical Words and Parenthetical Remarks in Contemporary Novels.

ÖN SÖZ

Hayatımız boyunca sosyal bir varlık olmamızı ve toplumdaki tüm bireylerle olan ilişkilerimizi sürdürmemizi sağlayan en önemli unsur şüphesiz dildir. Dil canlı bir varlık olduğu için sürekli bir değişim ve gelişim içerisindedir.

Her geçen gün bir okyanus derinliğinde olan bu kıymetli hazine üzerinde sayısız çalışma yapılmaktadır. Ancak bu çalışmaların bir zerre niteliğinde olduğu ve gün yüzüne çıkmamış birçok konunun araştırmaya meraklı olanları beklediği de inkar edilemez bir gerçektir.

Dil çalışmaları içerisinde Türk Dili alanında yapılan çalışmalar da başlı başına bir derinlik ve genişlik arz etmektedir. Bu alanda da gün yüzüne çıkmamış birçok araştırma konusu mevcuttur.

Biz, Türk dilinin ifade ve anlatım gücünün zenginliği bizi çok etkilediği için bu alanda bir tercih yapmayı uygun bularak ara sözleri ve ara cümleleri araştırma konusu olarak belirledik.

Edebi eserlerde - sözlü dönemden günümüze kadar birçok eserde – ara söz ve ara cümlelerin sıkça kullanıldığını düşünerek başladık çalışmamıza. Çünkü bu ara sözler ve ara cümleler günlük hayatımızda, hem yazı hem de konuşma dilinde çoğu zaman farkında bile olmadan kullandığımız unsurlardır.

Özellikle edebi eserlere kattığı anlatım gücüyle, cümleden ayrı gibi görülseler de bunlar, çoğu zaman cümleyi destekleyici ve anlamını kuvvetlendirici bir gizli güç niteliğindedir.

Yaptığımız tüm tespitleri ve araştırmaları bir düzen sırasına tabi tutarak çalışmamızda işlemek üzere düzenledik. Çalışmamız, giriş bölümü dışında, ana bölüm ile sonuç bölümünden oluşmaktadır.

Hazırlamış olduğum bu çalışmada bilgisi ve tecrübesiyle hiçbir zaman yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Mustafa Şenel'e sonsuz teşekkürlerimi saygılarımla arz ederim.

Ebru ÖZTÜRK AKÇA

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
ÖN SÖZ	III
KISALTMALAR	VI
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1	10
1. TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE ARA SÖZ VE ARA CÜMLELERİN KULLANIMI	10
1.1. Ara Söz Nedir?	10
1.2. Ara Söz ve Ara Cümlelerle İlgili Görüşler ve Yapılan Çalışmalar.....	12
BÖLÜM 2	31
2. ARA CÜMLE NEDİR?	31
BÖLÜM 3	35
3. ARA SÖZLERDE VE ARA CÜMLELERDE KULLANILAN NOKTALAMA İŞARETLERİ	35
BÖLÜM 4	37
4. ARA SÖZLERİN, ARA CÜMLELERİN KULLANIM ALANLARI	37
4.1. GÜNÜMÜZ ROMANLARINDA ARA SÖZ ARA CÜMLE	37
4.1.1. Dolaylı Tümleç Olarak Kullanılan Ara Sözcükler.....	38
4.1.2. Karakterlerle, Olaylarla İlgili Yardımcı Bilgiler, Ayrıntı Veren Ara Sözcükler.....	40
4.1.3. Benzerlik İlgisi Taşıyan Ara Sözcükler	61
4.1.4. Sıfat Görünümünde Olan Ara Sözcükler	63
4.1.5. Karşıt Durumları Anlatan, Karşılaştırma Yapan, Alternatif Sunan Ara Sözcükler	64
4.1.6. Zarf Olarak ya da Zarf Tümlecinin Açıklayıcısı Olarak Kullanılan Ara Sözcükler.....	65
4.1.7. Edat, Edat Grubu, Bağlaç Olarak Kullanılan Ara Sözcükler.....	66
4.1.8. Yazarın Kişisel Görüşlerine Yer Veren Ara Sözcükler	67
4.1.9. Zaman Kavramlarını İfade Eden Ara Sözcükler.....	70
4.1.10. Öznenin Açıklayıcısı Olarak Kullanılan Ara Sözcükler	71
4.1.11. İkileme Olarak Kullanılan Ara Sözcükler.....	72
4.1.12. Cümlenin Bütünü Kapsayan Ara Cümleler	73
5. SONUÇ	76
BİBLİYOGRAFYA	78
KİTAPLAR	78

MAKALELER	81
ESERLER	81
SÖZLÜKLER	83
ÖZ GEÇMİŞ.....	84

KISALTMALAR

- age: Adı geçen eser.
agm: Adı geçen makale.
Yay: Yayınevi.
s. : Sayfa.
TDK: Türk Dil Kurumu.

ESER KISALTMALARI

- ADSN: DEVECİOĞLU Ayşegül, **Ağlayan Dağ Susan Nehir**, Metis Yayınları, İstanbul, 2007.
GDY: KULİN Ayşe, **Güneşe Dön Yüzünü**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000.
İA: ÖZTOPRAK Hasan, **İmkansız Aşk**, Can Yayınları, İstanbul, 2003.
K: KULİN Ayşe, **Köprü**, Everest Yayınları, İstanbul, 2001.
KBGG: KULİN Ayşe, **İçimde Kızıl Bir Gül Gibi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2002.
LE: LİVANELİ Zülfü, **Leyla'nın Evi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2007.
M: ARAL İnci, **Mor**, Epsilon Yayınevi, İstanbul, 2003.

GİRİŞ

Türk dilinin diğer dillerden ayrılan en önemli özelliği ifade zenginliğidir. Bu ifade zenginliklerini sağlayan birçok unsurdan bazıları, kelimelerin gerçek anlamlarının yanında mecazlı söyleyişleri duygu ve düşünceleri daha güçlü ifade edebilmek için kullanılan edatlar, bağlaçlar, ünlemler, ikilemeler, hitaplar, ara sözler, ara cümlelerdir.

Hepsi ayrı ayrı birer araştırma konusu olacak bu unsurlardan ara sözler ve ara cümleler araştırma konumuzun temelini oluşturmaktadır. Çalışmamızın amacı belki de günlük hayatımızda gerek konuşma gerek yazı dilinde farkında bile olmadan kullandığımız birçok ara sözün, ara cümlenin, cümle yapısında oynadığı rolü ve cümleye olan katkısını araştırabilmektir. Aynı zamanda, henüz üzerinde çok fazla araştırma yapılmamış, belirsizlikleri çok fazla aydınlatılmamış ara söz ve ara cümlelerle ilgili en azından bundan sonra yapılacak çalışmalara ışık tutabilmektir.

Türk dilinde yapılan kelime tasniflerine baktığımızda bazı kelime türleri vardır ki tek başına belirli bir anlam ifade etmese de cümle yapısında önemli rol oynamaktadır. Özellikle cümlenin anlamına katkıları büyüktür, cümleden çıkardığımızda anlamda kayma, belirsizlik gibi olumsuzlukların yaşandığını görebiliriz.

Bu unsurların yanında bir de aslında cümlede özellikle anlama olan katkısı büyük olan ve cümle tahlillerinde cümle dışı unsur olarak görülen unsurlar vardır ki bunlar ara sözler ve ara cümlelerdir.

Bazen cümlede herhangi bir ögenin açıklayıcısı olurlarken bazen de özellikle hikâye ve romanlarda olaylarla, karakterlerle, zaman ve mekanla ilgili ayrıntı veren önemli unsurlardır. Cümledeki herhangi bir ögenin açıklayıcısı olduklarında o ögeyle birlikte görev alan bir unsur gibi görünürken esas farkları başka işlevlerde kullanıldıklarında görülür.

Bu farklı durumlar çoğu zaman yazarın kendi yorumlarını okuyucuyla paylaşmak için ara söz ara cümle kullandığı durumlardır. Bu yorumlar sadece bir görüşü bildirirken, romandaki veya hikâyedeki olay ya da karakter ile ilgili ayrıntıları anlatan ara sözler ve ara cümleler, okuyucu için ipuçları taşıyan, okuyucunun

karakterleri ve olayları daha iyi anlamalarını sağlayan, bu noktadaki önemli özellikleri göz ardı edilmeyecek unsurlardır.

Elbette burada bahsettiğimiz birkaç işlevle ara sözleri ve ara cümleleri sınırlandıramayız.

Bu açıdan çalışmamızı yaparken titizlik göstererek tüm bilimsel normlara uygun davranmaya çalıştık. Çalışmamızın konusunu belirledikten, netleştirdikten sonraki ilk adımımız öncelikle bibliyografik çalışmalarımız oldu. Çalışmamızın bibliyografya kısmında yer vermediğimiz, sayısını netleştiremeyeceğimiz birçok eserde, makalede, romanda, bibliyografik kaynaklarda, kütüphanelerde internet ortamında vb. alanlarda bu konuda sayısız araştırma yaptık. Araştırma evresinin en uzun dönemini ise romanları okuyup tarayarak, içindeki ara sözleri ve ara cümleleri fişlemek oluşturmuştur.

Romanlardaki taramadan sonra özellikle kelime tasnifleri, cümle tasnifleri üzerinde derin bir araştırma yaptık. Amacımız dilbilimcilerin kelime ve cümle hakkındaki düşünceleri ve tasnifleri üzerinde bir genellemeye varabilmektir. Bunun yanında karşıt düşünceleri de bulup düşüncenin çıkış noktalarını ve dayanaklarını tespit etmeye çalıştık.

Çalışmamızın giriş bölümünde çalışma konumuzu tanıtmaya ve bu çalışmayı seçmemizdeki nedenleri, gerekçelerimizi sıralarken kullanılan yöntem ve teknikleri de ifade etmeye çalıştık.

Giriş bölümünden sonraki ilk bölümde yazılı edebiyatın ilk dönemindeki birçok üründen çalışmamıza ışık tutacağına inandığımız makalelere, örneklere yer verdik. Bunu yaparken de bilimsel normlara uygun davranıp, alıntılarda dipnot kullandık.

Bir sonraki bölümde ise öncelikle ara sözün tanımına geçmeden dilin tanımına, insan ve toplum açısından önemine, Türkiye Türkçesi'nin kökenine değinerek, sözcüğün tanımını yaparak, çeşitli kelime tasniflerine, dilbilimcinin bu konudaki görüşlerine, makalelerine yer vererek ara söz ve ara cümlelerin cümledeki konumu hakkında detaylı bir yargıya varabilmeyi amaçladık.

Daha sonra ara sözün ve ara cümlelerin tanımına ve özelliklerine yer vererek artık konunun iyice şekillenmesini sağladık.

Çalışmamızda üzerinde durduğumuz diğer önemli bir bölüm ise ara söz ve ara cümlelerde kullanılan noktalama işaretleri oldu. Noktalama işaretlerinden “virgül”

ve “kısa çizgi” ara söz ve ara cümlelerde kullanılan temel işaretler olduğu için bu konuda dipnotlarla bazı gramer kitaplarından alıntılar gösterdik.

Son bölümde ise günümüz romanlarından birkaçında kullanılan ara sözleri ve ara cümleleri cümledeki kullanım amaçlarına göre sıralayarak tasnifledik. Bu tasnifleri yaparken hem anlam hem de işlev bakımından incelemeye çalıştık.

Ara sözlerin ve ara cümlelerin tanımlarına, işlevlerine ve bunlarla ilgili yapılmış çalışmalara yer vermeden önce dilin ve kelimenin tanımına ve özelliklerine yer vermek yerinde olacaktır.

Dil, iletişimin olmazsa olmazıdır. İnsanlar arasında anlaşmayı sağlayan bir araçtır. Doğan Aksan dili, bir anda düşünemeyeceğimiz kadar çok yönlü değişik açılardan bakınca başka başka nitelikleri beliren, kimi sınırlarını bugün de çözemediğimiz büyüklü bir varlık olarak tanımlar. Ayrıca dilin, insan ve toplumdan ayrı düşünülmemeyeceğini, bilim, sanat, teknik gibi bütün alanlarla ilgili bulunduğunu ve onları oluşturan bir kurum olduğunu söyler.¹

Dil sadece iletişim sağlamakla kalmaz, aynı zamanda milletlerinin varlığında önemli rol oynar. İnsanlar dünyaya geldikleri andan itibaren bir dilin etkileşiminde çevrelerini algılar. Konuşulan dili duyma ve taklit etme yöntemiyle öğrenerek iletişim kurmaya çalışırlar. Daha çok ağlama ve hareketlere dayanan bu anlaşma sistemi yaş ilerledikçe tam benimsemeye dönüşür. Tüm yaşamı boyunca da hayatın ona sunduğu sosyal rol her ne olursa olsun hayatının her alanında dil sayesinde anlar, dinler, hareket eder, kendini ifade eder ve başkalarıyla iletişim kurar.

Dilin insan açısından önemini onun insanın dünyadaki yerini ve değerini belirleyen unsur olarak gösteren Aksan, dilin insanı insan yapan niteliklerin başında geldiğini söyler. Dilin, insanların, her türlü duygu ve düşüncelerini ve isteklerini her yönüyle açığa vurabilmeleri için ve yaşamlarını sürdürebilmeleri için olanak sağladığını söyleyerek dilin insan yaşamındaki vazgeçilmezliğini bir kez daha vurgulamıştır.²

İnsanoğlu doğası gereği sosyal bir varlıktır ve toplumdan ayrı düşünülemez, Dolayısıyla her bireyin toplumla olan ilişkisinin düzeni demek, aynı zamanda, toplumun düzeni demektir. Bu düzeni sağlayan en önemli vasıta ise dildir.

Dilin toplum açısından önemini konusunda ise, Aksan, bir toplumbilimci gözüyle toplum açısından bakıldığında dilin en başta anılması gereken kurumlardan

¹ Doğan AKSAN, **Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim**, TDK, Ankara, 2007, s. 11

² Doğan AKSAN, **age**, s. 11

biri olduğunu söyler. Dili, bir topluluğa, bir topluma dönüştüren dilin, insanların birlikte yaşamaları, anlaşabilmeleri açısından çok önemli olduğunu, dil olmadan bir toplumun oluşmasının mümkün olmadığını ifade eder.³

Dil aynı zamanda canlı bir organizmadır. Zamanla kimi kelimeler yok olurken yerini yenileri alır. Sürekli bir değişim ve gelişim halindedir. Bunun en büyük nedeni ise dilin nesilden nesile aktarılırken yaşadığı değişimlerdir.

Dil sadece milletlerin varlığının sürekliliği için değil aynı zamanda insanların düşünce yapılarının, hayata bakış tarzlarının oluşumu ve gelişimi için de çok önemlidir. Düşünceleri geliştirmeye, eleştirel bakış açısına sahip olmaya ancak dili kullanarak ulaşabiliriz. Çünkü medeniyetin ilerlemesi dille olmuştur. Dil ilerledikçe medeniyet de ilerleyerek günümüze kadar inanılmaz bir gelişme göstermiştir. Bu değişim ve gelişme sonsuza kadar da devam edecektir.

Dili konuşma ve yazı dili olmak üzere iki yönüyle ele alabiliriz. Yazı dili bir takım kurallar bütününden, oluşurken konuşma dili kesin kurallara bağlanmayan yazı diline göre daha serbest ve kişiden kişiye değişiklik arz edebilen bir yapıya sahiptir. Bu yapı dolayısıyla konuşma dilinde bölgelere, yörelere göre değişebilen bir takım farklılıklar da oluşmuştur. Yazı dili ise konuşma diline göre değişiklikler göstermez tam tersi bir ortaklık içerir. Genel kurallardan oluşur ve yazı dilini kullanan herkes bu kurallara uymak zorundadır.

Muharrem Ergin, dili, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta, kendine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli antlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş bir içtimai bir müessese olduğunu söyler. Ergin, dilin, insanların kullandığı herhangi bir vasıtaya benzemediğini onun vasıtalığının sadece anlaşmayı temin etmek bakımından olduğunu da ifade eder. Doğal vasıta olduğu için insanların ona hükmedip onu istedikleri gibi kullanmalarının mümkün olmadığını; aksine herkesin dilin tabiatına uymak zorunda olduğunu belirtir.⁴

Dilin toplumsal yönü konusunda ise Muharrem Ergin, dilin içtimai bir müessese olduğunu, fertlerin üstünde bütün bir cemiyetin malı olan ve bütün bir cemiyeti içine alan kuvvetli bir müessese olduğunu ayrıca cemiyetlerin en büyük dayanaklarının dil olduğunu söyler.

³ Doğan AKSAN, *age*, s. 13

⁴ Muharrem ERGİN, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yay. , İstanbul, 1993, s. 3

Aynı zamanda bir cemiyeti ayakta tutan, bir cemiyetin varlığını sağlayan, devam ettiren, bir cemiyette sarsılmaz bir birlik yaratan müessese olarak dilin çok büyük bir rol oynadığını söyler. Bu rolü dolayısıyla da bir milleti teşkil eden unsurların başında geldiğini, bir milleti bir kavmi bazen tek başına ayakta tuttuğunu, milli benliği muhafaza ederek, onu yok olmaktan ve eriyip başkalaşmaktan kurtardığını da ifade eder. Böylelikle dilin bir milletin en büyük milli müessesesi olduğunu söyler.

Bu içtimai ve milli müessesenin malzemesininse sesler olduğunu söyler. Yapısının seslerden örüldüğünü, seslerin yan yana gelerek kelimeleri ve kelime dizilerini meydana getirdiğini ifade eder. Tüm bunlardan hareketle dilin seslerden yapılmış bir bina, seslerden kurulmuş bir yapı, büyük bir sesler sistemi, seslerden örülmüş içtimai bir müessese olduğunu söyler.⁵

Dil konusunda Haydar Ediskun ise, dilin bir geniş bir de dar olmak üzere iki anlamı olduğunu bildirir. Ona göre, geniş anlamıyla dil, her işaretinde dış ve iç yön olmak üzere iki ayrı yönü barındırır, aynı zamanda bu yönler birbirine sımsıkı bağlanmıştır. Dış yönü, görülen, işitilen, koklanan; iç yönü ise görülen, işitilen, koklanan, nesnelere anlamı olarak tanımlanmıştır. Yani geniş anlamıyla dili, insanların anlaşmalarını çeşitli işaretlerle sağlayan bir sistem olarak tanımlamıştır. Bu dile örnek olarak da şunları sıralamıştır: jest dili, mimik dili, pandomim dili, flama ya da bayrak dili, pırıldak dili, borazan ya da düdük dili, gonk dili, mors dili, çiçek dili, müzik dili, dans ya da raks dili, trafik dili...

Dar anlamda dili ise bir toplumdaki insanların anlaşmalarını konuşma ya da yazı ile sağlayan işaretler sistemi olarak tanımlar. Ayrıca bu dilin iki yönü üzerinde durur: Birini seslerin ya da seslerin görülen işaretlerinden oluştuğunu; diğersinin ise bu sesler ya da ses işaretlerinden çıkan anlamlar olduğunu söyler.

Dar anlamlı dilde sesler ya da ses işaretlerinden veya bunlardan çıkan anlamların zamanla değiştiğini, yenilendiğini açıklar. Açıklamasını şu örneklerle aydınlatmıştır: Eski metinlerde yer alan “bigi” “bugün” gibi; “kangi” bugün “hangi” diye söylenip yazılırken “bağır” sözcüğünün eskiden “karaciğer”; “havacılar” sözcüğünün eskiden, Ok Meydanı’nda ok atanların hakemlerine verilen ad olduğunu açıklamasına eklemiştir.⁶

⁵ Muharrem ERGİN, *age*, s. 5

⁶ Haydar EDİSKUN, *Türk Dil Bilgisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993, s. 9

Muharrem Ergin, bir dilin iki cephesi olduğunu, bunların konuşma ve yazı dili olduğunu ifade eder. Konuşma dilinin, insanların karşı karşıya sesli olarak görüşürken, yani konuşurken kullandıkları dil olduğunu; yazı dilinin ise insanların söylemek istediklerini yazı ile anlatırken kullandıkları yazıda kullanılan dil olduğunu söyler.⁷

Yeryüzünde diller, köken ve yapı bakımından olmak üzere iki şekilde incelenir. Muharrem Ergin, Türkçenin, Ural Altay dillerinin Altay koluna bağlı bir dil olduğunu açıklar.⁸ Yapı olarak sondan eklemeli bir dildir. Türk dilinin kökleri çok eski çağlara dayanmaktadır.

Kelime, diğer adıyla sözcük, tüm eklerinden arındırıldığında geriye kalan en anlamlı en küçük birimdir. Kelimenin tanımını yapmak istersek ifadeler ne kadar ayrı olursa olsun tek bir noktada birleşir: O da tek başına anlamlı bir bütünü ifade etmesidir. Sözlük anlamıyla bir tanım yapmak gerekirse:

“ Kelime, anlamlı ses veya ses birliği, söz, sözcük.”⁹

“ Sözcük, bir veya birden çok heceli söz birliklerinden oluşan, aynı dili konuşan kişiler arasında, zihinde, tek başına kullanıldığında, belli bir kavrama karşılık olan; belli bir duygu ve düşünceyi yansıtan; somut ya da soyut kavramlar arasında ilişki kuran dil bilimidir. ”¹⁰ gibi birçok benzer tanım çıkar karşımıza.

Bir de cümlede, tek başına anlamlı olan diğer kelimelerle birlikte kullanıldığında cümleye değişik anlam ilgileri katan ancak tek başına kullanıldığında herhangi bir anlama karşılık gelmeyen buna karşın sözcük olarak adlandırılan bazı kelime ve kelime öbekleri de vardır. Bunlar edatlar, bağlaçlar, ünlemler gibi unsurlardır.

Muharrem Ergin, kelimenin manası veya gramer vazifesi bulunan ve tek başına kullanılan ses veya sesler topluluğu olduğunu söyler. Seslerin manalarının veya vazifelerinin olmadığını, seslerin sadece kelimelerin dolayısıyla dilin yapısında kullanılan malzeme vazifesinde olduğunu belirtir. Tek tek hiçbir varlığı, nesneyi karşılamadıklarını hiçbir mana ifade etmediklerini, dilde ancak kelime bünyesinde kullanım sahasına çıktıklarını söyler.¹¹

⁷ Muharrem ERGİN, *age*, s. 8

⁸ Muharrem ERGİN, *age*, s. 8

⁹ Türkçe Sözlük, **TDK**, 10.Baskı, Ankara, 2005

¹⁰ Eker Süer, **Çağdaş Türk Dili**, Grafiker Yay., Ankara, 2003, s.138

¹¹ Muharrem ERGİN, *age*, s. 91

Dilin tek tek kelimelerden ibaret olmadığını, dilin bir lügat kitabı, bir sözlük olmadığını, kelimenin dilin unsurlarından biri olduğunu söylerken dilin kelime demek olmadığını da belirtir. Bir dilin karakterini kelimelerin değil onun gramer yapısının ortaya koyduğunu söyler. Kelimelerin seslerden kurulduğunu da belirtir.

Dolayısıyla dilin, ilk bakışta kelimelerden, kelime gruplarından ve cümlelerden ibaret olduğunu fakat esas itibariyle cümlelerden ibaret olduğunu belirtir. İnsanlar konuşurken de yazarken de dilin, birbirini takip eden cümleler halinde akıp gittiğini, cümleler halinde ortaya çıktığını, insanların duygu ve düşüncelerini, isteklerini birbirlerine cümleler halinde aktardıklarını, cümleler halinde konuşup, cümleler halinde yazdıklarını söyler.¹²

Muharrem Ergin, kelimeyi, “manası ve vazifesi bulunan ve tek başına kullanılan ses veya sesler topluluğu” olarak tanımlar. Kelimenin mahiyetinden bahsederken üç unsuru belirtir. Bunları da:

- “1) Manası veya vazifesi bulunmak,
- 2) Tek başına kullanılmak,
- 3) Ses veya sesler topluluğu olmak” olarak sıralar.¹³

Kelimenin, yapısı ve manası veya vazifesi olmak üzere iki cephesinden bahseden Ergin, kelimenin, biri ses diğeri şekil yapısı olmak üzere iki yapısının olduğunu söyler. Ses yapısının kelimenin kulağa hitap eden bir yapısı olduğunu aynı zamanda kelimenin ses çatısını meydana getirdiğini açıklar. Şekil yapısının ise anlayışa hitap eden yapı olduğunu, kelimenin mana yapısını meydana getirdiğini söyler. Dolayısıyla ses yapısının dış yapı, şekil yapısının ise iç yapı olduğunu aynı zaman da ikisinin parçalarının ayrı ayrı olduğunu da belirtir. Kelimenin ses yapısının hecelerini oluşturduğunu, hecenin çekirdeğinin ise vokal olduğunu söyler.¹⁴

Şekil yapısının ise anlayışa hitap eden yapı olduğunu ve manayı bu yapıdan çıkardığımızı söyler. Kelimenin şekil yapısını da köklerin ve eklerin meydana getirdiğini belirtir.¹⁵

Korkmaz ise kelimenin, bir veya birden çok heceli ses öbeklerinden oluşan ve tek başlarına zihindeki belirli kavramlara karşılık olan somut veya soyut söz kalıpları olduğunu, bunlardan kelimelerin iç yapı ve dış yapı olmak üzere iki yapıları

¹² Muharrem ERGİN, *Üniversiteler İçin Türk Dili*, Bayrak Yayınları, İstanbul, 1997, s. 189

¹³ Muharrem ERGİN, *age*, s. 195

¹⁴ Muharrem ERGİN, *age*, s. 197, 198, 199

¹⁵ Muharrem ERGİN, *age*, s. 203

olduğunu söyler. Bunlardan dış yapılarının onları oluşturan ses yapıları, iç yapılarının ise şekil yapılarının olduğunu söyler.¹⁶

Sözcük türlerini, isim soylu sözcükler, fiil soylu sözcükler ve edat soylu sözcükler şeklinde alt gruplara ayırabiliriz. İsim soylu sözcükler, varlıkları ve kavramları karşılayan isimler karşıladıkları bu kavram ve nesnelere sıkı bir ilişki içerisindedirler.

Bir önceki bölümde yer verdiğimiz birkaç tanımda da görüldüğü gibi sözcük tanımı yapılırken sözcüğün fonksiyonuna dair ipuçları da gözükmemektedir. Sözcükler tek başına anlamlı yapılar olarak nitelense de bu tanımın dışında kaldığı halde sözcük tanımı altında kullanılan kelime ya da kelime öbekleri vardır. Bunun için sözcüklerle ilgili yapılaş birkaç tasnife yer vermek yerinde olacaktır.

Ergin, kelimeleri mana ve vazife bakımından üç gruba ayırır:

- 1) İsimler
- 2) Fiiller
- 3) Edatlar

Bunlardan isimlerle fiilleri, manalı kelimeler; edatları ise vazifeli kelimeler olarak açıkladıktan sonra, isimlerin, nesnelere karşılayan kelimeler olduğunu, bu nesnelere ise canlı cansız bütün varlıklar, kavramlar, vasıflar, şahıslar, durumlar, kısacası zaman ve mekân içinde ve insan kafasında mevcut olan bütün maddi ve manevi varlıklar olduğunu ifade eder.

Fiillerin, hareketlere karşılayan kelimeler olduğunu nesnelere zaman ve mekân içindeki çeşitli hareketlerinin mevcut olduğunu fiillerin de bu hareketlere karşıladıklarını söyler.

Edatların, ne nesneyi ne de hareketlere karşılamadıklarını, yani hiçbir şeyi karşılamadıklarını sadece nesne ile hareketin, dolayısıyla isim ile fiilin münasebetine yardımcı olduğunu, böylece, isim ve fiilleri, dilin esas kelimeleri; edatları ise yardımcı kelimeler olarak ifade eder.¹⁷

Tahsin Banguoğlu ise kelime gruplarına kelime öbekleri adını vermektedir. Kelimelerin, sözü geliştirmek üzere öbeklendiğini, kavramlar arasında derece derece ilişkiler meydana getirdiğini, bunlara kelime öbeği dendiğini söyler. Kelime öbeklerini:

A)Belirtme Öbekleri

¹⁶ Zeynep KORKMAZ, *Türkiye Türkçesi Grameri*, TDK, Ankara, 2003, s. 6, 7

¹⁷ Muharrem Ergin, *age*, s. 276, 277

B)Yargı öbekleri olarak ikiye ayırır.

Belirtme öbeklerinde bir kelime bir başka kelimenin taşıdığı kavramı daha yakından belli etmek için kullanıldığını buna göre her belirtme öbeğinde en az biri belirtilen (determine), diğeri belirten (determinant) olmak üzere iki kelime bulunduğunu söyler. Bu açıklamaya örnek olarak şu kelime öbeklerini gösterir: odanın tavanı, dalgalı deniz, pek yorgun, geri dönmek.

Banguoğlu, yapılarına göre 8 çeşit kelime öbeği tespit ettiğini belirtirken bunları:

“Ad takımı,
Sıfat takımı,
Zarf öbeği,
Takı öbeği,
Çekim öbeği,
Bağlam öbeği,
Yanaşma öbeği,
Katma öbekler.”¹⁸ olarak adlandırır.

Bilgegil ise, “Türkçe Dilbilgisi” adlı kitabında, kelime gruplarını, belirtme(tayin) grupları diye adlandırılmış ve birden ziyade kelimedenden meydana geldiği halde cümledeki görevi bakımından bir tek kelimedenden farksız olan gerektiği takdirde yine bir çekim eki alabilirmiş gibi çekim eki alabilen isim soyundan kelimelerin teşkil ettiği birleşik sözler diye tanımlamış ve sekiz gruba ayırmıştır:

1. İsim tamlamaları,
- 2.Sıfat tamlamaları,
- 3.Bağlaç grupları,
4. Zarf grupları,
5. İsim grupları,
6. İkizlemeler
- 7.Edat grupları,
8. Unvan grupları.¹⁹

¹⁸ Metin Karaörs, **Karşılaştırmalı Şekil Ve Cümle Bilgisi**, Akçağ Yay., Ankara, 2005, s.115

¹⁹ Metin Karaörs, **age**, Akçağ Yay., Ankara, 2005, s.119

BÖLÜM 1

1. TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE ARA SÖZ VE ARA CÜMLELERİN KULLANIMI

1.1. Ara Söz Nedir?

Cümlelerin herhangi bir ögesi olmayan, cümle kuruluşuna katılmayan, cümlede açıklayıcı olarak kullanılan (Temel cümlelerin yardımcısı, bazen de bir ögenin açıklayıcısı durumundadır.), dolaylı olarak cümlelerin anlamına yardımcı olan, iki virgül ya da iki kısa çizgi arasında gösterilen sözcük grupları ya da cümlelerdir. Sözlük tanımını yapmak gerekirse:

“Doğrudan doğruya konuşulan veya yazılan konuyu ilgilendirmeyen dolaylı söz, istitrat.”²⁰

M. Kaya Bilgegil, bağlama ve ayırma(vasıl ve fasıl) olarak iki durumda bulunan kelimelerden söz eder. Bir cümleyi oluşturan kelimelerin birbirlerine göre iki durumda olduğunu, bunların, ya bağlaç gruplarını teşkil ettiğini ya da etmediğini söyler. Birinci durumun, meani denilen edebiyat disiplininde “vasıl”; ikincisinin ise “fasıl” kelimesiyle ifade edildiğini bunları, “bağlama” ve “ayırma” sözleri ile karşıladıklarını belirtirken anlatımı şöyle örneklendirir: “Birbirlerinin sözünü bitirmeğe meydan vermeden söylüyorlardı; (ne kadar çok şey biliyorlar ve çenelerini ne kadar yoruyorlardı.)” örneğin ardından, parantez içindeki kısmın bağlama, parantez dışında kalan kısmında da ayırma olduğunu açıklar.”²¹

Ara sözler romanlarda, çeşitli edebi eserlerde kullanıldığı gibi didaktik amaçla yazılan bilimsel kitaplarda da kullanılır. Aşağıda sıralanan cümlelerde bunların somut örneklerini görebiliriz:

“ ...Nasıl oluyor da bir şairin sözle, yazıyla dile getirdiği bir duygu birkaç sözcükle bize aktarılıveriyor, kimi zaman tüylerimizi ürpertecek kadar bizi etkiliyor? Bir evet sözcüğünün nasıl – söyleniş durumuna göre – beş altı anlamı olabiliyor? ”²²

Yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi ara söz, bilimsel bir konuyla ilgili verilen bilginin daha iyi kavranması maksadıyla didaktik amaçla kullanılmıştır.

²⁰ Türkçe Sözlük, TDK, Ankara, 2005, s.115

²¹ M. Kaya BİLGEĞİL, , **Türkçe Dilbilgisi**, Dergah Yay. ,İstanbul, 1984, s. 160

²² Doğan AKSAN, **age**, s. 11

“Dillerin kendilerine özgü yasaları, eğilimleri, sorunları olduğu gibi, bütün dilleri kapsayan ortak yasalar, eğilimler ve sorunlar da vardır. İşte, dil dediğimiz bu çok yönlü, büyümlü varlığı inceleyen, özellikle onun –aşağıda değineceğimiz- başlıca sorunlarına eğilen bilime dilbilim adını veriyoruz.”²³

Burada yer alan örnekte de yine didaktik bir amaç görülmektedir. Konuyla ilgili verilecek bilgilere dair ipucu verilmekte bilginin verileceği yer ile ilgili okuyucu bilgilendirilmektedir. Bu kullanım amacıyla birçok benzer örnek karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan bazıları:

“Kitabımızın bu cildinde ve çeşitli bölümlerinde ayrı ayrı ele alınacak olan dilbilim dallarını – bütün dünyadaki çalışmaları göz önünde bulundurmak üzere – şöylece özetleyebiliriz.”²⁴

“İnsanların çeşitli bakımdan nitelikleri nasıl birbirinden farklı ise, toplumların dünyayı görüşleri, değerlendirmeleri de öylece birbirinden ayrıldığı için kavramlar dilden dile – ve o ölçüde olmamak üzere – kişiden kişiye değişir.”²⁵

“Ancak gerçekte, doğal konuşma içinde sürekli olarak birçok yanlış eklentiler, kurallardan sapmalar – ve kendi deyimiyle – strateji değişiklikleri görülür.”²⁶

“Dil ailesi, yukarıda değindiğimiz bakımlardan birbiriyle akrabalığı olan, bir bölümü – Fransızca, Rumence gibi dillerin Latince'den türeyişi gibi- birbirinden türemiş bulunan ve zamanla başkalaşan dillerin bağlı olduğu ailedir.”²⁷

²³ Doğan AKSAN, **age**, s. 13

²⁴ Doğan AKSAN, **age**, s. 25

²⁵ Doğan AKSAN, **age**, s. 51

²⁶ Doğan AKSAN, **age**, s. 53

²⁷ Doğan AKSAN, **age**, s. 102

1.2.Ara Söz ve Ara Cümlelerle İlgili Görüşler ve Yapılan Çalışmalar

Sözlü ve yazılı edebiyatın ilk ürünlerinden günümüze kadar geniş çaplı yapılan tüm çalışmalarda ara söz ve ara cümle konusunda yeni birçok bilgiye, örneğe ulaşılabileceğini düşünüyoruz. Bu nedenle çalışmamızda gerek ilk yazılı ürünlerden gerekse günümüz romanlarına kadar birçok geçiş alanında araştırma yapmaya çalıştık. Bu araştırmalarda çalışmamızı aydınlatacak bölümleri aşağıda sıraladık.

Mehmet Vefa Nalbant'ın, Kutadgu Bilig'de “tut-“ fiili hakkında yapılan bir araştırmayı anlattığı makalesindeki açıklamalar ve sonuçta yer verilen açıklamalar oldukça dikkat çekici bir ayrıntıdır:

“Tut- fiilinin kapsamını oluşturan anlam kümesi içinde, tarihi alanda, Çağatay ve Eski Anadolu Türkçesi eserleriyle, Çağdaş Türk Dili alanında ise Türkiye Türkçesi'nde tespit edilen ve anlamı “varsaymak, farz etmek olan ve ara söz/cümle olarak kullanılan tut- fiilinin, Kutadgu Bilig'de bağlaç olduğunu göreceğimizi tut- ile anlam bakımından yakın olması incelememiz bakımından önemli olduğunu söyler.”²⁸

Sonuç bölümünde ise ara sözlerle ilgili şu bilgiyi verilmiştir:

“Çağatay, Eski Anadolu Türkçesi ve Türkiye Türkçesi alanlarında “varsaymak, farz etmek” anlamlarında ana cümle içinde ara cümle/söz olarak kullanılan tut- fiili anlamları bakımından Kutadgu Bilig'deki tut- bağlacına yaklaşmakla birlikte, bu üç alandaki tut- sözcüğünün sözcük türünü değiştirmedüğünün görüldüğünü ifade etmiştir.”²⁹

Ara söz ve ara cümlelerle ilgili önemli kaynaklardan biri“Dede Korkut Kitabı'dır.” “Dede Korkut Kitabı” baştan sona manzum ve nesir şeklinde deyim, atasözü, ara söz ve kalıp sözlerle örülerek anlatılmıştır.

Dede Korkut Kitabı Türk Edebiyatına ve tarihine her yönüyle ışık tutan bir eserdir. Şüphesiz araştırma konusu olacak birçok özelliği henüz gün yüzüne çıkarılmamıştır. Yapılan kapsamlı araştırmalar bu eserin Türklük tarihi adına önemini bir kez daha ortaya koymuştur. Prof. Dr. Muharrem Ergin,“Dede Korkut Kitabı” adlı her iki eserinin giriş kısımlarında Dede Korkut'u ve Dede Korkut kitabını şu sözlerle izah etmektedir:

²⁸ Mehmet Vefa Nalbant, “Türkçede Tarihi Türk Dili Alanında Fonksiyon Değiştirmeye Bir Örnek: *Tut- fiili*”, **Bilig** Yaz / 2006, Sayı:38, s. 139, Ahmet Yesevi Üniversitesi Mtevelli Heyet Başkanlığı.

²⁹ Mehmet Vefa Nalbant, **agm**, s. 145.

“Türk edebiyatı tarihinin en büyük alimi Prof. Fuat Köprülü’nün, derslerinde söylediği bir söz vardır: Bütün Türk edebiyatını terazinin bir gözüne, Dede Korkut’u öbür gözüne koysanız, yine Dede Korkut ağır basar.”³⁰

Ergin, yine aynı isimli başka bir çalışmasında Dede Korkut ile ilgili şu bilgileri verir:

İlim aleminde ve Türk Dili ve Edebiyatı alanında Dede Korkut Kitabı ya da kısaca Dede Korkut adıyla tanınan eser bir destani Oğuz hikayeleri mecmuası olduğunu bunlardan birinin Dresden’de ötekinin ise Vatikan’da olmak üzere iki nüshasının bulunduğunu söyler. Bu eserin Dede Korkut adı ile anılmasının nedeninin ise Dede Korkut adındaki ozanlar pirinin eserin bir nevi müellifi durumunda bulunması, eserde toplanmış olan Oğuz destanlarının onun tarafından düzenlenmiş gösterilmesi olduğunu söyler.³¹

Dede Korkut Kitabının Dresden nüshasının bir giriş ile on iki destanî hikâyeyi içine aldığı; Vatikan nüshasında ise girişten başka hikâyelerin yalnız altı tanesinin var olduğunu ve bu altı hikâyenin de ancak beşinin tam olduğunu belirtir. Nüshanın sondan bir önceki yaprağı kopmuş olduğu için altıncı hikâyenin iki sahifelik bir kısmının da eksik olduğunu ayrıca belirtmiştir.

Kitabın girişinin Dede Korkut’u takdim için yazılmış olduğunu ve iki kısımdan ibaret olduğunu söyler. Birincisinin hikayelerin tesbiti veya istinsahı sırasında yazılmış olan ve Dede Korkut’u tanıtan kısım olduğunu belirtir.. Besmeleden hemen sonra başlayan bu kısımda Peygamber zamanına yakın Bayat boyundan Korkut Ata adında bir erin ortaya çıktığı, bu Korkut Ata’nın Oğuz kavminin müşküllerini çözen ve gaptten türlü haberler veren bir kimse olduğunun bildirildiğini söyler. Onun hanlığın, sonunda Kayılara geçeceğini söylemiş olduğuna işaret edilerek Korkut Ata’nın bununla şimdi hüküm sürmekte olan Osmanlıları kastetmiş olduğunun belirtildiğini söyler.

Girişin bu kısa tanıtımdan sonra gelen ikinci kısmının ise Dede Korkut’un sözlerine ayrıldığını söyler. Yine ikiye ayırabilecek bu kısımda önce Dede Korkut’un söylemiş olduğu vecizelerin sıralandığını, sonra da kadınları dörde ayıran sözlerin geldiğini belirtir. Vecizelerinse dört grupta toplanmış olduğunu bir gruptakilerin

³⁰ Muharrem Ergin, **Dede Korkut Kitabı**, Boğaziçi Yay., İstanbul, 2003, s.5

³¹ Muharrem Ergin, , **Dede Korkut Kitabı I**, TDK Yay., Ankara, 1994, .s. 1

sonlarının hep aynı şekil veya kelime (-mez, yig, bilür, görklü) ile bitmekte olduğunu ve her grubun sonunun da bir iki dua cümlesi ile bağlandığını söyler.

Bu girişten sonra Dresden nüshasına göre sırasıyla şu Oğuz hikâyelerinin geldiğini söyleyerek onları şu şekilde sıralar:

- 1.Dirse Han Oğlu Buğaç Han destanı
- 2.Salur Kazan'ın evinin yağmalanması destanı
- 3.Kam Büre Oğlu Bamsı Beyrek destanı
- 4.Kazan Bey'in oğlu Uruz Bey'in esir düştüğü destan
- 5.Duha Koca oğlu Deli Dumrul destanı
- 6.Kanlı Koca oğlu Kan Turalı destanı
- 7.Kazılık Koca oğlu Yigenek destanı
- 8.Basat'ın Depegöz'ü öldürdüğü destan
- 9.Begil oğlu Emre'nin destanı
- 10.Uşun Koca oğlu Segrek'in destanı
- 11.Salur Kazan'ın oğlu Uruz'un tutsaklıktan çıkardığı destan
- 12.İç Oğuz Taş Oğuz asi olup Beyrek'in öldüğü destan ”

Dede Korkut'taki ara sözleri makalesinde ele alan Fikret Türkmen ara sözü, “sözlü gelenekteki üslup özelliklerinden veya anlatım tekniklerinden birisi olarak nitelemiştir. Ara söz kullanımının sözlü gelenekten yazıya geçirilen el yazmalarında ve basma eserlerde de karşımıza çıktığını belirtmiştir. Makalede de XV. Yüzyıla ait yazma metin olan Dedem Korkutun Kitabı'ndaki ara sözleri ele almıştır. Kitabı yazıya geçiren sanatkar için “sanki hikayeleri sözlü olarak anlatırcasına dinleyici ile karşı karşıya imiş gibi hitap eden biri” olarak nitelemiş ve aşağıdaki örneklerle fikirlerini desteklemiştir:

“Ol zamanda bir oğlan baş kesip kan dökme ad koymazlardı... veya kahramanın kendi kendine açıklama yaparak sonuçta yine dinleyici yani okuyucu aydınlatmak amacıyla söylediği;

...Bugayla oğlan meydanda bir hamle çekiştiler. Han bayındırlar temaşaya bakıştılar. İki talusunun üstüne buganın köpük durdu, ne oğlan bugayı yendi ne buga oğlanı yendi. Oğlan fikreyledi, aydur: Bir dama direk ururlar, ol dama dayak olur şöyle ki dayağı giderseler dam yıkılır. Ben bunun anlına neye dayak olurun, dururun dedi...

Özellikle fikrin düğümlendiği “Bir dama direk ururlar ol dama dayak olur, şöyle ki dayağı giderseler dam yıkılır.” cümlesi her ne kadar oğlanın ağzından çıksa

da geleneksel bir fikir kalıbı olması dolayısıyla oğlanın davranışlarını açıklamaktadır. Dolayısıyla bir ara söz olarak kabul edilmelidir.

Bu örneklerin istediğimiz kadar çoğaltılabileceğini söyleyen Fikret Türkmen, açıklayıcı yüzlerce ara sözün Dede Korkut'un bütün kollarında karşımıza çıkabileceğini de belirtir.”³²

Ara sözleri sınıflandırarak üç gruba ayırırken, Dede Korkut'taki ara sözlerin sınıflandırmasını ise şöyle açıklamıştır:

Dede Korkut hikâyelerinin yazarının, henüz hikâyeye girmeden, Dede Korkut hakkında uzun uzun açıklamalarda bulunduğunu ve onun, Resul Aleyhi's-selam zamanına yakın yaşadığını Bayat boyundan olduğunu ve Oğuz'un içinde velayeti görüldüğü için ne dese yapıldığını, gayibden haberler verdiğini, Allah'ın onun ilham ettiğini anlatmakla başladığını söyler. Sözlerinin ispatı olarak da;

“Korkut Ata'nın Ahir zamanda hanlık gerü Kayıya dege, kimsene ellerinden almaya, ahır zaman olup kıyamet kopunca dediğini, Bu dediği Osman neslidir. İşte sürüp gidiyor”³³ diyerek onun geçmişte söylediği kerametın doğru çıktığını belirttiğini ve buradaki son cümlenin tam bir ara söz örneği olduğunu söyler.

Türkmen, aynı makalede Dede Korkut'un nasihat olarak söylediklerinin de aslında birer ara söz olduğunu belirterek şu örneklerle görüşünü desteklemiştir:

“Allah Allah demeyince işler onmaz. Tanrı vermeyince er bayımaz. Ezelden yazılmasa kul başına kaza gelmez. Oğul atadan görmeyince sufra çekmez. Oğul atanın sırrıdır iki gözünün biridir. Devletlü oğul kopsa tirkeşinde tiridur. Devletsüz oğul kopsa ocağının körudur. Devletsüz şerrinden Allah saklasun kamumuzu, Hanum hey Begüm hey!...”³⁴ diyerek, bir grup teşkil eden ara söz kullandığını söyler. Daha sonra Dede Korkut yine söylemeye devam ettiğini ve at, kılıç, su, evlat gibi unsurların anlatıldığı dönemdeki önemli gördüğü kavramları açıkladığını söyler.

“Sarp yürürken, kazılık ata namert yiğit binebilmez, binince binmese yeg. Çalup keser öz kılıcı muhannesler çalınca çalmasa yeg, At yemeyen acı otlar bitince bitmese yeğ. Ata adın yürütmeyen hoyrad oğul ata belinden inince inmese yeğ, ana rahmine düşünce, dogmasa yeg...”³⁵

³² Fikret Türkmen , “Dede Korkut Hikayelerinde Ara Sözler (*Digression*)”, **TDAY-Belleten** 1998/I-II, Ankara, s.155

³³ Fikret Türkmen, **agm**, s. 156

³⁴ Fikret Türkmen, **agm**, s. 156

³⁵ Fikret Türkmen, **agm**, s. 156

İlk iki grupta sayılan unsurların toplumun sosyal yapı taşları olduğunu söyleyen Türkmen, bu ara sözlerin hem nasihat içerdiğini hem de sosyal yorumlar olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bu ara sözlerin hepsinde kuvvetli bir aile bağı, kuvvetli bir dostluk ve yiğitlik temeli olduğunun da dikkat çekici olduğunu belirtmiştir. Verilen öğütlerde ve karşılaştırmalarda anlatım zamanı ile geçmiş arasında karşılaştırma yapıldığını ve bunlarda ince bir serzeniş bulunduğu da dikkat edilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Türkmen, Dede Korkut'un bu ara sözlerden hemen sonra dini bilgiler verdiğini, Allah'ı, Peygamber'i, dört halifeyi, Mekke'yi ve Kuran'ı övdüğünü, böylece bu dünyada gördüklerimizin, o kadar önemli olmadığını esas değerli olanların bu söylenenler olduğunu bildirmek istediğini belirtirken, daha sonra kadınların sınıflandırıldığını ve ağır beddualarla kötü kadınların lanetlendiğini de belirtmiştir

Dede Korkut hikâyelerinin, olayların geçtiği sosyal muhiti, coğrafyayı, aile yapısını, eş, oğul, kız gibi temel tipleri eski ve yeni durumları ile anlatarak bir karşılaştırma yaptığını belirten Türkmen, motif ve epizotları, istediği yöne çevirmek, çağın ihtiyaç duyduğu sosyal, ekonomik, politik hatta fikri seviyeye getirmek, herhangi bir olayın sebeplerini açıklamak için Dede Korkut'un meçhul sanatkârının bol bol ara sözleri kullanmış olduğunu düşündüğünü de ifade etmiştir. .³⁶

“ Bugaç Han Boy'unda, Dirse Han'a Bayındır Han'ın emri ile Oğlu olanı ağ otağa ve kızı olanı kızıl otağa kondurun, kimin ki oğlu kızı yok, kara otağa kondurun kara keçeyi altına döşen, kara koyun yahnısından önüne götürün, yerise yesin yemez ise dursun gitsin, oğlu kızı olmayanı Allah Taala kargayuptur, biz dahi kargaruz, belli bilsin derler.”³⁷

Bu cümlede Oğlu, kızı olmayanı Allah Taala kargayuptur ifadesinin bütün olayın sebebini açıklayan ve geleneksel yapıdan gelen bir ara söz olduğunu söyler.

Aynı makalede Fikret Türkmen, Dede Korkut Kitabı'ndaki 12 hikâyedeki digression olarak ifade ettiği ara sözleri şöyle sıralamıştır:

“Dirse Han Oğlu Bogaç Han Destanı

Oğlu kızı olmayanı Allah Taala kargayuptur, biz dahi kargaruz.

At ayağı külük, ozan dili çevik olur. Eyegülü ulalır, kaburgalı büyür.

³⁶ Fikret Türkmen, **agm**, s. 157

³⁷ Fikret Türkmen, **agm**, s. 157

Meger Hanum, Bayındır Hanun bir bugası vardı ve bir dahi buğrası vardı. Ol buğra katı taşa boynuzun urşa un gibi ögüdür idi. Bir yazın bir güzün, bugayla bugrayı savaştururlardı. O zamanda bir oğlan baş kesip kan dökmese ad komazlardı.

Oğlan ne bilsin, bunların sözünü gerçek sandı.”³⁸

“Salur Kazan’ın Evinin Yağmalanması Destanı

Su Hak didarın görmüşdür, ben bu su ile haberleşeyin dedi.

Su haçan haber verse gerek.

Kurt yüzü mubarektir, kurt ilen bir haberleşeyin dedi.

Kurt haçan haber vere.

Köpek haçan haber verse gerek.

Ana hakkı, Tanrı hakkı değilmişeydi...

At ayağı külük, ozan dili çevük olur.

Kazan Beg, çobanı ile Şökli Melik’in yurduna gelir. Evini, anasını, eşini, oğlunu kurtarmak ister, tam o sırada Meğer Oğuz Beylerin Kazanın kaziyerini işidüp, Kazan’ın üzerine düşmüşler idi. Bu mahalde Oğuz begleri gelüp yetdiler.

Gelip yeten Oğuz Beglerinden bir kısmı isim isim sayılır. Sonunda, Saymagıla Oğuz Begleri tükense olmaz.”³⁹

“Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı

Ol zamanda beğlerin alkış alkış, karkışı karkış idi, duaları müstecap olurdu.

Ol zamanda beğler!bir oğlan baş kesüp kan dökmese ad komazlardı.

Kova kova bir yere geldi, ne gördü, sultanım gördü, gök çayırun üzerine bir kırmızı otağ dikilmiş, yarab bu otağ kimin ola?dedi sonra,Haberi yok ki alacağı ala gözlü kızun otağı olsa gerek.

Dedenin anısı anıtdı.

Zira Dede Korkut Velayet ıssı idi.

(Deli Karçar’ın eli yukarda asılı kaldığı zaman söylenmektedir.) Oğuz zamanında kaide buyıdı ki bir yiğit ki evlense, oh atardı, oh nereye düşse anda gerdekhane dikeridi.”⁴⁰

³⁸ Fikret Türkmen, **agm**, s. 157

³⁹ Fikret Türkmen, **agm**, s. 157-158

⁴⁰ Fikret Türkmen, **agm**, s. 158

“Kazan Beg Oğlu Uruz Beğin Tutsak Olduğu Destan

Ol zamanda oğullar ataya muhalefet etmezidi. Oğul atasözün iki etmezidi. İki eylese ol oğlu kabul eylemezleridi.

Kalaba korhudur, derin olsa baturur. Yayanın umudu olmaz. Babanun yılduzu olmaz.

Sayımağıla Oğuz begleri dükense olmaz.”⁴¹

“Kanlı Koca Oğlu Kanturalı Destanı

Hanum hey hey Oguz zamanında Kanlı Koca derleridi bir gürbüz er varıdı.

At ayağı külük, ozan dili çevük olur.

Canavarlar serveri aslandır.;

Canavarlar serhengi devedir.

Ol zamanda Oğuz beglerine ne kaza gelse uyhuda gelüridi.”⁴²

“Kazılık Koca Oğlu Yigenek Destanı

Karadeniz kenarında idi.

Sayımağıla Oğuz erenleri dükense olmaz.”⁴³

“Begil Oğlu Emre'nin Destanı

At işlemese er oğünmez.

Padişahlar Tanrının gölgesidür.

Arı gönülde pas olsa, şarap açar.

Padişahına asi olanın işi rast gelmez.

Aslan eniği yine aslandur.

Oğlan kuş yürekli olur, meydanı kor kaçır.

Yalınız yiğit alp olmaz yavşan dibi berk olmaz.

Oğuz'un arsızı, Türkmen'in delisine benzer.”⁴⁴

⁴¹ Fikret Türkmen, **agm**, s. 158

⁴² Fikret Türkmen, **agm**, s. 158

⁴³ Fikret Türkmen, **agm**, s. 159

⁴⁴ Fikret Türkmen, **agm**, s. 159

“Uşun Koca Oğlu Segrek’in Destanı

Eyegülü ulalur, kaburgalı büyür.
Eski dutun biti, öksüz oğlanın dili acı olur.
Ana hakkı Tanrı hakkı.
Kademi kutsuz gelin deyince, utsuz gelin demek daha iyidir.
At kulağı sak olur.
Geyim kılçadasından, at çokramasından belli olur.
Depegen götünü süsegen yırtar.
Alp er, erden adın yaşurmak ayıb olur.
Evvel ahir uzun yaşın ucu ölüm.”⁴⁵

“Salur Kazan’ın Esir Olup Oğlu Uruz’un Çıkardığı Destan

Meğer Hanım, Oğuz Beyleri yedi gün uyuridi.
Anın için küçücük ölüm derler idi.
At ayağı külük, ozan dili çevük olur.
Ana hakkı Tanrı hakkı değilmişeydi.
Er erden adın yaşurmak ayıb olur.”⁴⁶

“İç Oğuza Dış Oğuz Asi Olup Beyreğin Öldüğü Destan

Kazan üç yılda bir İç-Oğuz, Taş-Oğuz beglerin cem eder idi. Üç-Ok, Boz-Ok yığmak olsa Kazan evün yağmaladurdi. Kazan Beg’ün adeti bu idi ki, kaçan evin yağmalatsa helalinün elin alur, evinden taşra çıkarıdı. Andan evünde olan esbabını ve malını yağma ederler idi. Gerü Han Kazan evünü yağmaladur oldı. Amma Taş Oguz begleri hazır olmayub bile bulunmadı, hemen İç-Oguz begleri yağmaladı.

At ayağı külük, ozan dili çevük olur.

Aldayuban er tutmak avrad işidir.

Kitabın sonunda ise;Bu kitabı yazarları dua ile ananlara Hak Subhanehu ve Taala rahmet etsün., sözünün de bir ara söz olarak kabul edilmesi gerektiğini söyler.”⁴⁷

⁴⁵ Türkmen Fikret, **agm**, s.159

⁴⁶ Türkmen Fikret, **agm**, s.159

⁴⁷ Türkmen Fikret, **agm**, s.159-160

Makalede verilen diğerk bir ayrıntı ise “ Dede Korkut’taki 12 hikâye içinde sadece 5. hikâye “Duha Koca Oğlu Deli Dumrul” ve 8. hikaye “Basat’ın Tepegöz’ü Öldürdüğü Destan” da ara söz kullanılmadığının belirtmiştir. Bu durumun son derece önemli bir sonuç olduğunu ve bu iki hikâyenin ortak özelliğine baktığımız zaman, her ikisinde de mitolojik unsurların yoğun bulunduğunu görüldüğünü ifade etmiştir.⁴⁸

Makalenin sonuç kısmında Fikret Türkmen Dede Korkut Kitabındaki ara sözlerle ilgili görüşlerini anlatırken aynı zamanda tüm ara sözleri kapsayacak görüşlerini de bildirirken, Dede Korkut Kitabı’ndaki ara sözlerin tamamen sözlü geleneğin malı olduğunu aynı zamanda bunların, hikâyeyi sürekli bir şekilde güncelleştirildiğini, geleneğin devamı için bu tür anlatım tekniklerine mutlaka ihtiyaç duyulduğunu düşündüğünü de ifade etmiştir. Ayrıca böylece hem anlatılan konunun canlılığını korurken aynı zamanda kuşaktan kuşağa sürekli yenilenerek aktarılabildiğini de sözlerine eklemiştir. Bir de bu hükmün sadece Dede Korkut’taki ara sözler için değil, bütün sözlü ve yazılı kaynaklardaki ara sözler için geçerli olabilecek bir hüküm olduğunu da ifade etmiştir. Bir de ara sözlerin aynı zamanda tahkiyenin, yeni coğrafya, yeni sosyal gruplar ve kültürler için nasıl uyarlandığını ve toplum için nasıl bir pedagojik önem taşıdığını gösterdiğini de özellikle ifade etmiştir.⁴⁹

Divan edebiyatı döneminde arasözlerin kullanımıyla ilgili bir makale Kemal Sılay’a aittir. Kemal Sılay, makalesinde Ahmedi’nin arasöz tekniğini nasıl kullandığını ve ne amaçla kullandığını anlatırken aynı zamanda arasözlerle ilgili açıklayıcı bilgilere de yer verir.

Kemal Sılay, Ahmedi divanındaki arasözleri açıklarken giriş bölümündeki arasözlerle ilgili bilgileri şöyle aktarır:

Ahmedi’nin Osmanlı hükümdarları tarihine, “ Zıkr-i İnkıraz-ı Hilafet ve Huruc-ı Cingiz Han ve Tevarih-i Müluk-i Moğol ” başlıklı bir önceki bölümle ilgili dokuz geçiş beyitiyle başladığını söyler. Eserde Ahmedi’nin Moğol hükümdarlarının zorbalığını anlatırken dayanamayıp kendi duygularını, görüş bildiren bir arasözle şu biçimde dile getirdiğini şu örnekle aktarır:

Zulm kim kanun-ı zabtıla ola

Adl gibi halka ol asan gele

⁴⁸ Türkmen Fikret, **agm** , s. 160

⁴⁹ Türkmen Fikret, **agm.**, s. 160

Onuncu beyitten başlayarak Ahmedî'nin, yüzünü Osmanlı tarihine çevirdiğini ve görevlerinin “kâfirlerle savaşmak” olan Osmanoğullarını, “adil hükümdarları” anlatmaya başladığını söyler. Aynı zamanda “Kâfirler”le mücadeleyi amaç edinmiş “gazi”leri de andığını ifade eder. Bir an, Ahmedî'nin, onları biraz geç hikâyeye etmesinden dolayı kaygılandığını ve okuyucuya geri dönerek özür dilediğini belirtir. Ardından özründe bu “uygunsuzluk” için yeterli olmayacağını düşünmüş olmasından ince zekasını kullanarak bu dezavantajı bir avantaj gibi göstermenin yolunu bulduğunu söyler. Üslubunun kendine özgü retorik aracı olarak aşağıdaki açıklayıcı arasöze başvurduğunu şöyle gösterir:

Sonra gelen ön gelenden yig olur
Fikri olan bunu kim direm bilür
Virdi Hak inşaana feyz itdükte cud
Kudret ü akl u hayat u hem vücud”⁵⁰

Makalede Ahmedî'nin eserindeki arasözlere verilen diğer bir örneğe göz atacak olursak:

“Kanda kim Osmaniler adli ola
Orada adl-i Ömer nişe – afıla

Ahmedî'ye göre, Osmanlı adaletinin olduğu yerde Ömer'in ünlü adaletini anmanın hiçbir anlamının olmadığını çünkü Osmanlı hükümdarlarının, adil karakteriyle hikâyeye konu olmuş Halife Ömer'den çok daha adaletli olduklarını belirtir. Ahmedî'nin bu görüşü bildiren ara sözü Orhan'ın saltanatını dile getirirken kullandığını da ifade eder. “Orhan adil ve merhametlidir. Ömer'in adaleti, Orhan'ın dürüstlüğü ve adaleti karşısında tutunamaz ve unutulur.” Ahmedî'nin bu fırsatı değerlendirdiğini ve bütün Osmanlıları “adil ve haktanır” ilan ettiğini açıklar.

Orhan'ın örnek karakterinin, Ahmedî'nin görüşünü genellemek ve bütün Osmanlı hükümdarlarını mükemmelleştirmek, hatta hemen hepsini İslam uğruna canlarını feda etmeye hazır din savaşçıları gibi göstermek için bulunmaz bir fırsat olduğunu söyler. Ve arasöz tekniğinin bu bağlamda onun en büyük yardımcısı olduğunu ifade eder. Ne zaman tarih anlatmaktan vazgeçerek, psikolojik iç baskıların sonucu olan duygusallık – tarih yazıcılığı karmaşasına düşse bir arasöz beliriverdiğini açıklar. Ahmedî'nin bunu büyük bir ustalıkla yaptığını “tarih kitabına” sokuşturduğu arasözler, şiirin organik yapısında yama gibi durmaz ve okuyucuya

⁵⁰ Kemal Silay, “Ahmedî'nin Osmanlı Tarihinde Arasöz (Digression) Tekniğinin Kullanımı Ve İşlevi”, *Türkoloji Dergisi*, Cilt 9, 1991, s.155

“tarih okuyormuş duygusunu vererek, onu illüzyonuna almayı başarır” sözleriyle ifade eder. Bir tarih kitabından beklenen tarihsel bilgi verme işlevinden çok, bir din adamının vaazını andıran aşağıdaki arasözler buna güzel örnek olacağını belirterek şu örnekleri gösterir:

Fil mesel nedür cihan bir rehğüger
Bunda uğrayan kişi labüd gider
Çünkü adı yir durur ne bulsa yir
Öfimegil anı hiçe gerekse yir
Dünyenün mihrini gönlünden gider
İşbu menzilden ki – emel durur gider
Çok emel dutup sana kim didi az
Çün bilürsün ömrünü kim olur.
Fikr it kimleri kahr ildi cihan
Kimler olmuşdur yir altında nihan
Toprağın her zerresin itsen taleb
Bulma bin zülf ü hal ü Satt her leb
İlub yazar hub nakş urur düzer
Çün tamam ider anı girü bozar
Lutf u kahrı Hakkun olmak-çün ayan
Emrile geldi vücuda bu cihan
Bisler ü arturur irdükde kemal
Ol kemale irgürür nakş u zeval

Kemal Sılay, makalede eserdeki en ilgi çekici ara sözü şöyle açıklar:

“Bu manzum Osmanlı tarihindeki en ilgi çekici ara sözün “ Hikayet der-Beyan-ı Şumi-i Adem-i ihlas ” başlıklı bölüm olduğunu söyler. 183-222. beyitlerde (A) anlatılan bu uzun hikâye Kur’an’ın “Surat al-Bakara”smdan(246-251)uyarlandığını belirtir. Kendi içinde organik bir bütünlüğü olan bu hikâyenin, görünürde, doğrudan “Osmanlı tarihi” ile hiçbir ilgisi olmadığını. “Reften-i Murad Beg Gazi be-Isreyaka Cihet-i Gaza ve Feth-i Bilad” adlı bölümün çerçevesi içinde anlatılan hikâyenin, uzunluğu dolayısıyla ara söz (digression) yerine episode ya da excursus olarak da adlandırılabilceğini ifade eder.”⁵¹

⁵¹ Kemal Sılay, *agm*, s.158

Makalede, Ahmedi'nin arasöz kullanma amaçlarından bir diğeri ise şöyle açıklanmaktadır:

“Ahmedi'nin her fırsatta Murad'ın, ve elbette diğeri Osmanlı sultanlarının, başarılarını “dinsel üstünlük”le özdeşleştirdiğini söyler. Bütün yapılanlar Tanrı için, İslamın zaferi içindir, iyi bir Müslüman olunca da başarı kendiliğinden gelir. Ahmedi'nin bu görüşlerini doğrulamak ve uzun episode'na a zemin hazırlamak için yine arasöz tekniğini kullandığını ve bunun da aşağıdaki beyitlerle ortaya çıktığını şu örneklerle açıklar:

Ta'ate ifcladur şart-ı kabul
Ta'atüft fazlı olur ansuz fuzul
Ta'atinden kişi anda bula hayr
İjak ola gönünde pes olmaya gayr
Gayrdan gönlünde varışa eşer
Çlayr dime ta'ate kim oldı şer
Bulmamışdur /a.yt her kim didi gayr
Gayrı candan mahv it ki – iş ola /&
İjakdan ayruği gönülde sür, düriş
Dilerisei kim yavuz olmaya iş
Bu söz üzre bir hikayet eydeyim
Safla Kur'andan rivayet ideyim.

Ahmedi, bu beyitlerden sonra Kur'an'dan uyarladığı hikâyesini anlatmaya başlar.”⁵²

Şimdiye kadar ele alınan ara sözlerle eserdeki diğeri ara sözler karşılaştırılıp şu sonuçlar verilir:

“Bu arasözler her ne kadar asıl konudan, Osmanlı tarihi yazma konusundan çok ayrı ve bağımsız gibi görünse de, eserdeki diğeri arasözlerle karşılaştırılınca bunun böyle olmadığını anlaşıldığı belirtir. Hikâyenin uzun olduğu, hikâye'nin Osmanlı tarihiyle uzaktan yakından ilgisinin olmadığı, hikâyenin kendi organik bütünlüğünü koruduğunu, ama aynı zamanda hikâyenin –tıpkı eserdeki diğeri arasözler gibi- Ahmedi'nin amacına gayet güzel hizmet ettiği ifade eder.

Açık din propagandası görünümündeki bütün bu sözlerin yanı sıra, beyitler biçiminde esere serpiştirilmiş Kur'an ayetlerinin ve bir iki hadisin Ahmedi'nin

⁵² Kemal Sılay, *agm.*, s. 158

niyetini açıkça belli eder nitelikte olduğunu söyler. Bu ayet ve hadislerin de ara söz tekniğiyle doğrudan ilişkili olduğunu söyler. Görünüşte bütün bu sözlerin işlevinin eseri süslemek ve beklide tarih okumayı bir zevk haline getirmeye çalışmak gibi olduğunu bunların gerçekten de teknik açıdan mükemmel denecek derecede ustalıkla yerleştirilmiş edebi unsurlar olduğunu söyler. Bir tarih bilimcisi değil de bir edebiyat estetikçisi gözüyle bakınca, bu arasözlerin Ahmedî'nin tarihine kattığı değer farkına varmanın imkânsız olduğunu belirtir. Ahmedî'nin sanat ve tarihi bütünleştirerek incelikle işlediğini söyler”⁵³

Eserde şimdiye kadar belirtilen ara sözler dışında, eleştirel ara sözlerin de ele alındığını şöyle ifade eder:

“Buraya kadar daha çok yazarımızın dinsel niteliği ağır basan ara sözlerine değinildiğini bu eserde sosyal hastalıklara parmak basan, eleştirel boyutlu ara sözlerin de olduğunu belirtmek istediğini söyler. Rüşvet ve kadılar ilişkisi bunlardan biri olduğunu da belirtir. ”⁵⁴

Bu bölümde kullanılan ara sözler şöyle açıklanmıştır:

“Ahmedî'nin bildiği kadarıyla okuyucusuna hikâyeyi anlattığını, ama anlatmanın yetmediğini, Ahmedî'nin kendi görüş ve duygularını da ifade etmek istediğini ve bu durumda yine ara söz tekniğinin yardımına koştuğunu ve kadılardan, şriat bekçilerinden şöyle söz ettiğini açıklar:

İşleri rüşvet durur tağyır-i ser'
Hiç anmazlar ne durur aşl u fer'
Dünyeyiçün ki ana gerekmez nazar
Hakkı batıl batılı hak dir bular

Batı tarzında roman ve hikâye yazan yazarların ara söz tekniğini kullanmaları ile ilgili görüşlerle Ahmedî'nin bu tekniği kullanma amacıyla ilgili yorumlar ise şu şekilde belirtilmiştir:

“Ahmed Mithad, Hüseyin Rahmi, Namık Kemal gibi Batı tarzında ilk roman ve hikâye örneklerini veren yazarlar bile “okuyucularını eğitmek” için arasöz tekniğine başvurduklarını söyler. Bu yazarların söz konusu tekniği sözlü gelenekten öğrenmiş olduklarını ve onu yazılı edebiyatta kullanmaktan çekinmediklerini açıklar. Dolayısıyla epik geleneğinin çok daha canlı olduğu 14. yüzyılda Ahmedî'nin bu

⁵³ Kemal Sılay, **agm**, s. 159

⁵⁴ Kemal Sılay, **agm**, s. 161

tekniği sözlü edebiyattan alıp uyarlamış olması ihtimaline şaşmamak gerektiğini belirtir.”⁵⁵

Ara sözlerle ilgili tanımların yanında bu konuda yayımlanmış makaleler de büyük önem arz etmektedir. Bu makalelerden biri de Fikret Türkmen’e aittir.

Fikret Türkmen, “ Dede Korkut hikâyelerinin üslup inceleme çalışmaları sırasında dikkati çeken özelliklerden birinin de ara sözlerin sık kullanılmasının olduğunu belirtir. Epik üslupta tavsif, yani fiillerin zarflarla, isimlerin sıfatlarla kullanılmasının, abartılı ifadeler ve tekrarların, en önemli özellikler olduğunu söyler. Tahkiyeli eserlerde bir başka özelliğin ise Batı dillerinde “digression” Osmanlıca’da ise “istirdat olduğunu belirtirken bunun Türkiye Türkçesine ara söz olarak çevirmek durumunda olduklarını söyler. Daha önce bu konuda yapılan iki çalışmada da aynı teklif yapıldığını şimdilik bu teklife kendilerinin de katıldıklarını ifade eder.

Bir konu anlatılırken, anlatılan konudan ayrılma, temadan uzaklaşma, açıklama veya görüş sunma ve hatta örnek verme gibi anlatım tekniklerinin de bu kavramın içine girdiğini belirtir.

Anlatma(narration) tekniğini kullanan ve daha çok sözlü gelenekte karşımıza çıkan ara söz kullanma tekniğinin bir hikâyedeki geçmiş zamana ait olayları, hikâyenin anlatıldığı zamana getirerek, onlara bir bakıma güncellik kazandırdığını da söyler.

Bu konuda Türkçe’ de iki deneme dışında hiçbir çalışmaya rastlamadığını ara sözleri kullanmanın, Türk halk hikâyeleri, masalları, efsaneleri, hatta fıkraları yanında, pek çok yazarımız tarafından da başvurulan önemli bir anlatım tekniği olduğunu ifade eder. Örnek olarak Ahmet Mithat Efendi’nin, geçen yüzyılda yayımladığı eserlerinde didaktik amaçlı pek çok ara söz kullandığını söyler.

Geleneksel sözlü anlatımda, metin içinde geçen olayları, kavram ve deyimleri, karakterleri açıklamanın veya geçmişteki bir olayı çağdaş hale getirmenin bu ara sözlerin temel fonksiyonları olduğunu belirtir. Daha çok sözlü anlatımda kullanılan bu tekniğin, Ahmet Mithat Efendi, Namık Kemal ve Hüseyin Rahmi Gürpınar gibi Batı tarzında hikâye ve roman yazan yazarlar tarafından da çok sık kullanıldığını söyler. Ancak okuyucuyu bilgilendirmek amacıyla kullanılan bu tekniğin, sözlü geleneğin tesiriyle modern yazarlarımıza veya aynı usulle klasik şair ve yazarlarımıza da geçtiğini ifade eder.”⁵⁶

⁵⁵ Kemal Sılay, **agm**, s. 162

⁵⁶ Türkmen Fikret, **agm**, TDAY-Belleten 1998/I-II, Ankara, s.153

Tahsin Banguoğlu ise, ara sözleri “saplama öbekleri” olarak adlandırmıştır. Yargı öbeği teşkil etmeyen türlü kelime öbeklerinden meydana geldiklerini ve yapısına girmeksizin cümlenin tümüne veya bir unsuruna açıklayıcı, hatırlatıcı bir anlam kattıklarını söyler. Cümlenin içerisinde, başında veya sonunda yer alabildiklerini bunların cümle içinde parantez, ya da iki virgül arasına alındığını, başında ve sonunda ise virgülle göründüklerini söyler. İfadesini şu örneklerle destekler:

“Sultan Cem(Fatih’in oğlu) Papa Alexandre Borgia tarafından zehirletilerek ölmüştür. Yeşilköy(eski Ayastefanos)antlaşmasını imzalamıştık. Söz aramızda, ben Dünderla karısını barıştırdım. Biz bütün kira borcumuzu ödedik, düne kadar.”⁵⁷

Kemal Sılay makalesinde ara sözlerle ilgili görüşlerini ise şöyle sıralamıştır:

Bilinen bazı sözlüklerin arasöz’ü ana konudan ayrılma, merkezi temadan uzaklaşma biçiminde tanımladığını söyler. Ara sözün eğer konu içinde bir başka konu oluşturacak kadar uzun ve bağımsız ise, bazen excursus ya da episode adını alabildiğini açıklar. Ancak bilim adamlarının nerede digression’un bitip nerede excursus ya da episode’un başladığı konusunda görüş birliğinde olmadıklarını da belirtir. Ara sözün sözlü gelenekte, bütün eski Batı edebiyatında ve çağdaş edebiyatta sık sık kullanılan tipik bir anlatım (narration) tekniği, eserin üslubuna rengini veren önemli bir retorik aracı olduğunu söyler.⁵⁸

Makalede, “Tevarih-i Müluk-i al-i Osman” da bulunan ara sözlerle ilgili şu bilgiler verilmiştir:

Tevarih-i Müluk-i al-i Osman” daki ara sözlerin (bunların hesaplarına göre eserin aşağı yukarı üçte birini oluşturur) şu biçimde sınıflandırılabilineceğini söyleyerek sınıflandırmayı şöyle gösterir:

- 1- görüş bildiren arasözler (opinionative digressions)
- 2- açıklayıcı ara sözler (explanatory)
- 3- örnekleyici ara sözler (exemplary digressions).⁵⁹

Söz konusu makalede ara sözlerin gramatik açıdan da değerlendirilmesi yapılmıştır:

“Bu arasözlerin pek çoğunda geniş zaman eklerinin (-ur/-ür, -ar/-er, -r, -a/-e) kullanılmış olması, söz konusu tekniğin gramatikal açıdan formüle edilmesinde göz

⁵⁷ Tahsin Banguoğlu, **Türkçenin Grameri**, TDK, Ankara, 1990, s.519

⁵⁸ Kemal Sılay, **agm**, s.154-155

⁵⁹ Kemal Sılay, **agm**, s.155

önünde tutulması gereken önemli öğelerden biri olduğunu söyler. Geçmiş zaman eklerinden (-mı/-miş, -dı/-di, vb.) geniş zamana geçiş, elbette şaire kendi görüşlerini açıklamak için bir özgürlük ortamı hazırladığını aşağıdaki iki beyitte göstermiştir:

Cem' hdi kamusun sordı ol
Ne ki aldılar girü virdürdi ol
Dünyeyiçün ki – ana gerekmes nazar
Hakkı batıl batılı hak dir bular.⁶⁰

Aynı makalede ara söz tekniğinin sözlü ve yazılı edebiyatla olan ilişkisi ise şu şekilde açıklanmıştır:

Ara sözlerin eski ve yeni epik geleneğinde, klasik romanlarda, halk masallarında, halk efsanelerinde, halk hikâyelerinde ve çağdaş edebiyatta sık sık kullanıldığını söyler. Ara söz tekniğinin, doğal olarak sözlü geleneğe daha çok uygun olduğunu belirtir. Yazılı edebiyatta –Ahmedi'-de olduğu gibi- bu tekniğin görülmesinin, doğrudan sözlü geleneğin yazılı geleneği etkilemesi biçiminde yorumlanabileceğini de ifade eder.⁶¹

Ara sözlerle ilgili birçok değişik görüşlere yer veren Lale Bağirova'nın makalesine de çalışmamızda yer vermek istiyoruz. Makalede yer alan görüşlerden bazıları şunlardır:

Cümle öğelerinin birbirleri ile semantik ve gramatik ilişki içinde olduğu ve onların arasında hem gramatik ilişkinin hem de anlam ilişkisinin mevcut olduğu belirtilmiştir. Muayyen yapılı cümlelere dikkat edildiğinde orada cümle içerisinde geleneksel gramatik ilişkilere sahip olmayan, yani onlarla cümle öğeleri arasında ne tabiiyet ne de tabiiyet ilişkileri olmayan bazı gramatik vahitlerin mevcut olduğunu görüleceği belirtilmiştir.

A.A.Vostokov, F. İ. Buşlayev, V. A. Boğoroditski, A. M. Peşkoski, A. A. Kamilov, A. Abbasov, H. Mirzade, S. Memmedzade , Y. Gazzayev gibi bir grup dilcinin ara söz ve ara kelime grupları ile cümle öğeleri arasında herhangi bir ilişki şeklini inkar ettikleri ifade edilmiştir. H. Abdurrahmanov, D. İ. Ganiç, D. V. Malyavin, Y. Seyidov, R. A. Kerimova, K. Z. Ahmedov, M. Bigmagametov, U. B. Aliyev gibi diğer grup dilcilerin iddiasına göre ise ara söz ve ara kelime grupları ile cümle öğeleri arasında gramatik bağlılık olmasa bile semantik ilişkinin mevcut olduğunun kabul edildiği açıklanmıştır.

⁶⁰ Kemal Sılay, **agm**, s. 162

⁶¹ Kemal Sılay, **agm**, s. 162

İ.İ. Meşaninov, M. Z. Zekiyev, H. İbrahimov, Y. İ. Ubratova gibi alimlerin ise ara sözler ve ara kelime gruplarının cümle öğeleri ile beraber hukuklu olduklarını kabul ettikleri ifade edilmiştir.

En son, Y. Sedun, A. İ. Studneva, A. M. Muhin, A. G. Rudnev, L. K. Dimitriyeva, R. M. Muminova gibi dilcilerin ise ara sözleri ve ara kelime gruplarını cümlelerin bütün öğeleri ile hem semantik hem de gramatik açıdan ilişki içinde kabul ettikleri belirtilmiştir.

Rus dilcisi A. M. Peşkoski'nin ara sözleri, cümle ögesi olmayan fazla söz; A. H. Vostokov'un ise devam ettirici söz diye adlandırdıkları ifade edilmiştir.

P. Potseluyevskiy, A. N. Kononov, G. Alparov gibi Türkologların ise ara sözlerin ve ara kelime gruplarının gittikçe lügat anlamlarını kaybettiklerini düşündükleri açıklanmıştır.

Azeri dilcilerden A. Abbasov'un bazı kipsel- ara sözleri olumlu ve olumsuz zarf olarak kabul ettiği ifade edilirken M. Ergin'in de aşağı yukarı aynı fikirde olduğu da belirtilmiştir.

Ara söz ve ara cümleyle ilgili kendi görüşlerinin ise, ara sözlerin ve ara kelime gruplarının cümle ile semantik ve gramatik ilişki içinde oldukları, hatta bu ilişkinin bazen çok sıkı olduğunu öyle ki onu cümleden ayırmanın mümkün olmadığı yönünde olduğu ifade edilmiştir.⁶²

Aynı makalede arasözlerin ve ara kelime gruplarının oluşum yolu hakkındaki görüşler ise şu şekilde beyan edilmiştir:

Ara söz ve ara kelime gruplarının oluşma yolunun ve yönteminin de linguistik bakımından merak doğurduğu, dilciler arasında bu meselede de aynı fikrin mevcut olmadığı açıklanmıştır. Bir grup dilci alimin fikrine göre bahsedilen kategorinin yalnız morfolojik usulle ortaya çıktığı, diğer grubun düşüncesine göre ise, ara söz ve ara kelime grupları yalnız sintaktik usulle ortaya çıktığı belirtilmiştir.

D. İ. Ganiç'in, ara söz ve ara kelime grupları hakkında yaptığı araştırmada da onların oluşmasında zarf karakterli kelimelerin kipselliğe geçtiğini ve fiillerin semantik difervisiyalinin önemli rol oynadığını tespit ettiği belirtilmiştir. G. A. Abdurrahmanov'un "Eski Türk Sentaksinin Taktiki" adlı eserinde ara sözler ve ara kelime gruplarının çeşitli sözcük türlerine ait olan kelimelerle ifade edildiğini belirttiği söylenmiştir.

⁶² Lale Bağirova, **Ara Söz Ve Ara Kelime Gruplarının Gramatik (Dilbilgisel) Mahiyeti Ve Oluşum Yolu Hakkında**, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı15, Erzurum, 2000, 1-2

A. Şarşev'in "Kırgız Dilinde Kipsellik ve Kipsel Sözler" adlı eserinde kipsel sözlerin eskiden bağımsız kelime olduklarını ifade ettiği belirtilirken yazarın, bu eserde kipsel sözleri iki gruba ayırdığı açıklanırken bu iki unsur şöyle açıklanmıştır:

A -Özel kipsel sözler vb.

B -Fonksiyonel kipsel sözler

Bunlardan fonksiyonel kipsel sözlerin aynı zamanda ara sözler olduğu, diğer hallerde ara sözlerin ilk sintaktik fonksiyonunu ve sözlerle gramatik ilişkisini kaybederek nisbi ilişki şekli almış çeşitli sözcük türleriyle ifade edildiği de belirtilmiştir. N.A.Kalamanova'nın, bir sözcük türünün diğerine geçmesini soyutluğun yeni şekline, yeni sintaktik fonksiyonuna bağlı olduğunu düşündüğü de söylenmiştir.

Türkolojide bahsedilen meselenin yeteri kadar aydınlatılmadığı da belirtilmiştir.

N. K. Dimitriyev'in "Türk Dillerinin Yapısı" adlı eserinde, ara sözlere dikkat çektiğini, cümle ile onların yapı ve gramatik bağılılığı olmadığını belirttiği açıklanmıştır. Ara söz ve ara kelime gruplarının ortaya çıkmasında bağlaçsız tabii birleşik cümlelerin transformasyonunun önemli rol oynadığını kaydeden N. K. Dimitriyev'in, ana cümlenin mevkisinin önemini inkâr etmediği de belirtiliyor."⁶³

Makalede verilen diğer tasnifler ise:

M. Z. Zakiyev'in "Tatar Dilinin Sintaktik Yapısı" adlı eserinde ara sözlerin ifade araçlarını gözden geçirerek onları iki gruba tasnif ettiği açıklanırken bu tasnifler şu şekilde gösterilmiştir:

A - Eksik anlamını kaybetmiş ve ara söz gibi çıkış yapan sözler

B - Çeşitli sözcük türlerine ait olan sözler.

Bu arada Zakiyev'in ara sözlerin yalnız morfolojik usulle ortaya çıktığını iddia ettiği de ayrıca belirtilmiştir.

G. A. Bertagayev ve S.B. Sıdendanbayev'in ise, ara sözler ve ara kelime grupları rolünde en çok isimlerin, fiillerin, zarfların aynı zamanda sıfat-fiillerin ve zarf-fiillerin çıkış yaptığını kaydettikleri ifade edilmiştir.

B. P. Ardentov'a göre ise ara sözlerin, aynı zamanda bazı cümlelerin ilk fonksiyonlarını kaybetmesi yoluyla meydana gelebildiğini düşündüğü belirtilirken kendilerinin de adı geçen yazarın düşüncesinin adil ve rasyonel mevkide olduğu

⁶³ Lale Bağirova, **agm.**, s. 3

beyan edilmiştir. “kim bilir, Allah bilir” gibi ara sözlerin bunun ispatı olduğu ayrıca belirtilmiştir. Fakat kendilerinin, tabii birleşik cümlenin transformasyonu sonucunda ana cümlenin fonksiyonunu kaybetmesini dikkate almadıklarını açıklamışlardır. Başka bir kelimeyle ifade etmek gerekirse, transformasyon edilmiş ana cümle, ara söz ve ara kelime gruplarına dönüştükleri ifade edilmiştir.⁶⁴

⁶⁴ Lale Bağirova, **agm**, s. 3-4

BÖLÜM 2

2. ARA CÜMLE NEDİR?

Birleşik veya yalın cümlelerde anlamı biraz daha açıklamak için araya giren iki virgül veya iki kısa çizgi içinde verilen cümle.⁶⁵

Eniştem –beni çok severdi- hep doktor olmamı isterdi.

(Ara cümle olarak kullanılmıştır.)

Kazak Türkçesindeki ara söz ve ara cümlelerin cümle içindeki işlevlerini makalesinde ele alan Gülmira Aveshanqızı makalesinde, ara sözlerin ve ara cümlelerin cümledeki anlamı daha da kuvvetlendirdiklerini belirtir.

Ara sözlerin ve ara cümlelerin anlam bakımından, cümlenin anlamını destekleyici ve açıklayıcı olduklarını, ara sözlerle ara cümlelerin cümlenin anlamını genişlettiğini, renklendirdiğini ve cümledeki esas fikri kesinleştirici anlatıma da sahip olduklarını da belirtirken ara söz ve ara cümlelerin cümle içerisindeki işlevlerini maddeleştirerek şu şekilde açıklamıştır:

1) Ara söz ve ara cümleler, cümleyi genişleten sentaks grupları olarak yer alırlar.

2) Ara söz ve ara cümleler, cümlenin ögeleri ile yapı bakımından ilgili olmazlar. Ayrıca cümle ögeleri de olmazlar.

3) Ara söz ve ara cümleler, cümle ögeleri ile anlam bakımından ilgili olurlar.

4) Ara söz ve ara cümleler, özel bir tonla vurgu ile söylenerek cümlenin ögelerinden vurgulu söylenmeleriyle ayrılırlar.”⁶⁶

Aynı makalede, ara söz ve ara cümlelerin hem işlev hem yapı hem de anlam bakımından farklılık arz ettikleri için ara cümlelerin, bağımsız cümle unsuru olarak incelenmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu düşüncenin desteklemek amacıyla ara sözler ve ara cümleler çeşitli bakımlardan karşılaştırılmıştır. Öncelikle ara sözlerin ve ara cümlelerin cümledeki bağlama işlevleri açısından birbirlerinden ayrıldığı öne sürülürken, ara sözlerin, tek başına kullanılamayan dar anlamlı dil birlikleri olduğu buna karşılık ara cümlelerin ise cümlenin anlamı ile konuşan arasında bağ kurduğu belirtilirken aşağıdaki örneklerle bu düşünceler desteklenmiştir:

⁶⁵ **Türkçe Sözlük** , TDK, Ankara, 2005, s.112

⁶⁶ Metin Karaörs, **Türk Lehçelerinde Karşılaştırmalı Şekil Ve Cümle Bilgisi**. Akçağ Yay., Ankara, 2005, s.191

“Bayjan’a göre bu adamın kafası, büyük aklın, keskin zekânın, zor düşünceyi sade dille anlatma hünerinin yuvası gibidir.”⁶⁷

“Esim sultanın idaresine Sarısu’nun bütün güney kısmı – onun içinde Sır da var – verildi.”⁶⁸

İlk örnekte ara söz ile konuşmacının (Bayjan’ın) fikir yürütmesi, bir şeyi tahmin etmesinin ifade edildiği; ikinci örnekte ise ara cümle ile cümledeki ifadenin tamamlandığı ve açıklandığı söylenmiştir.⁶⁹

Ara söz ve ara cümlelerin aynı zamanda kelime bilgisi bakımından da birbirlerinden ayrıldığı belirtilirken aynı makalede, ara sözlerin hacimlerinin küçük olduğu ve ifade ettikleri anlamların da dar olduğu söylenirken manaları bakımından ara sözlerin M. Biymagambetov’un, ara sözleri 9 gruba ayrıldığı da ifade edilmiştir.

Ara sözlerin aynı zamanda bir fikrin kime ait olduğunu belirtirken şu örneklerle bu düşünce desteklenmiştir: “ bana göre, size göre, sizlere göre, ona göre, onlara göre, birisinin sözlerine, fikrine, düşüncesine, söylediğine, tahminine göre ”⁷⁰

Makalede ara sözlerle ilgili diğer iki özellik ise, bir fikrin kime ait olduğunu bildirmesi ve ifade edilecek düşüncenin önemini sırayla dile getirmesi olarak verilmiştir. Bu düşünceleri örnekle açıklamak için şu ara sözler verilmiştir: “ bana göre, size göre, sizlere göre, ona göre, onlara göre, birisinin sözlerine, fikrine, düşüncesine, söylediğine, tahminine göre; ilk olarak, ikinci olarak, bir taraftan, diğer taraftan, ilk önce.”⁷¹

Yine aynı makalede verilen diğer iki özellik, ara söz yapılarının düşüncelerin birbiriyle olan bağlantısını vermesi ve daha önce ifade edilen düşüncenin sonucunu bildirmesi olarak gösterilmiştir. Bu düşünceleri destekleyen örnekler ise sırasıyla şu şekilde gösterilmiştir: “onun üzerine, , öylece, yine de, ne olursa olsun, onunla; kısaca, yine de, demek ki, sahi, tek kelimeyle, neticede, sözün kısası.”⁷²

İnsanın çeşitli duygularını anlatan(sevinç, hayret, pişmanlık gibi)ara yapılarla ilgili örnekler ise şöyle sıralanmıştır: “ şansımıza göre, bizim bahtımıza, daha ne istersin, birisinin dileğine göre, ne yazık ki, şansızlık bu ya, ne çare, enterasan tarafı.”⁷³

⁶⁷ Metin Karaörs, **age**, s. 191 - 192

⁶⁸ Metin Karaörs, **age**, s. 191 - 192

⁶⁹ Metin Karaörs, **age**, s. 191 - 192

⁷⁰ Metin Karaörs, **age**, s. 192

⁷¹ Metin Karaörs, **age**, s. 192

⁷² Metin Karaörs, **age**, s. 192 - 193

⁷³ Metin Karaörs, **age**, s. 193

Ara cümlelerle ilgili verilen özellikler ise dikkat çekicidir. Ara cümlelerin çeşitli anlamlar ifade etmekle birlikte yapı bakımından çok sınırsız olduğu belirtilirken, ara sözlerin anlam bakımından başlıca özelliğinin cümlenin esas fikrini veya cümlenin bir ögesini tamamlaması, kuvvetlendirmesi olarak gösterilmiştir. Bu özelliğe örnek olarak aşağıdaki cümle verilmiştir:

“Atını yerleştiren Şege emeklercesine koşarak (o çok çevik bir insandı, yanından hızla geçmekte olan atı bile çekerek bazen durdurabilirdi) köyüne ulaştı.”⁷⁴

Ara cümlenin başka bir özelliği olarak kahraman hakkında yeni bilgiler vererek cümlenin anlamını genişletmesi ve esas fikri önce açıklayarak anlamı sınırlandırması gösterilmiştir. Aynı zamanda ara cümlelerin hareketin nerede ve ne zaman gerçekleştiğini açıkladığı da belirtilmiştir. Vurgulanan bir başka özellik ise, ara cümlenin anlam bakımından asıl cümleden daha önemli olsa bile ara cümle ile asıl cümle arasında anlam bütünlüğünün olmasıdır. Bazen de ara cümlelerin cümlenin genel anlamıyla hiçbir bağlantıları olmadığı halde cümlenin ortasında yer aldıkları şöyle örneklendirilmiştir: “Eski şakaya gelmez. Başkası bir yana(hayvan gütmeyi kim bilmez), herkes gazete okuyor.”⁷⁵

Ara sözlerin ve ara cümlelerin iç yapısı bakımından da birbirlerinden ayrıldığı belirtilirken ara sözlerin meydana gelişlerini şöyle maddelendirmiştir:

1. İsim ve zarf-fiilin birleşmesinden: “değer verdiğinde, şansızlık bu ya, doğrusunu söylersek, gerçeğine gelirsek, doğrusunu söylersek.”

2. İsim ve zarf fiilin birleşmesinden: “onun düşüncesine göre, birisinin dediğine göre, birisinin anladığı kadarıyla.”

3. Sıfat ve ismin birleşmesinden: “bir yandan, öbür yandan.”

4. Zarf-fiil ile sıfat-fiilin birleşmesinden: “tek tek söylersek, bir sonuca bağlanırsa, kısaca söylersek vb.”⁷⁶

Yine aynı makalede verilen bir başka dikkat çekici özellik ise, bazı ara sözlerin cümledeki esas görevinin bağlacın göreviyle aynı olmasının söylenmesidir. Örnek olarak:”şöylece, bilhassa, çoğunlukla, özellikle, demek, yine de.”⁷⁷

Ara sözler ve aracümleler arasındaki bir diğer fark ise, ara cümlelerin, kelime, kelime grupları, basit ve birleşik cümleler olarak karşımıza çıkmış olması

⁷⁴ Metin Karaörs, **age**, s. 193

⁷⁵ Metin Karaörs, **age**, s. 194

⁷⁶ Metin Karaörs, **age**, s. 194

⁷⁷ Metin Karaörs, **age**, s. 195

gösterilmiştir. Ayrıca yapı bakımından ara cümlelerin en basit şeklinin soru ve ünlem işaretlerinin olduğunun söylenmesi oldukça dikkat çekici bir ayrıntıdır.⁷⁸

Makalede, ara cümlelerin yapı bakımından çok çeşitli olduğu belirtilirken aracümlelerin cümlelerin esas bölümüyle olan bağlantısının ilk aşamada, “ tabii ki, bence, mesela, galiba, belki ” gibi ara sözlerin yardımıyla sağlandığı da ifade edilmiştir. Düşünce şu şekilde örneklendirilmiştir: “Genel olarak Kazak Edebiyatı’nda (tabii ki, bütün dünya edebiyatından söz etmemiştii) Gabit Müsirepov’un incelemmediği, ele almadığı mesele yok denilecek kadar az olsa gerek.”⁷⁹

Ara söz ve ara cümle yapılarının cümlelerin esas bölümü ile olan bağlantısının tartışılan konulardan biri oluşu belirtilirken dilciler tarafından değişik şekillerde adlandırılan bağlantılar şöyle sıralanmıştır: “ devamlı bağlantı, kendi aralarında uygun bağlantı, mantık ve anlam bakımından bağlantı. ”⁸⁰

Ara cümlelerin ara sözlerden aynı zamanda vurgu bakımından da farklılık gösterdiği belirtilirken, genellikle edebi eserlerde soru ve ünlem cümleleriyle karşılaştırılırken daha çok basit cümlelere rastlandığı belirtilmiştir.

Makalenin sonuç bölümünde ise ara söz ve ara cümle yapılarının, işlev, anlam ve yapı bakımından birbirinden farklılık gösterdiği ve bu özelliklerinden dolayı ara cümlelerin bağımsız cümle unsuru olarak incelenmesi gerektiği düşüncesine varılmıştır.⁸¹

⁷⁸ Metin Karaörs, **age**, s. 195

⁷⁹ Metin Karaörs, **age**, s. 196

⁸⁰ Metin Karaörs, **age**, s. 197

⁸¹ Metin Karaörs, **age**, s. 197

BÖLÜM 3

3. ARA SÖZLERDE VE ARA CÜMLELERDE KULLANILAN NOKTALAMA İŞARETLERİ

Ara sözler genellikle iki kısa çizgi (- -) veya iki virgül (, ...,)arasında gösterilir.

“VİRGÜL: “Cümle içinde ara sözleri ve ara cümleleri ayırmaya yarar: Şimdi, efendiler, müsaade buyursanız, size bir soru sorayım. (Kemal Atatürk)

ÇİZGİ: “Cümle içinde ara sözleri ve ara cümleleri ayırmak için kullanılır: Örnek olsun diye-örnek istemez ya-söylüyorum.”⁸²

Noktalama işaretlerini, asıl işaretler ve katma işaretler olarak ikiye ayıran Tahsin Banguoğlu, virgülün kullanım alanlarını sıralı maddeler halinde açıklarken 5. maddedeki açıklama dikkat çekicidir:

“Bir cümle içindeki bazen da başında veya sonundaki saplama öbeklerini (groupe parentetique) ayırmaya yarar:

Bütün erkekler, sakatlar ve yaşlılar hariç, silah altına alınmıştı. Osmandakiler bir yana, bütün çuvaları toplayacaksın. Yarın, babanızdan bir cevap gelsin gelmesin, bana bir telefon edin.”⁸³

Çizgi içinse:

“Cümle içinde bir saplama cümlelerin başına veya sonuna konur ve onu asıl cümleden ayırır:

Bütün varlığını-zaten bir evi ile kitaplarından başka bir şeyi yoktu-bir hayır derneğine bağışladı.”⁸⁴

Ayrıca yapılan açıklama da dikkat çekicidir.

“Saplama cümlelerin iki virgül ve parantez arasına da alındığını görürüz.

Saplama cümlelerin virgülle olduğu gibi tek uzun çizgi ile cümle sonuna bağlandığı da olur:

Balkan Meselesinin yeni bir safhası Berlin antlaşmasıyla başlar _ burada ayrıntılarına girecek değiliz gibi.”⁸⁵

⁸² Vahap Kabahasanoğlu, Demirci Selehattin, **Üniversitelerde Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım Dersleri**, Der Yay., İstanbul, 2000, s.137-143

⁸³ Tahsin Banguoğlu, **Türkçenin Grameri**, TDK Yay., Ankara, 2000, s.138

⁸⁴ Tahsin Banguoğlu, **age**, s.138

⁸⁵ Tahsin Banguoğlu, **age**, s.138

Aynı zamanda parantez işaretinin anlatıldığı bölümde saplama öbeklerinin kullanımından da bahseder:

Eskiden parantez cümlesi denen saplama cümlelerin(*phrase parenthetique*) daha çok parantez içine alınırken şimdi bunların yeğlikle iki çizgi veya iki virgül arasında gösterildiği söylenmiştir.”⁸⁶

⁸⁶ Tahsin Banguoğlu, *age*, s.139

BÖLÜM 4

4. ARA SÖZLERİN, ARA CÜMLELERİN KULLANIM ALANLARI

4.1. GÜNÜMÜZ ROMANLARINDA ARA SÖZ ARA CÜMLE

Günümüz romanlarında ara söz ve ara cümle kullanılmış, özellikle anlatımda olayların akışında içerdiği ayrıntılar ve ek bilgilerle okuyucuya birçok noktada ipuçları vermiş, olayların ve karakterlerin daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır.

Bu kullanımlar bazen bir cümle ögesinin açıklayıcısı olarak karşımıza çıkarken bazen de farklı görevlerdeki sözcükler ya da birer bilgi cümlesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Aşağıda taradığımız romanlardan bazılarındaki ara söz ve ara cümleleri ele alıp bunları tasniflemeye çalıştık. Bu tasnifleri yaparken hem sözcük türlerine göre hem de cümle ögelerine göre aynı zamanda da açıkladığı bilginin niteliğine göre adlandırıp tasniflerimizi oluşturduk.

Cümle ögesinin açıklayıcısı olarak kullanılan ara sözler bazen o ögeyle aynı görevde iken bazen de sadece o ögenin açıklayıcısı olarak kullanılmıştır.

Karakterler ve olayla ilgili ayrıntılı bilgiler veren ara sözler ise okuyucunun romanı daha iyi anlaması için bir yol gösterici unsur olarak kullanılmıştır.

Günümüz romanlarını tercih etmemizin nedeni, geçmiş yıllarda kullanılan ara söz ve ara cümle tekniğinin günümüzde yazılan eserlerde ne sıklıkta ve ne amaçta kullanıldığını tespit edebilmektir.

Aşağıdaki bölümde ara sözlerin ve ara cümlelerin yapıldığı tasnifler verilmiş, tasniflerle ilgili açıklamalardan sonra günümüz romanlarından bazılarında rastlanan ara sözler ve ara cümleler, tasnife olan uygunluğuna göre sıralanmıştır.

Yapılan tasnifleri, önceden yapılmış bir tasnife dayalı olarak değil de kullanım amaçlarına göre oluşturduk. Hangi anlamda hangi görevde kullanılmışsa o anlam veya görev ismiyle tasnifleri adlandırdık.

Romanlarda yer alan ara söz ve ara cümlelerin bibliyografik bilgileri de verilmiştir. Ayrıca çalışmamızın kaynakça bölümünde de bu eserlerin bibliyografyaları gösterilmiştir.

4.1.1. Dolaylı Tümleç Olarak Kullanılan Ara Sözcükler

Dolaylı tümleç görevinde bulunan ya da dolaylı tümlecini açıklayıcısı olan ara sözcüğe değinmeden önce dolaylı tümleç hakkında bilgi vermek gerekirse:

Dolaylı tümleç, cümlede yüklem bildirdiği işi yer bakımından belirterek ismin hal eklerinden “-a,-e, -da, -de, -dan, -den” eklerini alan tümleçtir. Özneyle birlikte yükleme sorulan “nereye, nerede, nerde, neye, neyde, neyden, kime, kimde, kimden” gibi sorularla bulunur.

Muharrem Ergin, yer tamlayıcısı olarak tanımladığı bu cümle unsurunu, “ fiilin mekânını ve istikametini gösteren cümle unsuru olarak tanımlar. Her hareketin zaman ve mekân içinde bir yeri ve bir istikameti olduğunu ve yer tamlayıcısının hareketin cereyan ettiği bu yeri ve istikameti ifade ettiğini söyler. Bu unsurun da isim cinsinden bir kelime yâ da kelime grubu olduğunu; fiile yer ve istikamet ekleri olan datif, lokatif ve ablatif ekleri ile bağlandığını da ayrıca belirtir.

Yer tamlayıcısının ana fonksiyonu çinse, zaman ve mekân içinde geniş manasıyla yer ve istikamet ifade etmek olduğunu söyler. Ancak bu ana fonksiyonun birlikte kullanıldığı fiilin manasına bağlı olarak yer, ayrılma, uzaklaşma, yaklaşma, bulunma, yön, zaman, müddet, sür’at, tarz, miktar, derece, durum, hal, hedef, sebep, bedel, leh, aleyh, karşılaştırma, verme, bildirme, kuvvetlendirme, gaye, tercih, vasıf, şekil, devamlılık, iş, vasıta, aitlik, çıkma, terkip, ölçü, değer, görüş, noktainazar, v.s. gibi datif, lokatif ve ablatifin taşıdığı çeşitli ifadeler halinde görüldüğünü de ayrıca belirtir.⁸⁷

Bu işlevde kullanılan ara sözcükler bazen dolaylı tümlecini açıklayıcısı iken bazen de dolaylı tümleç görevinde kullanılan ara sözcükler olurlar. Aşağıda günümüz romanlarından alınan çeşitli örneklerde ara söz veya ara cümlecin dolaylı tümleç olarak nasıl kullanıldığını görebiliriz.

Çingene böyle anlarda bütün dünyayı içinde -tam şuracığında- hissediyor. (ADSN, s.11)

Bu cümlede ara söz, cümlecin öğelerinden dolaylı tümlecini açıklayıcısı olarak kullanılmıştır. Cümle ögesi olarak kabul edilirse dolaylı tümleç görevinde olduğu görülecektir.

Bazı özelliklerimden –hemen herkesin sahip olmak isteyeceği- bazı endişelerimden-hemen herkesin kapılacağı- söz etti. (ADSN, s. 163)

⁸⁷ Muharrem ERGİN, Üniversiteler İçin Türk Dili, Bayrak Yayınları, İstanbul, 1997, s.407 - 408

Bu cümlede ara söz, dolaylı tümlecin açıklayıcısı olarak kullanılmıştır. Ancak tek başına cümlenin ögesi olarak değerlendirilmek istenilirse dolaylı tümleç görevinde olmadığı görülür. Çünkü burada ara söz olarak kullanılan ”hemen herkesin sahip olmak isteyeceği” sözcük öbeği, dolaylı tümleç görevinde olan “bazı özelliklerimden” sözcük öbeğinin bir özelliğini veren açıklama sözü niteliğindedir dolayısıyla dolaylı tümleç görevinde değildir.

Olaylar, Namık Kemal’e –geldikleri gece içinden sessizce geçtikleri yukarı mahalleye- sıçramak üzereydi. (ADSN, s. 233)

Yer adını bildiren dolaylı tümleç görevinde bulunan “ Namık Kemal’e ” sözcük öbeğinin açıklayıcısı olarak kullanılan ara söz yer adının özelliklerini vermek amacıyla kullanılırken aynı zamanda okuyucuya olay ve karakterleri daha iyi anlayabileceği yardımcı bilgiler de vermektedir.

Bana gerçekte -kendine- ne yapmaya çalıştığını bilmiyorum. (İA, s. 36)

Bu cümlede “bana” sözcüğü dolaylı tümleç görevindedir. Kullanılan ara söz “kendine” esas hedefin başkası olduğunu vurgulamak amacıyla kullanılmıştır.

Sanırım bunun –evini temizlememin- sana moral destek yapacağımı düşünüyorum. (İA, s. 115)

Bu cümlede ara söz, dolaylı tümlecin açıklayıcısı olarak kullanılmıştır. Aynı zamanda işaret zamirinin hangi ismin yerine geçtiğini açıklamak amacıyla kullanılmıştır. (İA, s.115)

Sinop’ta -balayında- deniz kıyısında yan yana yatarlarken. (İA, s. 99)

Bu cümlede ise dolaylı tümleci açıklarken aynı zamanda zamandan haber veren bir zarf tümleci görevinde gözükmektedir.

Annesi orada –duvardan duvara gerdiği iplerde- çamaşırını kuruturdu. Bu cümlede ise yine dolaylı tümlecin açıklayıcısıyken aynı zamanda işaret zamirinin hangi ismin yerini tuttuğunu da açıklamaktadır. (M, s. 137)

4.1.2. Karakterlerle, Olaylarla İlgili Yardımcı Bilgiler, Ayrıntı Veren Ara Sözcükler

Bu tür ara sözcükler, ara cümleler ise bir cümlenin ögesinin açıklayıcısı olmaktan çok okuyucunun romandaki olayları, karakterleri daha iyi anlaması için verdiği yardımcı ipuçlarıyla roman içerisinde büyük rol oynar.

Aşağıdaki birçok örnekte de görüleceği gibi bu fonksiyonda kullanılan ara söz ve ara cümleler açıklama, ayrıntı verme yanında birçok işlevde de kullanılmıştır.

Mutfak işlerinde de –sebzeleri ayıklamak, patates soymak dışında- muaf tutulmuştu. (ADSN, s.27)

Bu cümlede ara söz, herhangi bir ögenin açıklayıcısı olarak değil cümlede ayrıntı veren, söz konusu mutfak işlerinin dışında kalan iki işi vererek “- sebzeleri ayıklamak, patates soymak dışında -” bu işlerin özellikle yapılmak istenmemesine dikkat çekmiştir.

Naciye Ablayla gelen adam, çok da zayıftı, giysisi üzerinden dökülüyor, beyaz gömleği tertemiz olmasına rağmen belki de iyi ütülenmediğinden tam tersi bir işlem görerek, yoksulluk ve düşkünlüğe işaret ediyordu. (ADSN, s. 27)

Bu cümlede ara cümle iki kısa çizgi arasında değil iki virgül arasında gösterilmiştir. Gelen adamın fiziksel bir özelliğiyle ilgili ayrıntıyı vermiştir. Karakterlerle ilgili bir ayrıntıyı verirken aynı zamanda cümlenin anlamını tamamlayıcı olarak kullanılmıştır.

Kendinden en fazla altı-yedi yaş büyük görünen diğer gencin – küçük oğlanların babasının - usta işi kayıtsızlığından eser yoktu onda. (ADSN, s. 93-94)

Bu cümlede ara söz, dolaylı tümleş grubunu oluşturan sözcük öbeğinin içerisinde bir karakterin daha ayrıntılı tanıtılması ayrıntı vermek amacıyla kullanılmıştır.

Naciye Ablayı korkutmak kandırmak özellikle okuma yazma bilmediğini öğrendikten sonra onunla çeşitli biçimlerde dalga geçmek –bizi hiçbir zaman şikayet etmezdi- en büyük zevkimizdi. (ADSN, s. 28)

Bu cümlede ara cümle, herhangi bir ögenin açıklayıcısı olarak kullanılmamıştır. Verdiği ayrıntıyla cümlede adı geçen karakterin ayrıntısını cümle dışı unsurla vererek karakteri daha yakından tanımamıza yardımcı olmuştur.

İsimlerini anımsamam Naciye Ablanın hoşuna gidiyordu, her gelişinde tanımadığım insanlardan –hiçbir zaman yollanmadıklarını daha sonra anladığım- selamlar getiriyordu. (ADSN, s. 31)

Bu cümlede ara söz, daha sonra karşımıza çıkacak olaylarda karakteri daha iyi anlamamıza yardımcı olacak bilgileri vermek amacıyla kullanılmıştır.

Naciye Abla çocukluğuna ilişkin pek az şey anlatıyordu. Bunların en önemlisi, annesinin –babasıyla ilgili sorularımızı ustalıkla geçiştirmişti- temizlikle ilgili söyledikleriydi. (ADSN, s. 33)

Bu cümlede ara cümle, karakterin ailesi hakkındaki tavrını hakkında ayrıntı vermek böylece karakterin daha iyi tanınmasını sağlamak amacıyla kullanılmıştır.

Naciye Abla çocukluğuna ilişkin pek az şey anlatıyordu. Bunların en önemlisi, annesinin –babasıyla ilgili sorularımızı ustalıkla geçiştirmişti- temizlikle ilgili söyledikleriydi. (ADSN, s. 33)

Bu cümlede ara cümle, karakterin ailesi hakkındaki tavrını hakkında ayrıntı vermek böylece karakterin daha iyi tanınmasını sağlamak amacıyla kullanılmıştır.

Naciye Abla akşam yemeği saatinden hemen önce bir odayı boşaltıp boyamaya, eşyaların yerini değiştirmeye, camları silmeye, halıları kaldırmaya -hatta evini yıkmaya- kalkışabilirdi. (ADSN, s. 100)

Bu cümlede ara söz, adı geçen karakterin davranışının aşırılığını belirtmek için kullanılmıştır.

“Bunlarla içli dışlı olmak”, -sözün burasında davranışlarım vücudumdaki bir kusurdan ya da gizli bir hastalıktan kaynaklanıyormuş gibi beni yukarıdan aşağıya hayretle süzmüştü-“ sadece bela getirdi. (ADSN, s. 141)

Bu cümlede ara cümle, içinde bulunduğu davranışı en iyi şekilde, daha ayrıntılı bir biçimde anlatabilmek amacıyla kullanılmıştır.

Bu eğlenceyi, bu oyunbazlık –“gacoya” dalga geçme, aynı zamanda onu eğlendirme- fırsatını kaçırmak istemiyorlardı. (ADSN, s. 185)

Bu cümlede ara söz, söz konusu oyunun içeriğini açıklamak, ayrıntı vermek amacıyla kullanılmıştır.

Çıplak atların üstünde henüz on iki -on dört yaşlarındaki oğlanlar vahşi – ya da böyle olmasına özen gösterdikleri- çığlıklar atıyordu. (ADSN, s. 190)

Bu cümlede ara söz, çığlığın hangi tutumla atıldığını ortaya koymak için kullanılmıştır.

Sözünü ettiği kişi, -adı Salih’ti- Çingene mahallesine on beş yirmi dakikalık yürüyüş mesafesindeki bu Karadeniz pidecisinin sahibiydi. (ADSN, s. 206)

Bu cümlede ara söz, açıklayıcı olarak kullanılmıştır.

Fransız gangster –Fransız konsolosluğunda şoförlük yaparken kaza yapınca işten atılmıştı. - birkaç Fransızca kelime söylemişti. (ADSN, s. 215)

Bu cümlede ara cümle, karakter hakkında daha ayrıntılı bilgi vermek amacıyla kullanılmıştır.

“Bizim çocuklar,” –İso’nun bu sözlerle solcuları kastettiğini anlamışlardı.- “ kadınları, çocukları ve yaşlıları tehlikeye atmamak için Yörükselim’e doğru çekildi.” (ADSN, s. 223)

Belki de evine misafir olan Basri’ye yaranmak için, ölmüş karısının anasıyla, kadının –çocuğun hala diye çağırdığı- dul ablasına, beddualar yağdırıyordu. (ADSN, s. 224)

“Böyle toplantılara filan –karşılaşmamıza vesile olan sempozyumu kastediyordu- karşıdır, bana çok kızar. (ADSN, s. 252)

Bu cümlede ara cümle, açıklayıcı olarak, ayrıntı vermek için kullanılmıştır.

Çocuklar Naciye Abla’yla yalnız kaldıklarında –bunu o yaşında bile dediğini yaptıran kız istemişti- kız, Naciye Abla’yı süzerek tam karşısında durdu. (ADSN, s. 254)

Bu cümlede ara cümle, karakterlerin durumlarını açıklarken aynı zamanda karakterlerden genç kızın yaşına rağmen inatçılığını ve yaptırımlarını ayrıntı vermek amacıyla kullanılmıştır.

Mademki gavurun malı Müslüman’a helaldi, o zaman Büyük Hanım’ın evindeki değerli eşyayı -gizlice bile olsa- alarak bir sevap işlemiş oluyordu. (LE, s. 210)

Bu cümlede ara söz, evdeki değerli eşyanın nasıl ne şekilde alındığını açıklamak için kullanılmıştır.

Hatta -o anda gelen bir düşünceyle heyecanlanıyor- bahçe dibindeki müştemilatı babama verebiliriz; çok mu acayip bir fikir, olamaz mı? (LE, s. 255)

Bu cümlede ara cümle, karakterin o an içinde bulunduğu durumu ayrıntısıyla açıklayabilmek için kullanmıştır.

Pazar günlerinin akşam programına -sinemamı olurdu, arkadaşlarla birkaç el bezik mi-yetişebilirlerdi. (GDY, s. 14)

Bu cümlede ara söz, dolaylı tümleç ögesinin anlattığı programın içeriğini açıklamak için kullanılmıştır.

Ne ölümden, ne de –ayıp olmasın diye- aşktan söz etmişlerdi. (GDY, s. 26)

Bu cümlede ara söz, yapılan eylemin amacını açıklamak için kullanılmıştır. Yediği sarhoş tekmelerin etkisiyle mi –bunu hiç bilemedi- sakat doğan kızı sonunda Tanrı’ya bile isyan ettirmişti.

Bu cümlede ara söz, karakterin sakatlığıyla ilgili bilinmeyen bir ayrıntıyı vererek olayın daha dikkat çekici hale gelmesi için kullanılmıştır. (GDY, s. 58)

Dün –adı önemli değil- seni tanıyan ve durumdan haberdar olan bir arkadaşım senden vazgeçmememi söyledi. (İA, s. 33)

Bu cümlede ara söz, özneyi açıklamak yerine tam tersine özne hakkında bilgi verilmeyeceğini bunun da çok önemli olmadığını belirtmek amacıyla kullanılmıştır.

Ama şimdi bu üç gün –durum neyse- benim anlayışımın oldukça dışında olduğunu düşünmeme neden oldu. (İA, s. 33)

Bu cümlede ara söz, durumdan haberdar olmadığını belirtmek amacıyla kullanılmıştır.

Gerçi hatunun bana yönelttiği açık ilgi, yanımda oturan canımdan çok sevdiğim arkadaşlarımın canını sıkmış ve adeta bir kur yarışına girmişlerdi, ancak, hızlı içip çabuk kafayı bulmaları –ki ben tek yudum içmemiştim; bu ayrı mesele, böyle zamanlarda acı çekmenin keyfini iyice sürebilmek için bir süre içmem- onların çabuk pes etmelerine yol açtı. (İA, s. 36)

Bu cümlede ara cümle, karakterin içinde bulunduğu durumu ve tutumu ve bu tutumun nedenini açıklamak üzere ayrıntılı biçimde kullanılmıştır.

Herhalde masadaki koyu muhabbetin dışında, oldukça dışında kalmış olmam ve belki -yüzümdeki tuhaf ifadeyi biraz önce tuvaletin aynasında gördüm- ilgisini çekmiş olmalı. (İA, s. 39)

Eve girdikten sonra ilk işi kapıyı kilitlemek; ardından mutfağa giriyor, su ısıtıcısını suyla dolduruyor, kocaman bardaklarda kendine ve bana çay hazırlıyor ya da –şayet açsa- yemek üzere birkaç elma yıkayıp bir sigara yakıyor. (İA, s. 48)

Bu cümlede ara söz, yapılan eylemin koşulunu açıklamak amacıyla kullanılmıştır.

Bazı geceler geç saatlere doğru dizime uzanıp uyuya kalıyor, bazen ben de yanında uyuyor, sabah beş gibi uyanıp, onu orada, kanepenin üzerinde uyur halde bırakıp –önceleri küçük sevgi notları bırakmayı da ihmal etmeyerek- kendi evime gidiyorum. (İA, s. 48)

Bunu Elda’ya açtığımda –Bahar’ın geleceğini söylememiştim.- önce tepki vermemiş, ama gitme günü yaklaştıkça mızımızlanmaya başlamıştı. (İA, s. 70)

Bu cümlede ara cümle, konuşma sırasında söylenmeyen bir ayrıntıyı vermek için kullanılmamıştır.

Elda kıpkırmızı giysiler içinde –saçları ve gözbebekleri de kırmızıydı- göğe doğru yükseliyordu. (İA, s. 83)

Bu cümlede ara cümle, karakterin kullandığı renkle (kırmızıyla) bütünleştiğini tasvir etmek, bu konuda ayrıntı vermek amacıyla kullanılmıştır.

Hayalimde canlandırıdığım ve az buçuk –hayalimde- aşık olduğum insan o değil gibiydi. (İA, s. 108)

“Her bir dosya nah bu kadar,”-baş ve işaret parmaklarıyla on santimlik bir kalınlık gösterdi-köprüye dair geçmiş zaman evrakı karıştırmaktan başka işlerimiz de var bizim. (K, s. 47)

“Üzgün değilim anne”, dedi.”Çişimi yapmak istiyorum ve –önünü eliyle örttü- gördüğün gibi çıplağım. (M, s. 8)

Bu cümlede ara söz, karakterin o anki utangaçlığından dolayı takındığı tutum ve davranışını ayrıntısıyla anlatmak için kullanılmıştır.

Geldiklerini duyunca o kadar sinirlenmişim ki, iki kadının –bir hizmetçinin bir yığın pılı pırtıyla doldurduğu- valizlerini kapının önüne çıkarttırmış ve karısıyla yüz­süz baldızının, sevdiği, çocuğunun annesi olan kadınla aylardır oturduğu eve girmelerine engel olmuştu. (M, s. 12)

Bu cümlede ara söz, valizleri kimin hazırladığını ve valizin içinde neler olduğunu açıklamak için kullanılmıştır.

Öyleyse şimdi –gördüğü rüyadan başlayarak- ne tür bir işleyişle geri dönüyordu? (M, s. 14)

Sonra eğilmiş, Bertan’ın potinlerini bağlarken o sarı sıcak, gü-r- başını sokup uyuma isteği uyandıran- mis kokulu saçlarının yeniden yüzüne dökülüşünü... (M, s. 14)

Bu cümlede ara söz, saçlarla ilgili başka bir ayrıntıyı vermek için kullanılmıştır.

Sonra anlık bir mantık sürçmesi sonucu – boğazındaki tıkanmayı gidermek ister gibi elini çenesinin altında gezdirdi- doğarken sahip olamadığı yaşama iradesini en sonunda kullanma arzusunun o aceleci, çılgın sarhoşluğu içinde, yok olma biçimini kendisi seçerek dünyaya meydan okumak istedi. (M, s. 15)

Kimsesiz olduğunu söylerdi. -Anlattığına göre- kendisini yedi yaşındayken çocuk yuvasından alan Muğlalı, varlıklı, dindar bir ailenin yanında büyümüşü. (M, s. 19)

Bu cümlede ara söz, söylenilenin kim tarafından söylendiğini belirtmek amacıyla kullanılmıştır.

Daha doğrusu o birbirine dolanmadan yalnızca biri kendini –büyük ölçüde- kurtarmıştı. (M, s. 21)

Bir kadının yalnızca –kirletip atılmak için bile olsa- o kadını bir biçimde hak edecek erkeğe ayrıldığı belirtilmişti ona. (M, s. 21)

Bu cümlede ara söz, amacın ne olduğunu, yapılan işin niçin yapıldığını anlatmak için kullanılmıştır.

Sonra –halasının anlattığına göre- on yedisinde, barbut atmayı, ucuz şarapla kafa bulmayı, üstünde hem görünür hem görünmez bıçak taşıyıp fırlatmayı, kostak yürüyüp yan bakana kafa tutmayı, küfrü, sokak argosunu, yumruk atıp kol kırmayı öğrenmiş; bir doksanlık boyu, fındık rengi fıldır fıldır gözleri ve kalın, tok, bağırğan sesiyle en hızlı kabadayıları ürkütür olmuştu. (M, s. 24)

Bu cümlede ara söz, söylenilen sözün, anlatılanların kim tarafından anlatıldığını açıklamak amacıyla kullanılmıştır.

Trakya'da İkinci Dünya Savaşı boyunca –beş yıl süren- askerliği sırasında, kaçak tütün ve ordu için kestiği ağaçlardan bir kısmını –çalıp- satmış, harçlığını – barbut parasını- çıkarmıştı. (M, s. 24)

Bu cümlede üç ara söz kullanılmıştır. İlki, askerliğin süresi hakkındaki ayrıntıyı vermek için kullanılmıştır; ikincisi karakterin satılan ağaçları nasıl elde ettiğini belirtmek için; üçüncüsü, kazanılan paranın nereye harcandığının ayrıntısını vermek için kullanılmıştır.

Askerden –nasıl askerlikse- her türlü gençlik hevesini yaşayıp tüketmiş ve hayatın her türlü pisliğini, kalleşliğini görüp tanımış bir adam olarak döndüğünde, göz koyduğu bir kızla evlenmek istemiş ama ”belalı” olduğu, eli iş tutmadığı gerekçesiyle geri çevrilmişti. (M, s. 24)

Bu cümlede ara söz, yapılan askerliğin kurallara uygun gerçekleşmediğini, bilinenin dışında olduğunu açıklamak için kullanılmıştır.

İbrahim, toprağa inanmıştı, hayatta hiçbir şeye –Allah'a bile- inanmadığı kadar. (M, s. 25)

Bu cümlede ara söz, en kuvvetli inançla kıyaslama yaparak bağlılığın derecesinin ne kadar yüksek olduğunu vermeye çalışmıştır.

Hem kasaba halkı hem de yönetimce önemsenen hatırı sayılır –eşraftan- biri olmuştu. (M, s. 26)

Bu cümlede ara söz, karakterin hangi zümreyle anıldığının ayrıntısını vermek için kullanılmıştır.

Her gece bir küçük -muhabbet iyiye büyüğe yakın- şişeyi devirirdi. (M, s. 26)

Bu cümlede ara söz, karakterin özelliğiyle ilgili başka bir ayrıntıyı vermek amacıyla kullanılmıştır.

Gerçi beklenmedik zamanlarda eve iki kişilik pirinç karyola, yeni bir radyo ya da –hemen hiç kullanılmayan- elektrik süpürgesi benzeri eşyalar geldiği oluyordu, ama annesinin zafer kazanmış gibi parıldayan yüzünden, bunların gereklilikten çok o ikisinin arasındaki ne olduğu bilinmeyen alacak verecek hesabının sıkı bir pazarlıkla bağlanmış ürünleri olduğu kolayca anlaşılıyordu. (M, s. 26)

Bu cümlede ara söz, eşyanın kullanım değeriyle ilgili ayrıntıyı vermek için kullanılmıştır.

Dört çocuk; kendisinden iki yaş küçük Armağan, onun iki yaş küçüğü Gülcan ve sonradan, İlhan on yaşındayken doğan –kazayla olma- küçük Bertan. (M, s. 27)

Bu cümlede ara söz, ailenin çocuklarını sıralarken son çocuğun istekleri dışında dünyaya geldiğini belirtmek amacıyla kullanılmıştır.

Bu tür serüvenlerin –zamanında evde olunamazsa- babanın tatlı-sert azarlarıyla ya da duruma göre, kabalara bir iki sopa, kulak ve saç çekme gibi cezalarla sona ermesi ise kaçınılmazdı. (M, s. 27)

Bu cümlede ara söz, uygulanacak cezanın hangi durumlarda uygulandığını açıklamak için kullanılmıştır.

Bazen –ısrar ederse- yüzünü buruşturarak bir kadeh içtiği bile oluyordu onunla. (M, s. 28)

Bu cümlede ara söz, eylemin hangi durumlarda gerçekleştiğini belirtmek için kullanılmıştır.

Kürdülhicazkar faslı, gecese-falarının çingene pembeleri, sardunyalara çılğın kırmızıları arasında gezinir dururken –İzmir’in içinde vurdular beni...- bir küçük şişeyi bitirmiş oluyordu baba. (M, s. 28)

Bu cümlede ara cümle, mırıldanılan şarkının bir mısrasıyla ilgili ayrıntı vererek, esere canlılık katmayı amaçlamıştır.

Bastırılmış yeniyetme erkek arzularının, açık saçık, bayağı sözcüklerle dile getirildiği, cinsel eylemin en kaba en hoyrat ve kıyıcı tanımlarla kulaklarda patladığı yatakhanelerin, kör gece lambalarından gizlenerek –bütün ruhuyla- sevişti onunla. (M, s. 29)

Bu cümlede ara söz, karakterin o anki psikolojik durumunu ayrıntısıyla ortaya koyabilmek için kullanılmıştır.

Kendisine her zaman destek olmuş yakınlarına, sevdiklerine zaman ayırmalı Revan'ı –ve tabii Fikran'ı da- görmediği ülkelere, örneğin Çin ya da Kuzey Kutbu'na götürmeliydi. (M, s. 31)

Boşanma kararı çıkmış olmasına karşın Revan kendisi ya da avukatı aracılığıyla –avukat son duruşmaya da katılmamıştı- kararı alıp imzalamamış, tebellüğ etmemişti. (M, s. 35)

Bu cümlede ara cümle, olayla ilgili bir ayrıntıyı vurgulamak için kullanılmıştır.

Ama –evet bunu itiraftan kaçınmıyor artık- zamanla onun da yüreği kireçlenmiş, taşlaşmıştı. (M, s. 41)

Bir gazetede arada bir köşe yazıları da yayımlanan –hala- sosyalist düşünceye bağlı tanınmış bir profesör. (M, s. 44)

Bu gereksiz serüven Armağan'ın ülserini azdırmaktan, İstanbul'da aylarca yalnız kalan Figen'le aralarını daha da açmaktan ve iç dünyasını –büsbütün- altüst edip, neye, kime karşı olduğu ve nedeni belirsiz, gizli öfkelerini azdırmaktan başka işe yaramamıştı. (M, s. 44)

İşte bir depremle –karşı duvardaki ince çatlağa baktı- neler, ne insanlar ne umutlar gitmişti. (M, s. 49)

Büyük pencerenin önünde –şimdi birinde oturmakta olduğu- kol yerlerinin havı dökülmüş, saks mavi kadife döşemeli iki fiskos koltukla, gazetelik olarak kullanılan eski hamur teknesi de Fikran'ın zevkinin eseriymiş ve acilen atılmaları gerektiğine karar verdikleri halde, olayların yoğunluğu yüzünden, hala yerlerinde durmaktaydılar. (M, s. 49)

Mermer şöminenin üstünde gaz lambaları, ucuz porselen biblolar, minik enfiye kutularıyla kristal şekerlik ve küçük şişeler –temizlikçi kadın tarafından- karmakarışık sıralanmıştı. (M, s. 50)

Kanlıca'da -İlhan'ın yaptığı- yemyeşil bir site içinde, denize bakan geniş, çok gelişmiş güvenlik sistemleri ile donatılmış ultra modern villaya taşındıklarında, bu eski evden, müzayededen kıran kırana kapılmış bir Ayvazovski -Denizde Fırtına- ve imzasız olmakla birlikte çok değerli olduğu söylenen iki peyzaj götürmüştü yalnızca. (M, s. 50-51)

Senin o beş vakit namazında amcaoğlun kendi -üvey- kızını beceren bir soysuz değil mi? (M, s. 51)

Daha genç olduğu yıllarda, kocasının kendisini her fırsatta aldattığını anladığında onu terk etmeyi, özgür olmayı, yeni birini -birilerini- ateşli bir biçimde sevmeyi hayal etmişti. (M, s. 56)

Ruh hali bir andan ötekine değişen, huzursuz, sinirlenmek için buluttan nem kapan babası -evde- her akşam içerdi ama pek sarhoş olduğunu görmemişlerdi. (M, s. 59)

Uzun yıllar erken emekliliğini beklemiş, sonrasında girişeceği işleri -minibüs ya da taksi almak, bakkal dükkânı açmak, sabun tozu üretmek- hayal edip projeler kurmuş biri olarak İstanbul'a göçmüş, ama kısa sürede büyük bir düş yıkımına uğramıştı. (M, s. 59)

Bir mağazada tezgâhtarlık yapıyor, geç kaldığı akşamlar bin türlü mazeret uydurarak evdekileri -inandırmasa da- yatıştırmayı beceriyordu. (M, s. 60)

Okumuş kültürlü, güzel konuşan bir erkek -yalan olsa bile- dostluk gösteriyordu kendisine ve bu reddedilmesi olanaksız bir ilgiydi. (M, s. 65)

Elleri çok güzel, diye düşündü -iyi anımsıyor şimdi- temiz, biçimli ve bedenine gereken irilikte. (M, s. 65)

İkisi de çok genç -artık inanılmayacak kadar genç- ağaçların altındalar. (M, s. 66)

Bu eve taşındıklarında -gençti o zaman on altı yıl geçmişti aradan- güzel bir park olan kıyı şimdi yat limanıydı. (M, s. 66)

Sonra İlhan'a bakışından, çay bardağını alırken -kazayla- eline dokunmasından, güllerden birini alıp saçına takarak cilvelenmesinden.(M, s. 66)

Onunla bir kez -yarım yamalak - birlikte olmuşlardı ama sevişmekten pek zevk almamıştı. (M, s. 72)

Gerektiği kadar eşya konmuş içine -İlhan tarafından.- (M, s. 73)

Demek ki gençlik -güzellik biliminin olanaklarından yararlanmakla birlikte- kadınlığıyla barışmış olmayı gerektiriyordu. (M, s. 76)

Eğer yenilgiyi kabul edip sessizce –tespihböceği gibi- kabuğuna çekilirse, bundan sonrasında hiç anne olmamış, kendi parasını kazanamamış, dil öğrenmemiş, içki içip dans ederek dağıtmamış –yok, bunu birkaç kez yapmıştı, İlhan’ın önemseydiği insanların arasında hem de, neyse- kocasından başka erkek tanımamış, sevip aşık olmamış kupkuru bir kadın olarak ölüp gidecekti. (M, s. 76)

Sunucular ya da tartışmaya katılan kavgacı, kokuşmuş siyasilerce sözlerinin en olmadık yerde kesilmesine –izlenme kaygısıyla konunun sulandırılıp, işin dincilerin hatta mankenlerin de görüşlerinin de alınması boyutuna vardırılmasına karşın doğruları en geniş kitleye aktarma isteğiyle her çağrıya koşmuş, sonunda – düşüncelerini olmasa bile- yüzünü herkesin tanıdığı, önemsenen biri olmuştu. (M, s. 81)

Ama rahatsızlığının asıl nedeni –yirmi beş yıl önce- kız kardeşi Fikran’ı, kendisine yamama çabasının boşa çıkmış olmasıydı. (M, s. 83)

Öte yandan –feministlerin bütün bağırtılarına karşın- kadınlar yüzünden hayatı kaymış erkekler giderek –ve acıklı biçimde- artıyordu. (M, s. 86)

Erkek olmanın –kuşkulu- yetkinliğine tutunup, kurnazlığın, üçkâğıtçılığın, süsün püsün önünde çabucak yenilip yere seriliyoruz. (M, s. 87)

Renginur’un, bir -parça- derinliği, gönül zenginliği olduğu var sayılsa bile, aralarındaki kültür farkı kısa süre içinde sorunlar yaratacağı. (M, s. 87)

İlhan’ın Revan dışındaki kadınları, çoğunlukla bir gecelik –bilemedin iki- kadınlar olmuştu hep. (M, s. 88)

Ötekileri arada bir –yeri geldiğinde- İlhan anlatmıştı. (M, s. 88)

Bir araya geldiklerinde –ki pek de sık olmazdı bu- sanattan, kitaplardan, filmlerden konuşurlar, daha çok da Figen anlatırdı. (M, s. 89)

Ama asıl, sanat ortamını yakından izliyor ve ne olup bittiğini biliyormuş izlenimi bırakmak istediği insanların yanında kullanmak üzere –kısa yoldan- bilgilenmek için. (M, s. 89)

Her türlü rüyayı, büyüü, bin bir olasılığı içinde barındıran o akşam saatlerinden gece yarısına uzanan saat diliminde, şarap kadehlerini incecik tınlamalarla birbirine değdirip, sözcükleri –işte buna içilir- birbirlerinin ağzından kapmaya çalışırken, onları dinlemekten çok izlerdi Armağan. (M, s. 90)

İncelikli bir soruya Figen’den beklenmedik bir dolulukta bir yanıt geldiğinde İlhan’ın gözlerinde belli belirsiz yanıp sönen ışığı ya da tartışmanın sonunda tatlı – sanki hafif bir cinsellik de içeriyormuş tadında- bir yakınlıkla bir an sessiz

bekleyerek birbirlerine bakışlarını, karısının o uzatılmış, “İlhan Abiiii” deyişlerindeki örtülü cilveyi ilgiyle gözlerdi. (M, s. 90 -91)

Çok düşünmüştü –artık düşünmüyordu, oluruna bırakmıştı- içinden çıkılacak gibi değildi sorun ve kadın ya da erkek olmakla hem ilgili hem de değildi. (M, s. 93)

Yakınlarının –ve arkadaşlarının- kendisine duyduğu sevgiye bir türlü onların beklediği biçimde karşılık verememenin sıkıntısını, suçluluğunu duyardı Armağan, sık sık. (M, s. 95)

Birinin –kim olursa olsun- ondan ilgi ve sevgi bekler konumda bulunması içinde altından kalkamayacağı bir sorumluluk almaya zorlanıyormuş tedirginliği yarattığı için. (M, s. 95)

Önemli olan karşı tarafı kopmayacak bağlarla bağlı olduğuna ve -bir biçimde- sevildiğine inandırabilmektir. (M, s. 96)

Böyle erkeklerle –ender olarak da kadınlarla- yaşayanlar “ötekine” umarsızca aşık olmayı ölene dek sürdürüyorlar, yılmaz bir bağlılık ve amansız bir umutla küçücük bir gülümseme, bir teşekkür, öylesine bir gönül alma ve sonunda –her zaman olduğu gibi- düşkünlük günlerinin de biricik sevgilisi ve can dostu olduklarını kanıtlamak için sabırla bekliyorlardı. (M, s. 96)

Figen’i tanıyınca kadar,-birkaç flört ve yurtdışında tanıdığı Fransız kıızıyla kızın bütün çabasına karşın bir türlü derinleşemeyen kısa sayılacak arkadaşlığı dışında- kadınlarla yakın ilişki kuramamış ve evlenmeyi aklına getirmemişti. (M, s. 97)

Belediye hoparlöründen seçmen kütükleri, çocuk felci aşısı, kurtuluş günü kutlamalarıyla –temsili milis kuvvetleri-süttozu-parlak uzun teneke kutular-dağıtımıyla ilgili duyurular yapılıyor. (M, s. 99)

Arkasında büyük bir saksıya dikilmiş çalimsı bir bitki duruyordu ve başucundaki şemsiyenin gölgesi çıplak –hala gergin- karnıyla bacaklarına dalgalı, pembemsi ışıklar düşüyordu. (M, s. 100)

Hayatın bütün alanlarına yayılan bu temel ayrılıklar yüzünden –başlangıçta onu çok çekici bulsa da- daha sonraki yıllarda düş kırıklığına uğradığını kabul ediyordu. (M, s. 100)

Oysa karısı sistemli –şiddetli değil- bir biçimde boşa çıkarmıştı beklentisini. (M, s. 100)

Armağan’ın içinden –hatır için bile olsa- birdenbire, “Bak karıcığım, biz hala biziz ve ben seni seviyorum,” cümlesi geçti. (M, s. 102)

Kocasının gösterdiği yakınlığı inanılmaz –tahmin ettiği gibi- hesaplı buluyordu besbelli. (M, s. 102)

Sonraki günlerde, ona ulaşmak için –doğasına aykırı- olağanüstü bir cesaret göstermişti. (M, s. 103)

Bu inançlarla, güvenle başlamışlardı ama sonra ne olmuşsa olmuş evlilikleri –yaşıtlarının pek çoğu gibi- yenilgiler ve mutsuzluklarla, üstelik mutsuzluklarının ve hayattaki yerlerinin ne olduğunu tam olarak tanımlayamama bunalımı içinde sürüp gidiyordu. (M, s. 104)

Evet o güzel baş –biraz değişmiş olsa da- hala oradaydı. (M, s. 104)

İki aylık ayrılıklarından sonra bu sabah, bir an Figen’i kucaklamak, evet yalnızca kucaklayıp göğsünde tutmak isteği duymuş ama o yer değiştirip yanından soğuk bir biçimde –sanki ona dokunmaktan korkuyormuş gibi- geçip gitmişti. (M, s. 105)

Figen, siyasete girmesini istememişti, -aslında ona doğru dürüst sormamıştı bile, ayrıntılı konuşmamışlardı- ama Armağan aday olduğunu açıkladığında olumsuz bir tavır takınmıştı. (M, s. 105)

“Özgür olmak için” kendine küçük bir araba almış, ölüm oruçlarının sona erdirilmesi için imza toplayanlara katılmış, -Armağan isteksiz olduğundan- kendi başına konser, tiyatro ve toplantılara gitmiş, -iki arada bir derede- bir fotoğraf sergisi bile açmış ve arkadaşlarıyla buluşup eve gece yarıları gelmişti. (M, s. 106)

Kendi dünyasında dolu dolu yaşıyor ve kocasını –kesinlikle- gözden çıkarmış görünüyordu. (M, s. 106)

Dörtgöz Binbaşı’yla ortak –kasabada ilk- seracılık işine girişiyorlar. (M, s. 109) Filiz’in -bu biçimde- evden ayrılması tatsızdı ama gençlerin bazıları böyle yaşıyorlardı sonra da birbirlerinden bıkip ayrılıyorlardı. (M, s. 110)

Belki de ben –ve sosyalistler- gerçeği gerçek görünecek kadar parıltılı, renkli, baştan çıkarıcı biçimde anlatamadık, gösteremedik bizden sonraki kuşağa, onları hayal kırıklığına uğrattık, diye düşündü. (M, s. 110)

Armağan, bir an düşündüklerini kızının –ve öğrencilerinin- dinlediğini hayal etti. (M, s. 111)

Herhangi biri değilim –hırslandı, sinirlendi- ama elbette benim kuşağımla seninki –sizinki- arasında çok fark var. (M, s. 111)

Eğer alışıldık deyişle sevgiyse o aralarındaki, -aşktı- anısından daha iyisini kurma umudu olmayan bir düzeni iyi kötü sürüklemekten ve yorucu bir dayanma inadından başka ne kalmıştı geriye? (M, s. 112)

Şu zenci kırması kızla bir kez –yalnızca bir kez isteyebilirdi onu- yatabilirdi belki. (M, s. 113)

Uzaktan –şimdi kuma oturmuş olan- Figen’in sırtını görüyordu. (M, s. 114)

Yaşı gereği –elli yaşındaydı- “kesildiğini” kabullenmeyi yeğlemişti ta sonunda. (M, s. 114)

O süreçte kendi içine kapanmış, evdekilerle –gündelik sorunları- konuşmayı bile aza indirmiş, sofraya asık yüzlü, her an parlamaya hazır bir adam olarak oturup kalkmış, hatta intihar planları yapmıştı. (M, s. 114)

Oradaki boş bir şezlonga uzanıp kitabını –sertçe- yeniden açtı. (M, s. 115)

Bir de herkesin saygı gösterip yardım ettiği –adı bilinmiyordu- Hoca Hanım vardı ki, mahallenin çocukları kesinlikle beş altı yaşlarında ona gidip rahle-i tedris’inden geçerlerdi. (M, s. 117)

Birkaç dua birkaç sure öğrenilir, sonra amme cüzü, enem cüzü, tebareke gibi kitaplar ve daha sonradan da –olduğu kadarıyla- Kuran ezberlenirdi. (M, s. 117)

Malka’nın –Malike- çok güzel iki kızı vardı. (M, s. 117)

Belediyenin –hurda – otobüsleri, -döküntü- çöp, kum, taş, kamyonları, itfaiye araçları ve itfaiyeciler, motorize olmanın gururuyla, krepon kağıtları, bayraklar, çiçeklerle ağır ağır ilerler, kasabanın futbol takımı oyuncularını sarı yeşil formalarıyla azametle yürürken ısıklarla, müthiş tezahüratla karşılanırlar ve en son avcılar, açık Jeep’lerden sarkan, yeşilliklerle süslenmiş yaban domuzları ve ayların kanlı ölümlerini sergileyerek töreni bitirirlerdi. (M, s. 118)

Bütün duygu, özveri ve var oluşlarıyla- köylü, zanaatçı, yoksul her kimse- müthiş bir ölüm kalım ve bağımsızlık savaşı vermiş bu insanların ve törenlerin günümüzde artık gereksiz, geri kalmış bulunup küçümseniyor ya da önemsleniyor olması Armağan’ı incitiyor, içinde yakıcı bir haksızlığa uğramışlık duygusu uyandırıyor. (M, s. 118)

“Gözlerim dolmuştu sanırım. O gün geçit törenine katılan bütün o insanlar, sanki bunca yıl üstlerinden hiçbir şey, silindir gibi ağır bir yığın şey geçmemiş gibi dimdik, inançla, çocukça bir güvenle yürüyorlardı –hala- ve nedense bu bana dokunaklı görünmüştü.” (M, s. 122)

Evet çocukluk döneminde insanın şu ya da bu nedenle –aile, anne, baba- hasar görmesi olgusu yadsınamazdı. (M, s. 126)

Onun yerine uysal, dengeli –hayran- bir genç kadın bulabilirse kolaylıkla çözümlenebilecek bir konuydu bu da. (M, s. 126)

Tavırları ve giyimi az çok onu andıran –jigola tipli bir oğlan- vardı. (M, s. 126) Bütün ailenin yanına –kıçının dibine- toplanmış olmasından sıkıntı duyuyordu. (M, s. 128)

Genç sayılırdı daha, –İlhan’dan kaç yaş küçük?- çok genç. (M, s. 133)

İlhan hayatlarına birdenbire –izinsiz- girdikten sonra bu konudaki görüşü değişmişti tabii. (M, s. 134)

Anlattıklarına göre, Adam dayısı ortaokulu bitirdikten sonra –henüz on dört yaşında- gelmişti İzmir’e. (M, s. 136)

Onlar da hiç duraksamadan –kara trenle- soluğu İzmir’de almışlardı. (M, s. 136)

Öğle yemeklerinde sıranın gözünden çıkarıp gizlice yediği katı yumurtalar ve haşlanmış patateslerle doydu, ötekiler –yukardakilerin çocukları- fast food dükkanlarının önünde –double- hamburgerler ve - big- kolalar tıklarken. (M, s. 138)

Semt pazarlarının –ihraç fazlası- az özürlü pamukluları ve modası geçmiş –az giyilmiş- başlıklarla idare etti. (M, s. 138)

Ki bu sıralar, o iç sıkıcı, kalabalık, havasız derslikleri dolduran şımarık – hiperaktif- oğlanların şaşkın bakışlarını ve erkeklere duyduğu yoğun ilgiyi küçümseme ve alayla gizlemeye çalışan isyankâr, bunalımlı kızların kıskançlığını çekmeye başlamıştı. (M, s. 138)

Garsonların hizmet ettiği masalarda –elleri kucağında, şaşkın da olsa- oturdu. (M, s. 140)

Sonunda –artık hiç önemi olmasa da- güzel bir yerde ölüyor. Yok, gene de – bu tür adamlar konu olduğunda- emin olunamazdı. (M, s. 140)

Gerektiğinde –oğlu dolayısıyla- hak iddia edebileceği bir biçimde elinde bulundurduğu şeyler daha önce akıllarından bile geçiremeyeceği kadar büyüktü şimdi. (M, s. 140)

O görgüsüz yeni zenginlerin, taşralı tüccarların, hayali ihracatçıların, oto kaçakçıları ve hapisane kaçkınlarının şişko karılarıyla –ve asıl- özel şirketlerde üst düzey yönetici, genç, şımarık, sinir, züppe kadın ve erkeklerin olur olmaz kaprislerini tatlılıkla, acilen, güler yüzle yatıştırmaya çalışıyor, personel mutfağındaki ağırlaşmış

yemeklerle doymak zorunda kalıp ranzalarla dolu havasız odalarda bitkin uyuyup uyanıyordu. (M, s. 141)

Her türlü güvencenin bencil ve acımasız kıldığı bütün bu insanların hoş gören bakışlarına olduğu kadar, kart zamparaların sözlü sarkıntılıklarına, piç kurusu “playboy”ların sliконlu sevgililerinin sinir krizlerine de –katlanıyordu- katlanmıştı. (M, s. 141)

Bezginliğini ve yorgunluğunu çoğaltan ve kesinlikle –gece gündüz- emeğinin karşılığı olmayan paralarla çalışmıştı tam üç yıl. (M, s. 141)

Duvarlardan birinde ünlü bir ressamın kocaman bir tablosu asılıydı ve perdeler pencere üstüne bağlanmış çubuklara –şöylece- bırakılmış ince, beyaz bürümcüktendi. (M, s. 142)

Bu sabah isteksiz davranmıştı ona Renginur, ama yemekten sonra gönlünü – çok ateşli bir biçimde alacaktı. (M, s. 143)

Akşam yemeklerini, baş başa kalmak istedikleri zaman dışında –genellikle- restoranda ya da kendilerine özel bir bölümde –şadırvanda- yemeyi yeğliyorlardı. (M, s. 143)

Bu akşamki şenlik bir anlamda, İlhan Sacit’in yeni eşini resmen –yarı yarıya- topluma, herkese ilan etmesi anlamını taşıyordu. (M, s. 143)

Oysa İlhan’ın dostlarıyla aynı odada, aynı sofrada olmak –biraz da konumu gereği- çok başkaydı. (M, s. 145)

Eski karısı Revan’ın kadınlığını, çekiciliğini kullanmayı bilmeyen –bir türlü de öğrenemeyen- çok basit, çok sıradan ve gereksiz konuşan bir kadın olduğunu söylemişti Renginur’a. (M, s. 145)

Yüksel –adı buydu- uygulama otelinin boş bir odasında kıstırmıştı onu bir gün. (M, s. 147)

Yüksel’in o anki telaş ve sevgisizliğinin geleceğine el koyma arzusundan – evlenelim diyordu.- doğduğu düşünülse bile, söylediği sözler ürküntü yaratmıştı içinde çünkü. (M, s. 148)

Kendilerine hazırlanmış masa, otel müşterilerinin yemek yediği bölümün oldukça uzağında, denize bakan, –çatısı kubbe biçimi- özel bir kameriyeye hazırlanmıştı. (M, s. 151)

Yalnızca bir kez –galiba Revan yüzünden- biraz uzun tutmuştu küslüğü ve o zaman İlhan sertleşmiş, “Dozunda bırak! Yeter, keyfimi kaçırma tamam mı?” demişti. (M, s. 153)

İlhan her an bir şeyler, birtakım öykücükler anlatan –bazıları tekrar olsa da- konuşacak söz bulma sıkıntısı çekmeyen bir adamdı ki Renginur’un onun en sevdiği yanlarından biri de buydu. (M, s. 154)

Kaldırımın dibinden kimseyi görmek istemeden, ”Nasılısınız?-Nasılısın?”ları duymamak, eh işte iyilik demek zorunda kalmamak için çabucak yürüyüp –iki büyük votka, bir kartonda sigara ver İsmail Abi- gidip geliyordu o kadar. (M, s. 160)

Bir zamanlar –on yıl kadar sürmüştü- yırtıcı, hırslı bir konkenciydi. (M, s. 161)

Hem zaten –herkes kendinden bilmiyor mu ötekinin ne sorunu olduğunu, olabileceğini, kocalar, çocuklar, kaynanalar, görümceler- anlatacak ne var? (M, s. 161)

Geçmiş, çocukluğu, evliliği, anlamı kalmamış –sahte- mutluluk fotoğrafları gibi savrulup atılmıştı. (M, s. 162)

Oturuyordu öyle, bilmeden bir şeyler ayıklayarak ya da aylardır bitmeyen bir bebek kazağını örerek –iki ters bir yüz, çevir, kırmızıyı al-, içkiler doldurarak. (M, s. 162)

Oysa uyuşmuşluğunda, -öğle sonundan gece yarısı sonrasına sarkan sürede tükettiği bir büyük şişe vorkadan sonra gelen–durulmuşluğunda yıkımının bütün aşamalarını –başlangıç, gelişme sonuç- tek tek seçiyor, gözünün önünde sözcüklerin, düzenlerin, kalıpların, düğümlerin, kısaca büyük bir karmaşanın çözülmeye başladığını fark ediyordu. (M, s. 166)

Demirköprü’ye yakın ;-artık lağım akan- o eski pırıltılı yeşil suyun kıyısındaki güzelim mandalina, erik ve yemiş bahçelerinin karşılığı olarak. (M, s. 166)

Kira gelirleri –kasabada ne kadar kira olacak!- iki ailenin –kendileri bir, küçük oğlu gelin torun iki-aylık harcamalarını çıkarmaya ucu ucuna yetiyordu. (M, s. 166)

Bayatlık kokan kebabçılarda iki lahmacun atıştırıp –ya da pansiyon odasının bir köşesinde küçük tüpte acele bir şeyler pişirip- akşamları geçirmek için arabeskçilerin gürültüye tüy diktiği çay bahçelerine gidiyorlardı. (M, s. 169)

Öğleye doğru kalkıp, güneşe, denize, kuma koşuyorlar, güneşin altında –bağrıış çığrıış arasında- saatlerce yatıp kavruluyor, iyice ısınınca da kalkıp, serin mavi suya atıyorlardı kendilerini. (M, s. 169)

Sabah kalkıp yürüyüş yapıyorlar, -duş alıp- uzun uzun kahvaltı ediyorlar, biraz güneşlenip serinlemek için havuz ya da kumsala gidiyorlar sonra –duş alıp- zengin bir öğle yemeğiyle karınlarını –yeniden- doyurup serinletilmiş odalarda öğle uykusuna çekiliyorlardı. (M, s. 170)

Akşamüzeri olunca yine –duş alıp- giyinip süslenerek aşağı iniyorlar ve yatana kadar sürecektir zengin bir akşam yemeğine oturuyorlardı. (M, s. 170)

Kibar gülüşler, çıplak memeler, kalçalar, -sınırsız içki ve eğlence- gösteriş, özgürlük ve çılgınlık vardı. (M, s. 170)

Oğlu ölmüş n'apalım kader, vah vah ama şehit düşmemiş ya –otuz bin şehit anası var bu ülkede-, bunun çoğu hiç yoluna gitmiş, kendi suçları, diye düşünecekler. (M, s. 170)

İstediği kariyeri de –parasıyla- almıştı. (M, s. 171)

Bir zamanlar annesinin ölümünden sonra –on bir on iki yaşlarındaydı- Armağan'a aşık olmuş gibi düşkündü. (M, s. 171)

Gülcan bazı şeyleri –toprakları her şeyi bölüşme filan- kabul etmese ve söylediklerine akli tam yatmasa da Armağan'ın solculuğuna, kadın erkek eşitliği gibi konulara bakışının doğruluğundan ötürü saygı duymuştu. (M, s. 172)

Gene de birçok gece birlikte içki içip İlhan'ı, Attila'yı –hatta-Figen'i çekiştirdikleri olmuştu. (M, s. 172)

Oğlunun ölmeden önceki –son- yüzü geldi gözünün önüne. (M, s. 176)

Bu geceki eğlente herkes, müşteriler, konuklar, hepsi çok mutlu–ymuş gibi olacaklardı. (M, s. 177)

O daha çok zengin bir adamla –aşk yaşayıp- evlenmek, köşklere oturmak, güzel arabalara, uçaklara binmek, büyük kentlere gitmek, büyük otellerde kalmak, oda servisinden kahvaltı istemek, müzikhollerde çılgınca eğlenmek, büyük mağazalardan sınırsız alışveriş yapmak gibi hayaller kurmuştu. (M, s. 178)

Ama o renkli dünyalarda –en sıradanından bile- ufak bir mutluluk, ruh ferahlığı ve neşe düşmemişti ona. (M, s. 178)

Aptallıklarının sonucuymuş gibi görünüyordu bu durum ama aslında saflığı, aşırı korunmuş –ne korunması, düpedüz saklanmış- olması yüzündendi. (M, s. 178)

Sonra babası, gece yarısı içkili ve yorgun geldiğinde –kılığında söz etmeden- annesinin kötü görüldüğünü anlatmıştı ona. (M, s. 180)

Annesinin o akşamki heykelsi yüzünün şimdi –sonsuzca kadar- kendi yüzüyle eşleşmiş olduğu duygusuyla birden irkildi. (M, s. 180)

Gelişi o küçük muhacirler sokağında büyük heyecan –dedikodu- yaratmıştı. (M, s. 180)

Evdekiler, babaannesi ve Seyfettin amcası çok şaşırıp üzölmüşler ama İbrahim, öyle sert bir tavırla sahip çıkmıştı ki –karısına- çabucak sinmişlerdi. (M, s. 180)

Dayatılmış –ne idüğü belirsiz bir gelin olarak- reddedilmişti.- (M, s. 181)

Kadınların tutkuyla bağılı oldukları erkeklerden –gerektiğinde- öç alma yeteneklerinin sınırsızlığını hangi erkek hayal edebilir ki? diye düşündü. (M, s. 181)

Attila –o adam- orda burda karı kız peşinde sürtmüş, yemediğı halt kalmamış, eh iyi aile çocuğı sözde, otuzuna geliyor, uslansın, iş tutsun diye almışlar bunun altına kuyruklu bir Buick –ki kasabadaki ilk taksi bu- , bir fiyakai bir azamet. (M, s. 182)

Yakışıklı da haydut, -o zaman için- ince Clark bıyıklar, yan bakışlar, gömlek kolları sıvalı, yumurta topuk yampiri yürümele, direksiyona kurulup ok gibi gazlamalar. (M, s. 182)

Aşk ya da örkütölmez bir tutku ya da cinsellik değıl bu istek –şimdi daha iyi bildiğı gibi-;bir çatışma, o sessiz, teslimiyet dolu vuruşmadan galip ve özgür çıkma isteğı. (M, s. 184)

Az konuşuyor, pek sık olmamakla birlikte arada bir arkadaşlarıyla kağıt oynamak ve –bir kadeh- içki içmek için dışarı çıkıyordu. (M, s. 184)

Ama Attila –diye düşündü- kibir ve iktidarın sembolü olarak, o güzelliğı, kırılğanlığı ve masumiyeti -baştan gözdağı verme inancına uygun biçimde- en incitici, en yıkıcı biçimde nasıl ele geçireceğini, ganimeti yağmaya nasıl dönüştüreceğini zaten biliyordu. (M, s. 186)

İçgüdüsel, delice bir istek değıldi bu, tersine, amacı bilinçli olarak erkekliğın, o kadına evlilik bağıını bağlayan yüceliğın haklarını ilk gecedden onaylatıp kabul ettirmek ve duygularını kışkırtan kadını oracıkta yıldırıp –bundan böyle- herhangi bir kadınlık hakkı talep etmesini önlemektir. (M, s. 187)

Orası olmaz –biz bu bahçeyi isteriz-, az oldu çok oldu gibi şeyler. (M, s. 189)

Oya'nın babası kasabada tefeci olarak tanınan, oto galerileri, döviz bürosu – ve söylentilere göre mafyatik ilişkileri - olan varlıklı bir adamdı. (M, s. 193)

Bertan, -ne iş yaptığı belli değılse de- kayınpeder ve kayınbiraderinin yanında çalışıyor, onların sıkı denetimi altında mutlu genç baba rolünü oynuyordu. (M, s. 193)

Çocukken bir gün-beş yaşlarında olmalıydı- annesini bağıra bağıra ağlarken görmüştü. (M, s. 194)

Birlikte çiçekleri sulamışlar, kediyle oynamışlardı –küçük sarı bir kedi yavrusuydu- ve çabucak unutmuştu Gülcan annesinin ağladığını. (M, s. 194)

Onun bitmez tükenmez gevezeliklerini, yakınmalarını dinlerken, başını sallayıp haklısın demek zorunda kalmış, kendisine tepeden bakışına –aldırmazlıkla- katlanmıştı. (M, s. 197)

Bu maske sonradan, yavaşça –anlaşılmayacak kadar yavaş- yüzüne yerleşmişti. (M, s. 198)

Sonraki yıllarda çapı genişletilmiş, kumaş dışında hazır giyime de geçilerek İstanbul'un ünlü firmalarından getirilmiş, -kentlin varlıklı kesimine yönelik- iyi cins, şık, modern giysiler satılan büyük bir mağazaya dönüşmüştü. (M, s. 199)

Güzel zevkle döşenmiş, halaların, amcaların, yengelerin –ve kuzenlerin- sık sık bir araya geldiği, yemekler yiyip eğlendikleri bir ev. (M, s. 199)

Armağan ise –kendi düşünce ve eylem çizgisinde- varlığı ve kişiliği ile ilgili olarak bir tür ideallik kavramı oluşturmuş, kendini bunun içine kapatmıştı. (M, s. 201)

Gençlik yıllarında evlendiği ilk karısı iki yıl içinde ve ve çok genç yaşta kalp romatizmasından –sevinçle söylüyordu bunu pek iyi olmuş gibi- ölünce, Hamdi Bey uzun yıllar bekar hayatı yaşamış, bir daha evlenmeye yanaşmamış. (M, s. 209)

Sonra bir gün dükkâna kumaş almak için gelen Sevda'yı –bu sarışın, içinde kahve benekçikler uçuşan sarı ela gözlü, uzun bacaklı, sağlam yapılı damızlık genç kıızı- görüp çok beğenmiş. (M, s. 209)

Bir somya, bir soba, masa, sandalye, duman rengi çini mavisi gözlü bir kediyle –bu çok önemli, kedinin yattığı çiçekli minderin kumaşını almak için gitmişti dükkana- kendi başına yaşıyormuş. (M, s. 209)

Sonunda başarmış ve -kedisıyla birlikte- almış onu.-Evin içindeki uyumlu neşeli tutumlarıyla –Figen'e, yatakta da çok mutlu oldukları izlenimini vermişlerdi hep- yılların nasıl geçtiğini anlayamamışlar. (M, s. 209)

Armağan onun sevgisini uysallıkla kabul edip almış ve Figen çok uzun süre –hiç olmazsa- reddedilmemekle yetinmeye çalışmıştı. (M, s. 219)

Baskıların, yasakların, yıkımların, insan ilişkileri ve inançlardaki yozlaşmanın yarattığı bunalım ve karmaşa ortamı Armağan'ın dünyasında –maddi manevi- olumsuz etkiler yapmış, bu mutsuzluk, değişik uyumsuzluklar halinde Figen'e yönelmişti. (M, s. 219)

Sonra bir akşam özlediğinin –artık- Armağan olmadığını şaşkınlık ve acıyla farkına varmıştı. (M, s. 222)

Onu bir aşk mesajına çeviren şey – kağıdın dibine karalanmış- Armağan’dan hiç beklemediği birkaç sözcüktü. (M, s. 222)

Görüşleri insani bir içerik ve geleceğe yönelik sarsılmaz umutlar taşıyan bir öze sahipti ve ona ne kadar kızarsa kızsın, -başarı şansı olmasa da- gözü pek bir biçimde savunduğu değerlerin insanın ruh soyluluğunun önkoşulu olduğunu yadsıyamazdı. (M, s. 227)

Armağan –Bey- katlanacaktı bikinisine ne yapalım. (M, s. 228)

Genç adamı büyülemeyi, baştan çıkarmayı denemiş, başarılı olunca da –ne yaptığını bilmeden- yuvarlanmıştı olayın içine. (M, s. 229)

Orada, koltukta kaykılmış, ayak ayak üstüne atmış, biriyle konuşan Figen’i beklerken –kasıtlı, alaycı alt dudığında kendinden hoşnut bir gülümseme, aşırı bir kendine güven- kaçamak bakmıştı ona ve bir anda bunları görmüştü Figen. (M, s. 230)

Üstünde, papağan yeşili bir atlet, -pantolondan bozma- haki bir şort vardı. (M, s. 236)

İleride görünen otele –ağaçların arasından yayılmış, kremalı pastalar gibi duran pembe-beyaz evlere- doğru baktı. (M, s. 236)

İnce uzun, güneş yanığı kaslı kolları dizlerinin üstünde, oltasına –gözlerini pek iyi göremiyormuş gibi kısarak- dikkatle yem taktı. (M, s. 236)

Üstelik Advıye’yle aralarındaki alışılmış –biraz burgun- arkadaşlığı hiç uğruna bozacak tınyette biri değildi, kesinlikle. (M, s. 238)

Akşam oldu diyelim, ya o ablak suratlı keferelerle dolu barda oturacaktın ki anlamazdın dillerinden, ya da –evlerden irak- Gülizar’la dedikodu edecektin! (M, s. 239)

Yedirip içiriyor, eniştenin cebine de üç beş on –artık neyse- koyuyor, gönlünü yapıyordu. (M, s. 241)

Bir –Alman- bayan arkadaş da edinmişti, çok mutluydu. (M, s. 251)

Vesveselere kapılmış, dolapları, çekmeceleri, evin en kuytu köşelerini gözden geçirmiş, sonradan başına dert açabilecek umulmadık bir şey, bir işaret –sanki olabilirmiş gibi- var mı diye bakmıştı. (M, s. 263)

Buna benzer şeyler –ki hafifletici sebepler deniyordu bunlara- ve suçların çoğunda düşünce değil düşüncesizlik vardı. (M, s. 265)

Oğlanın küstah –hafif alaycı- gülümsemesi yumuşatmıştı bir an yüzünün keskin hatlarını. (M, s. 268)

Durum umutsuzdu ama gene de yaz başında İlhan’la bir kez daha konuşmak,onu ikna edip –hiç olmazsa- bu boşanmadan daha avantajlı bir konumda çıkmak ve oteldeki villada kalan eşyasını almak amacıyla Revan’la Güzelsu’ya, ordan da otele gitmişlerdi. (M, s. 277)

Otele gittikleri gün İlhan’ın Revan’a söylediği sözler –“Sen tek başına bir hiçsin, seni ablan yönetiyor!”- doğrudu aslında. (M, s. 278)

Kocasının ölümünde ödenen tazminatla aldığı çorapçı dükkanını devrettiği adamla –Süleyman- en çılgın, en uzun aşkını yaşamıştı. (M, s. 280)

O zaman, boşanma –henüz Revan’a tebliğ edilmemiş olduğu için- geçerli sayılmayacak ve kadının doğurduğu çocuğun İlhan’dan olmadığı apaçık ortaya çıkacağı için miras onlara, Revan’a ve Revan’ın evlatlığı olan kızı Kumru’ya kalacaktı. (M, s. 283)

Sonra; bir akşam, evde –oğlan postu sermişti eve- bir sevişmenin ardından Kalamış Koyu’na baka baka akşam içkilerini içerek dinlenirlerken Ramazan birdenbire, İlhan’ın ölmesini gerçekten isteyip istemediğini soruvermişti Fikran’a. (M, s. 283)

Ramazan elindeki –Fikran’ın armağanı- altın kaplama pahalı çakmakla oynayarak bekliyordu. (M, s. 285)

Fikran bütün birikimini ortaya koysa –ki bunu yapmak istemiyordu- gene de bu bedeli karşılayamazdı. (M, s. 285)

Revan çok heyecanlanmış ama -beklediği gibi- bu öneriyi kabul etmemişti. (M, s. 287)

Eylül başında Revan’ın evini –değerinden biraz düşük de olsa- içinde oturan kiracı satın aldı. (M, s. 287)

Bakıcı kız –dadı- kucığında çocuğun hırkası, başlığı, mendilleri ve yedek bezleriyle tıka basa dolu bir çanta ile Fatmuş’un hemen arkasındaki sandalyede sessizce oturmuş emre hazır bekliyordu. (M, s. 289)

Bir tanrıça edasıyla dimdik -kendine baktırarak- pisliğin ortasından geçti ve İlhan’la akrabalarının oturduğu masaya yürüdü Renginur. (M, s. 300)

Kadın, ileri geri salınarak ve –şarkının sözlerini sağırlara da anlatmak istiyor gibi- el işaretleri, mimikler kullanarak, Gökyüzünde Yalnız Gezen Yıldızlar’ı okumaya başladı. (M, s. 309)

Olup biteni –karmakarışık bir biçimde- ama bu kez içinde büyüyen yoksunluk duyguları açısından algılamayı başardığında havuzun başındaydı. (M, s. 316)

4.1.3. Benzerlik İlgisi Taşıyan Ara Sözcükler

Bu tür ara sözcükler, ara cümleler, ya açık bir benzerlik ilgisiyle ya da karşılaştırmalı bir benzerlik ilgisiyle karşımıza çıkar. Bazen bir kişiyi bazen bir durumu bazen de bir nesneyi benzerlik ilgisiyle ortaya koyarak okuyucunun dikkatini canlı tutabilmek bakış açısını farklılaştırabilmek için kullanılır.

Bizim için Naciye Abla, adeta bir oyuncak, sevilen bir eşyaydı. (ADSN, s. 28)

Bu cümlede de ara cümle iki kısa çizgi arasında değil iki virgül arasında gösterilmiştir. Burada yüklem anlamını tamamlayıcı olarak kullanılırken benzerlik ilgisi de kurmuştur.

Herhalde, Cumhuriyet'in ikinci-üçüncü kuşaklarının aydınlanmış evlerinde böylesine keskin hatlarla olmasa da, aynı tören –az ya da çok benzer biçimde- yinelenmekteydi. (ADSN, s.36)

Bu cümlede ara söz, herhangi bir ögenin açıklayıcısı olmadan, zarf biçiminde kullanılarak benzerlik ilgisi verilmeye çalışılmıştır.

Naciye Abla, her zamanki gibi haftaya dönerim diye evden ayrılıp üç-dört ay ortada görünmeyince, onun zamanla ilişkisini bir türlü kavrayamayan annemle babamı, endişeye –daha çok öfkeye- boğmuştu. (ADSN, s. 98)

Bu cümlede ara söz, benzerlik ilgisi kurmak amacıyla kullanılmıştır.

Orada bulunanları uzun uzun izler, hepsini inceden inceye elekten geçirir, kalkmaya karar verirse utangaç bir edayla, acemi dansçılar gibi, kasıtlı olarak abarttığı uyumsuz hareketlerle, sallanarak ortaya çıkar, yüzündeki mahcup – kimilerine göre komik- ifadeyi değiştirmeden kollarını iki yana kartal gibi açarak dans ederdi. (ADSN, s. 114)

Bu cümlede ara söz, söz konusu yüz ifadesinin başka insanlara göre neye benzetildiğini, nasıl yorumlandığını anlatmak için kullanılmıştır.

Sonra tek sıra halinde, -tek başlı bir yaratık gibi- teknik bir kindarlıkla, galeyana falan gelmeden işlerini görüyorlarmış. (ADSN, s. 154)

Bu cümlede ara söz, benzetme amacıyla kullanılmıştır.

Çeribaşı –tıpkı Basri'nin amcasına benzeyen bir adamdı- mahallenin bu işe karışmasını istemiyordu. (ADSN, s. 223)

Bu cümlede ara cümle, “Çeribaşı” karakterini daha iyi tanıtabilmek için bir başka karakterle arasında benzerlik ilgisi kurmak için kullanılmıştır.

Kaldı ki Osmanlı İmparatorluğu’nun da -Leyla’nın ailesinde olduğu gibi- akıllı, kalbi, medeniyeti ve kadroları Avrupa’da yani Rumeli’deydi. (LE, s. 169)

Bu cümlede ara söz, başka karakterlerle benzetme ilgisi kurma amacıyla kullanılmıştır.

Sokağa uzun, fare grisi pardösüsü ve çiçekli baş örtüsüyle çıkacağı yerde güzel giysiler, incecik topuklu ayakkabılar giyip çıkmalı, -kolejdeki sınıf arkadaşlarının çoğunun annesi gibi- saçları yapılmış, dudakları boyalı gezmeliydi. (M, s. 19)

Bu cümlede ara söz, benzetme, örnek gösterme amacıyla kullanılmıştır.

Toprak insanı –karı gibi- aldatmazdı. (M, s. 25)

Çocukların ancak sertlikle, gerekirse dayakla –kamçı gibi esnek, söğüt dalından bir dayak sopası vardı- şımarmadan adam olabileceklerine inanırdı. (M, s. 30)

Başkalarına –o donuk gözlü, soğuk yüzlü heykellere, o nankör köpeklere- göre, yaş dönümü bunalımı içindeydi. (M, s. 31)

Bu cümlede ara söz, benzetme amacıyla kullanılmıştır.

Ona istediklerinin çoğunu vermiş, talep ettiği akıl almaz –gülünç- tazminatın binde birini bile ödemeyi ise reddetmişti. (M, s. 35)

Bu olguya, dışardan bakan biri –bir gözlemci- olarak kendi yüzü de ekşiyordu şimdi. (M, s. 40)

Demek ki aslında insan her şeyi toplatıp saklıyor ve sonra bir gün – bir uyanma anında- akıl onları bir araya getirip bütünleştirerek bir bakışta –ayna gibi- her şeyi görebiliyordu.

4.1.4. Sıfat Görünümünde Olan Ara Sözcükler

Zeynep Korkmaz, sıfatı, isimlerden önce gelerek onları niteleyen nasıl olduklarını gösteren veya çeşitli yönlerden belirten sözcükler olarak tanımlar. Sıfatın anlam ve işlev bakımından kendi varlığını ortaya koyabilmesi için mutlaka bir adın önünde bulunması ve o adı nitelemesi veya belirtmesi gerektiğini söyler.⁸⁸

Yabancı adam, Naciye Abla'nın da ait olduğu, ürkünç, yabancı dünyanın kanlı canlı tanığıydı. (ADSN, s. 28)

Bu cümlede iki virgül arasında kullanılan ara sözcük, yabancı dünya sözcük öbeğinin bir sıfatı gibi kullanılarak cümlenin anlamını genişletmiştir. Bu örnekte dünya sözcüğü isimdir ve yabancı sözcüğü de bu ismi niteleyen bir sıfattır. İki virgül arasında gösterilen “ürkünç” ara sözcük de bir sıfat niteliğindedir. Ara sözcük olarak gösterilmeseydi cümlede sıfat görevinde olacaktı.

Bir sıfat birden fazla ismi niteleyebileceği gibi birden fazla sıfat bir ismi niteleyebilir. Bu konuda Zeynep Korkmaz “ bir adın önünde birden çok sıfatın bulunabileceğini ancak bu durumda sıfatların dizilişinin de gelişigüzel değil bir düzene bağlı olduklarını söyler. ”⁸⁹

⁸⁸ Zeynep Korkmaz, **age**, s. 333

⁸⁹ Zeynep Korkmaz, **age**, s. 334

4.1.5. Karşıt Durumları Anlatan, Karşılaştırma Yapan, Alternatif Sunan Ara Sözlere

Bu tür ara sözlere ve ara cümleler, bazen iki karşıt durumu bir arada vererek olaya canlılık katarken bazen de karşıt durum okuyucuya bir alternatif olarak sunulur.

Öte yandan Mehmet Amca'nın varlığı –ya da yokluğu- Naciye Abla'yı birden gerçek bir insana dönüştürmüştü. (ADSN, s. 30)

Bu cümlede ara söz, karşıt durumları bir arada vererek duygu yoğunluğunu açıklamaya yardımcı olmuştur.

Babam gelince, gösterdiği yakınlığa karşın, Mehmet Amca'nın huzursuzluğu katbekat arttı. (ADSN, s. 28)

Bu cümlede ara söz, baba karakterinin olumlu davranış özelliklerinden birini göstermesine karşın karşıdaki karakterin(Mehmet Amcanın)karşıt bir durum sergilediğini ifade etmek için kullanılmıştır.

Yasağın üstümüzdeki etkisini tarif edebilmek için ne çocukluğumuzda ne de daha sonra, -Naciye Abla bizimle birlikte olsun olmasın- bir kere bile bu sözcüğü ağzımızdan kaçırmadığımızı belirtmekle yetineceğim. (ADSN, s. 36)

Bu cümlede ara söz, karşıt durumları bir arada vererek sonucun değişmeyeceğini belirtmek amacıyla kullanılmıştır.

Ama izleyenleri büyüleyerek oynadı; babasından gördüğü gibi değil –gebeş Yaşar'ın böyle marifetleri yoktu- yaşlı ustası Altınparmak'tan öğrendiği gibi. (ADSN, s. 114)

Bu cümlede ara cümle, bir karşılaştırma için kullanılmıştır.

Onlar da karılarını başlarından atıp –ya da atmadan- paralarını sürtük karılara mı yediriyorlar acaba?

Sonra açığa vurulmasa da aşkın karşılıksız kalmadığına inanan –ya da bağları koparacak gücü kendinde bulamayan- tarafa, ara sıra birkaç kırıntı atmak yeterli oluyordu.

Armağan'ın yattığı odaya girdi ve onun uyumuş –ya da kendinden geçmiş- olduğunu gördü.

Kaldı ki düşüncelerden ötürü suçlanmanın insan haklarına aykırı olduğu, kaldırıldığı –ya da kaldırılacağı- yolunda her gün bir sürü haber çıkıyordu.

Dudakları ne kadar yumuşak, dolgun, sıcakmış –biraz soğukmuş- meğer ıslak, yapışkan, tuzlu ama gene de ne kadar tatlı!

4.1.6. Zarf Olarak ya da Zarf Tümlecinin Açıklayıcısı Olarak Kullanılan Ara Sözcükler

Zeynep Korkmaz'a göre zarf fiillerden, sıfatlardan, sıfat-fiillerden ve zarf niteliğindeki sözcüklerden önce gelerek onları zaman, yer, yön, nitelik, durum, azlık-çokluk, bildirme, pekiştirme ve soru sorma gibi çeşitli yönlerden etkileyip değiştirerek anlamlarını daha belirgin duruma getiren sözcüklere denir.⁹⁰

Muharrem Ergin ise zarfı, “ fiilin muhtelif şartlarını ve zamanını gösteren cümle unsuru olarak tanımlar. Hareketin nasıl, niçin, ne şekilde, hangi vasıtalarla, hangi sebeple hülasa, hangi şartlarla yapıldığını veya olduğunu ve hangi zamanda cereyan ettiğini göstermek için zarf unsurunun kullanıldığını söyler. Bu unsurun da zarf olarak kullanılan isim cinsinden bir kelime veya kelime grubu, bir gerundium veya gerundium grubu veya edat grubu olduğunu da belirtir. Aynı zamanda zarfın çekimsiz bir cümle unsuru olduğunu, fiile doğrudan doğruya bağlandığını da söyler.⁹¹

Şimdi, öykümün kırılğan kumaşını dokurken, Çingene'nin hayatına ilişkin meraklarımın da yaşamın ihtiyaçlarıncı belirlendiğini görebiliyorum. (ADSN, s. 33)

Bu cümlede iki virgül arasında ara sözcük, zarf tümlecini(zaman zarfının)açıklayıcısı olarak kullanılmıştır.

İlişkimizin on birinci günü -günlerden cumaydı- Elda ansızın kayboldu. (İA,s.26-27)

Bu cümlede ara cümle, zarf tümlecini açıklayıcısı olarak kullanılmıştır.

Pek iyi tanımadığı bu İlhan Sacit, bir süre -garip bir biçimde- onun, ağırlıklarını taşıyan, acı çeken ruhu, vicdanı olmuştu. (M, s. 41)

⁹⁰ Zeynep Korkmaz, *age*, s. 451

⁹¹ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yayınları, İstanbul, 1993, s. 378

4.1.7. Edat, Edat Grubu, Bağlaç Olarak Kullanılan Ara Sözcükler

Zeynep Korkmaz, edatları yalnız başlarına anlamları olmayan, ad ve ad soylu kelime ve kelime gruplarından sonra gelerek anlam bakımından bunlarla sıkı sıkıya bağlı bulunan, gramer bakımından onlara hakim olan ve eklendikleri kelimeler ile cümlenin öteki kelimeleri arasında çeşitli anlam ilişkileri kuran görevli sözcükler olarak tanımlar. “ için, ile, gibi, kadar, göre, doğru, başka, dolayı, beri, ötürü, öte, yana, itibaren, nazaran vb. ” kelimelerini de edatlara örnek olarak göstermiştir.⁹²

Edatların cümle içinde kurdukları anlam ilişkilerinin geçici olduğunu söyleyen Zeynep Korkmaz, bu ilişkilerin benzerlik, beraberlik, başkalık, miktar, sebep, vasıta, zaman, mekan, yön gösterme vb. ilişkiler olduğunu da ayrıca belirtir. Edatların eklendikleri, ad, sıfat, zamir gibi ad soylu kelime ya da kelime grupları ile bir edat grubu oluşturduklarını, bu grupların cümlede, adlardan önce sıfat; sıfat ve fiillerden önce zarf görevi yaptıklarını söyler. Edat gruplarının vurgusunun grubun ad ögesi üzerinde olduğunu da ayrıca belirtir.⁹³

Bunlar onun inandığı şeyler değildi; doğuştan bir özelliği, mahareti, adeta – yalanı bu kadar ciddiye aldığına göre- vazifesiydi. (ADSN, s. 36)

Bu cümlede ara sözcük, bir edat grubu şeklinde verilirken aynı zamanda yazarın kişisel görüşünü de ifade etmiştir.

Kızın belli belirsiz özelemlerle söz ettiği genç –laf arasında sıkıştırdığı kadarıyla- yakışıklı hoca ülkesine geri dönmüştü. (ADSN, s. 96)

Bu cümlede ara sözcük, herhangi bir ögenin açıklayıcısı olmadan bir edat grubu olarak kullanılırken aynı zamanda sözcük konusu kişi hakkındaki bilginin ayrıntısını vermeye çalışmıştır.

Bunlardan kumral pos bıyıklarıyla Friedrich Nietzsche’yi andıran tiyatro yönetmeni çok hoş bir proje anlatıyor ve -kendi sözleriyle- bu yaşlı Osmanlı-Cumhuriyet hanımefendisinden “danışman” olarak yararlanmak istiyordu. (LE, s. 165)

Sessizce –ya da bazen sesli- konuşup duruyorum.(M, s.174)

⁹² Zeynep Korkmaz, **age**, s.1052

⁹³ Zeynep Korkmaz, **age**, s.1052

4.1.8.Yazarın Kişisel Görüşlerine Yer Veren Ara Sözler

Bu amaçla kullanılan ara sözler, yazarın kendi görüşlerini okuyucusuyla paylaşması adına önemlidir. Çünkü yazar, bu görüşlerini dile getirirken aynı zamanda olayların akışını okuyucunun daha iyi anlamasını kolaylaştırır. Aynı zamanda da okuyucunun karakterleri daha iyi tanımasını böylece eseri daha iyi benimsemesini sağlar.

Kocaman aşağı inik gözleri, dolgun sarkık dudakları koyu esmer yüzüne – kötü klişeleri doğrularcasına- üzgün bir ifade vermişti. (ADSN, s. 79)

Bu cümlede ara söz, herhangi bir ögenin açıklayıcısı olarak kullanılmadan yazarın kişisel görüşlerini ifade etmek amacıyla kullanılmıştır. Yazar, bahsettiği yüz ifadesinin kendisine çağrıştırdığı düşünceleri anlatmak için ara söz tekniğine başvurmuştur.

Tanımıyorlarsa –buna pek ihtimal vermiyordum- tanımadıklarını söylemek sanki içlerinden gelmiyordu. (ADSN, s. 185)

Bu cümlede ara cümle, karşı tarafın yargısı karşısındaki düşüncesini belirtmek amacıyla kullanılmıştır. Bu kişisel düşünce ara sözle verilmesi romanın canlılığı sağlamıştır.

Sonuçta kader –ya da böyle durumlarda ne söylenmesi gerekirse o- iki arkadaşı Almanya’da buluşturdu. (ADSN, s. 209)

Belki de bu yüzden, babalarıyla arasında geçenleri bildikleri bu kadına, -o an bilmiyorlarsa da sonra öğrendikleri muhakkaktı- bağlanmaları uzun sürmedi. (ADSN, s. 255)

Bu cümlede ara cümle, karakterlerin sahip olduğu bilgilerin ne zaman öğrenildiğiyle ilgili kişisel görüşlerini açıklamak amacıyla kullanılmıştır.

Çünkü şapka giymemek yeni rejime ve devrime düşmanlık, gericilik anlamına geldiği için-maazallah- sonu pek kötü olurdu. (LE, s. 167)

Lügatimden bin bir zahmetle söküp attığım aşk denen ne idüğü belirsiz şeyin apar topar eski yerini almaya çalışmasına da böylece –sanırım- engel oldum. (İA, s. 37)

Bu cümlede ara söz, kesinlik bildirmeden varsayılan düşüncayı ortaya koymuştur.

Bazen -sanırım bu durumlarda çoğu kez- deneyimler bir işe yaramıyor. (İA, s. 37)

Bu cümlede ara söz, durum karşısında aslında bazen değil de çoğu zaman sonuçsuz kalındığını açıklamak amacıyla kullanılmıştır.

Çoğunca yeni bir şey için, bazı eski şeyleri –bazen onlar değerli olsalar da- yok etmeye meyilliyiz. (İA, s. 46)

Elda'da –dediğim gibi- kronik bir gecikme durumu var. (İA, s. 47)

Bu cümlede ara söz, daha önce söylediğini yinelemek için kullanılmıştır.

Oysa İstanbul'dan çıkmadan önce Latif'le karşılaşma ihtimalini düşünerek – bu karşılaşmayı istemediğimden, en azından onun çöplüğünde- Elda'ya yalnız gitmesini önermişim. Elda'nın -benim önce bir anlam veremediğim- o karşılaşma anından sonraki gerginliği, orada kaldığımız sürece artarak sürdü. (İA, s. 58)

Olduğum yerden birdenbire fırlayıp son hızla üç yıl öteye koşaydım ve sonra nefes nefese durup geri bakaydım, o andaki halime –biraz da utanarak- gülerdim herhalde. (İKBGG, s. 114)

Yeniden uyumaya çalıştı. Ama rüyasından -ya da yanılısamından -kalan belli belirsiz bir tedirginliği vardı içinde. (M, s. 11)

Kapıda, hizmetçinin ve şoförün önünde olanları – ne yazık ki- çirkin bir biçimde kovmak zorunda kalmıştı. (M, s. 12)

Bu cümlede ara söz, yazarın kovma eylemi hakkındaki duygu ve düşüncesini belirtmek için kullanmıştır.

Böyle bir şey söylemişti –sözde- annesi. (M, s. 32)

Sol düşünceye modası geçmiş, geri kalmış –ki daha çok öyleydi tabii- ‘dinozorca’ bir düşünme biçimi olarak alayla bakıyorlardı. (M, s. 40)

Hafif pusla tüllemiş görüntü her zamanki gibi –ama gene de her gün başkadır- masalsı güzellikteydi. (M, s. 42)

Ne kadar isterse istesin –kendisinden yüz çevirdiği için olmalı- eskiden kafasında canlandırdığı gibi göremiyor, düşünemiyordu Tanrı'yı artık. (M, s. 54)

-İnşallah!-

Genç bir adam olduğunda –olabilirse- dünya nasıl bir yer olacak?

İkincisi bir turistik oteldeydiler ve karısı güneşlenip denize girmek, dinlenmek, kocasıyla birlikte olmak –eh hadi öyle olsun- için gelmişti.

Sonra –ve nasıl olduysa- evlenmişti.

Ana sevgisiyle cici bir oyuncağın –böyle bir çekicilikten hiç yoksun değildi- birleşimiymiş gibi görünüyordu Bertan'a belki.

“Böylece iş işten geçmiş, Fatmuş’un da sonradan haberi olmuştu –sözde-kızım uçtuğundan.

Bu İlhan Bey –Allah’ı var şimdi!- baktırmış, ameliyat, hastane paralarını ödemiş –ne gerekiyorsa yaptırmış- ama adam iflah olmamıştı.

Zaten öyle olmasa da onu sofrasına davet etmeyen –etse de gitmezdi zaten- İlhan Efendi’nin şarabını musluktan dolduracak değildi.

Dürüstlüğü, efendiliğiyle –dile kolay- yirmi beş yıldır aynı yerde kalmayı başarmış, fabrikanın direği olmuştu.

Bundan sonra her şey gitgide kötüleşse –ki öyle görünüyordu- ne olacaktı yani!

Güneş her zamanki gibi –pek güzel- batıyordu.

Revan’a, bu beklenmedik yaz yağmurundan –erken bulduğu ve ciddiye alınmayacağını bildiği için- hiç söz etmemişti.

Aşk? Ramazan onun aşkını –aşksa- kötüye kullanmıştı, baştan beri biliyordu bunu.

Ramazan’ın bulduğu bir –sözde- avukata gittiler Revan’la birlikte.

4.1.9. Zaman Kavramlarını İfade Eden Ara Sözcükler

Bu amaçla kullanılan ara sözcükler ve ara cümleler, tam bir saat dilimi ifadesi yerine, kelime öbekleriyle anlatılan çoğu zamanda cümlede zarf tümleci görevinde bulunan ara sözcükler ara cümlelerdir. Zeynep Korkmaz, zarfı, “ fiillerden, sıfatlardan, sıfat-fiillerden ve zarf niteliğindeki sözcüklerden önce gelerek onları zaman yer, yön nitelik, durum, azlık-çokluk, bildirme, pekiştirme ve sorma gibi çeşitli yönlerden etkileyip değiştirerek anlamlarını daha belirgin duruma getiren sözcükler olarak tanımlar.”⁹⁴

Zamana dair hiçbir işaret –saat, gün, gece- yabancılaşmış olanı ele geçiremiyor. (ADSN, s. 151)

Bu cümlede ara sözcük, zamanı kapsayan zamanla ilgili olan kavramları sıralamak için kullanılmıştır.

Gerçi hatun daha oturur oturmaz kararını vermişti. –bunu bana gecenin ilerleyen ve artık başbaşa kaldığımız saatlerinde- kendi söyledi. (İA, s. 36)

Bu cümlede ara sözcük, zamanın ayrıntısını belirtmek amacıyla kullanılmıştır.

Birkaç yıl önce –İlhan pek oralı olmayınca- Revan Kumru’yu kendi nüfusuna geçirip evlat edinmişti. (M, s.53)

Figen’le -1975 Mayıs- tanıştığında üniversitede doktorasını vermeye hazırlanan genç bir öğretim elemanıydı.

Bir ara –beş altı yıl önce- öyle birini sevmiş ya da sever gibi olmuş ama Figen yüzünden elinden kaçırmıştı.

Bir zamanlar –daha dün- bu tür oteller arasında mekik dokuyarak yollarda dolaşıp duruyor, ağır hava temizleyici sprey ve plastik kokan otobüslerde, ayakları yorgunluktan şişmiş, kafası kazan gibi, durmadan aynı şeyleri tekrar ederek salak gülümlü yaşlı turistlere önderlik ediyordu.

Figen’in duygu olarak kendisinden uzaklaşmış olduğunu, hatta günün birinde –çok yakın bir zamanda- onu terk edip gideceğini sezmiş miydi?

O süreçte –birkaç ay- çektiği acıdan utanıyordu.

Birlikte alışverişe, hamama, -bayramlara denk gelen yaz günlerinde- denize gidiyorlardı.

⁹⁴ Zeynep Korkmaz, age, s. 451

4.1.10. Öznenin Açıklayıcısı Olarak Kullanılan Ara Sözcükler

Özneyi, fail olarak adlandıran Muharrem Ergin, aynı zamanda onun cümlede, fiilden sonra ikinci unsur olduğunu belirtir. Fiile en yakın, fiilden ayrılmaz bir cümle unsuru olduğunu söyler. Fail, cümlede ayrıca zikredilmese bile fiilin içinde umumi olarak şahıs halinde ifade edilmek suretiyle varlığı cümlede daima hissedildiğini, failin isim cinsinden bir kelime veya kelime grubu olduğunu belirtir. Daima yalın halde bulunduğunu, cümlenin çekimsiz bir unsuru olduğunu, fiile yalın halde, eksiz bağlandığını, sadece meçhul fiilli cümlelerde bulunmadığını, yalnız teklik üçüncü şahısları kullanılan meçhul fiillerin fail istemediğini, gereklilik kipinin teklik üçüncü şahsının şahıssız olduğunu, umumi kullanımında da failin bulunmadığını: gitmeli, yazmalı örnekleriyle açıklar.⁹⁵

Kız –ev sahibimin kızı- yalnızlığıma gömüldüğümden beri benden umudu kesmiş olmalı. (ADSN, s. 153)

Bu cümlede ara söz, öznenin açıklayıcısı olarak kullanılmıştır. Fiilin bildirdiği işi yapan özne verildikten sonra, ara söz tekniğiyle özne hakkında açıklama yapılmış, öznenin kim olduğu ayrıntısıyla açıklanmıştır.

Karısı -o an ok gibi ortaya fırlayan ince, uzun bir Çingene kızı- zayıf, neredeyse kuru bedenini kocasının üstüne attı. (ADSN, s. 235)

Bu cümlede ara söz, öznenin açıklayıcısı olarak kullanılmıştır.

Figen'in annesi –Sevda Hanım- onları evde beklemişti heyecan içinde.

⁹⁵ Muharrem Ergin, *age*, s. 377

4.1.11. İkileme Olarak Kullanılan Ara Sözlere

Bu kelime gruplarının esas kullanım amacı, kullanıldığı cümlede anlamı canlı tutmak, anlama akıcılık katmak ve pekiştirmedir. Bunlar bazen aynı kelimenin tekrarı olabileceği gibi bazen zıt anlamlı bazen de eş anlamlı kelimelerden oluşabilir. Aşağıda bu kelime gruplarının değişik örnekleri sıralanmıştır.

Bu işi –öyle böyle- hemen çözsünler! (M, s. 32)

Bu cümlede ara söz, anlatıma canlılık katması amacıyla ikileme olarak kullanılmıştır.

Ama o kadar yalnız ve sahipsizdi ki kendini –zorlaya zorlaya- kızı sevdiğine inandırdı.

Bazen, incir çekirdeğini dolduramaz şeyler yüzünden patırtı yapıyorlarsa da – tatsız tuzsuz- yaşayıp gidiyorlardı işte.

4.1.12. Cümlelerin Bütünü Kapsayan Ara Cümleler

Bu şekilde kullanılan ara cümleler, bir cümledeki herhangi bir kelime öbeği veya cümle olarak karşımıza çıkmazlar. Paragrafları oluşturan cümlelerden biridirler ve cümlelerin en başında ve en sonunda olmak üzere iki kısa çizgi arasında gösterilirler. Yani ara cümleyi gösteren işaretler arasında kullanılırlar ama cümlelerin bütünü oluştururlar.

-Kardeşini hem sever hem de güçsüzlüğünden, sinikliğinden ötürü hor görürdü.- (M, s. 24-25)

-Kim bilir kaçınıcı kez.- (M, s. 36)

-Bir yıldır ayrı yatıyorlardı.- (M, s. 80)

-İlhan'a göre.- (M, s. 53)

-Emekliliğe hak kazanmasını sağlamıştı o aylık sonra.- (M, s. 53)

-O yıl modaydı bu pantolonlar, kendisi dikmişti.- (M, s. 66)

-Çarçabuk unutmuştu o da başka, hayat unutturmuştu.- (M, s. 68)

-Yüzükoyun kuma yatıp ayaklarını havada biri birine dolamış kitap okuyordu.- (M, s. 115)

-Kadın dayaktan aptallaşmış gibi dalgındı, bir gün tek gözlü kirpikli öteki kirpiksiz çıkmıştı sokağa.- (M, s. 136)

-Prim aldığı için işin en sevdiği yanı buydu.- (M, s. 141)

-Birleşme değil ayrılık getirmişti bu ilişki.- (M, s. 147)

-Armağan onlardan değildi elbette. O yalnızca mutsuzdu.- (M, s. 154)

-Bezmişti, söylemiyordu.- (M, s. 160)

-Kötülük çok uzaklardan da gelebiliyordu çünkü.- (M, s. 160)

- Atilla'ya bundan söz etmeye bile gerek duymamıştı. Eskiden olsa döverdi.- (M, s. 170)

- Adı Rengigül müdür nedir.- (M, s. 170)

- Ki gençliğinde küp gibi içip üstüne esrarı da çekmişken direksiyona geçip, "Pabucumu koysam gider", diyerek gaza basan cinsten bir hödük.- (M, s. 175)

- Huzursuz bir kıpırdanışla oturuşunu değiştirdi.- (M, s. 194)

- Boğazındaki tıkanıklık başına kadar yükseldi.- (M, s. 195)

- Figen onun zekasına her zaman saygı duymuştu.- (M, s. 198)

- Evlilik öyküsünü anlatmayı pek severdi.- (M, s. 208)

- Gene de neşeli, alçak gönüllü bir kadın.- (M, s. 209)

- Uzun yaşadı Dudu.- (M, s. 209)
- İradesi güçlü, becerikli, evcil bir kadındır annesi.- (M, s. 209)
- Güzel sesi vardır. Biraz da gamsızdır, bir söyler on güler.- (M, s. 209)
- Kocasına da böyle gülümserdi, gecenin geç saatlerinde özellikle.- (M, s. 209)
- Başıyla üvey babasını işaret ediyor Figen?- (M, s. 211)
- Beş yaş büyüktü Figen'den.- (M, s. 214)
- İğrenilecek biçimde acı çekerek.- (M, s. 218)
- Oysa bu sabah görünmez yaralarının ne kadar derin olduğunu anlamıştı.- (M, s. 222)
- Şimdi de orda oturuyorlardı.- (M, s. 225)
- Armağan'ın seçim kampanyası sırasında, aylarca evden uzak kaldığı dönemde.- (M, s. 228)
- Ölüyordu.- (M, s. 236)
- Hastanın yattığı villanın boş odasını Gülizar işgal etmemiş olsa orda kalabilirdi elbette.- (M, s. 236)
- En azından.- (M, s. 238)
- Çakılları okşayan köpüklere baktı davet bekler gibi.- (M, s. 239)
- Üstündeki giysiler ağır geliyordu şimdi. Göğsünü, kollarını, bacaklarını sıkıyorlar, soluğunu daraltıyorlardı.- (M, s. 194)
- Denize.- (M, s. 242)
- Akşamdan kalmaydı, şimşekler çakıyor kafasının içinde!- (M, s. 244)
- Oltanın ucunda çırpınan parmak kadar balığı kurtarıp denize fırlattı.- (M, s. 244)
- Şimdi baraj yapıldı biraz daha iyi- (M, s. 246)
- Hele bir sütlü irmik tatlısı vardı tadına doyumazdı.- (M, s. 250)
- Her şeyin en iyisini, en büyüğünü almaya çok meraklıydı.- (M, s. 252)
- Ayartma taktiklerinden biri buydu.- (M, s. 268)
- Kimin manyak olduğu ortaya çıkmıştı sonradan tabii.- (M, s. 271)
- Sevmek konu olduğunda.- (M, s. 279)
- Başparmağını damağına koyup kaldırıyordu bu sırada.- (M, s. 284)
- Kolundan çekiyordu onu oturtmak için.- (M, s. 289)
- Tarihi eser kaçakçılığı yaptığı dedikoduları da olmuştu bir ara.- (M, s. 303-304)
- Figen'e bakmamaya çalışıyordu.- (M, s. 304)

- Ustaca, iz bırakmadan işlenmiş –faili meçhul- bir cinayettir. (M, s. 306)
- Ben yalnızım yalnızım.- (M, s. 309)
- Bir haykırsam belki duyulur sesim...- (M, s. 309)
- Tatmadığım zevk kalmadı dünyada...- (M, s. 309)
- Bir yalnızlık şarkısı söyler sazım...- (M, s. 309)
- Taşa geçer kendime geçmez sözüm...- (M, s. 310)
- Doktorla- (M, s. 312)
- eliyle gözünü oğuşturdu- (M, s. 312)
- iyi kötü- (M, s. 319)

5. SONUÇ

Geçmişten günümüze birçok eserde ara söz ve ara cümle kullanılan bir unsurdur. Bunu araştırmamız boyunca rastladığımız ve tespit ettiğimiz aynı zamanda çalışmamızda da gösterdiğimiz gerek geçmiş dönemdeki gerekse günümüzdeki birçok eserdeki kullanımlarından anlıyoruz.

Ara sözler ve ara cümleler, cümle dışı unsur olarak kabul edilmektedir. Cümle tahlillerinde veya cümle unsurlarının gösterildiği çalışmalarda ara söz ve ara cümlelerin cümle ögesi olarak gösterilmediği görülmüştür. Ancak bu ara söz ve ara cümlelerin cümlede önem arz etmediğini göstermez. Özellikle romana katkısının büyük olduğu görülmüştür.

Kimi zaman bir ögenin açıklayıcısı olarak kimi zamansa yazarın kişisel görüşlerini sunmasıyla, eserde yer alan karakterler hakkında okuyucu daha fazla bilgi edinerek karakteri daha iyi tanıma fırsatı bulmuştur. Karakterleri daha iyi tanınmasıyla olayların akışını daha iyi anlama ve daha iyi yorum yapabilme şansını yakalamıştır. Bazen de ara sözler ve ara cümleler, yazarın romandaki olaylar hakkında herhangi bir yorumunu okuyucuya sunarak okuyucuya farklı bakış açıları açmıştır

Ara söz ve ara cümlelerde virgül ve kısa çizgi olmak üzere iki ayrı noktalama işareti kullanılmaktadır. Çalışmamızda dip notlarla gösterilmiş araştırma sonuçlarıyla ilgili bilgilerden de anlaşılacağı üzere ara söz ve ara cümlelerin en yaygın kullanımı iki kısa çizgi arasında gösterilen kullanımdır. Bunlara nazaran iki virgül arasında gösterilen ara söz ve ara cümlelerin kullanımı daha azdır. Çok nadir olarak bazı eserlerde ara söz veya ara cümlelerin iki parantez arasında gösterildiğine de rastlanılmıştır.

Ara sözün kullanımı, ara cümleye nazaran daha yaygındır. Çalışmamızda gösterilen örneklerin çoğunda açıkça görüleceği üzere ara söz ve ara cümlelerin kullanımıyla ilgili sıralanan örneklerde kullanılan ara söz sayısının ara cümleye nazaran daha çok olduğu görülmüştür. Özellikle romanlarda kullanılan ara cümlelerin genellikle cümle arasında değil de cümlelerin bütünü kapsayan ara cümle kullanımında daha çok kullanıldığı görülmüştür. Ara söz ve ara cümlelerle ilgili yapılan tasniflerin sonunda da bu kullanımdaki ara cümleler bir tasnif çeşidi olarak açıklanmış ve kullanımla ilgili birçok örnek sıralanmıştır.

Ara söz ve ara cümlelerin cümleye anlam yönünden birçok katkısı vardır. Her ne kadar cümlelerin asıl unsurları olarak değerlendirilmeseler de, cümle dışı unsur

olarak nitelenseler de cümleye, özellikle anlam yönünden katkıları büyüktür. Bilimsel nitelikli eserlerde didaktik amaçla kullanılan ara sözler ve ara cümleler aktarılmak istenen bilgilerin okuyucu tarafından daha iyi anlaşılması için okuyucuyu eserin kullanımında ve anlaşılmasında yönlendirme amacı güder.

Romanlarda ise ara sözler ve ara cümleler sayesinde okuyucu, karakterleri, onların tutum ve davranışlarını dolayısıyla olayları daha iyi kavrayarak romanın akıcılığında etkilenir. Türkçe her zaman ifade zenginliğiyle diğer dillerden ayrıldığından dolayı bu dili kullanan her anlatıcı, her yazar mutlaka bu ifade zenginliğini sağlayan unsurları gerek konuşmalarında gerekse yazılarında kullanır.

Ara sözler ve ara cümleler de bu zenginlikleri sağlayan unsurlardan biri olduğu için sadece anlama katkıda bulunmakla kalmaz, aynı zamanda kullanıldığı yere akıcılığını da zenginliğini de götürür.

BİBLİYOGRAFYA

KİTAPLAR

- 1) AKALIN, Mehmet, **Eski Türkçenin Grameri**, TDK, Ankara, 2007.
- 2) AKSAN, Doğan, **Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim**, TDK, Ankara, 2007.
- 3) AKSAN, Doğan, **Türkçenin Söz Varlığı**, Engin Yayınları, Ankara, 2006.
- 4) ARAT, Reşit Rahmeti, **Kutadgu Bilig**, I, TDK, 75. YIL, Ankara, 1991.
- 5) AZAP, Narin, **Türkiye Türkçesinde Hitap ve Ara Sözlere (Duyu Sözlere)**, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Mayıs 2008.
- 6) BANGUOĞLU, Tahsin, **Türkçenin Grameri**, TDK Yay., Ankara, 2000.
- 7) BİLGEGİL, M. Kaya, **Türkçe Dilbilgisi**, Dergâh Yay. ,İstanbul, 1984.
- 8) BOZKURT, Fuat, **Türklerin Dili**, T.C. Kültür Bakanlığı, 1999, Ankara.
- 9) BURAN, Ahmet, **Çağdaş Türk Lehçeleri**, Akçağ, Ankara, 2007.
- 10) DEMİR, Nurettin, Yılmaz Emine, **Türk Dili El Kitabı**, Grafiker Yay., Ankara, 2003.
- 11) **DİLBİLİM VE DİLBİLGİSİ KONUŞMALAR I**, TDK, Ankara, 1980.
- 12) **Dil Tartışmalarında Gerçekler 1**, TDK, Ankara, 1990.
- 13) ECKMANN, Janos, (Yayıma Hazırlayan: Osman Fikri SERTKAYA), **Harezmi, Kıpçak Ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar**, TDK, Ankara, 1996.
- 14) EDİSKUN, Haydar, **Türk Dil Bilgisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993.
- 15) EKER, Süer, **Çağdaş Türk Dili**, Grafiker Yay., Ankara, 2003.
- 16) ENGİNÜN, İnci **Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları**, Dergâh, 1996.
- 17) ERCİLASUN, Ahmet Bican, **Örneklerle Bugünkü Türk Alfabeleri**, T.C. ÜLTÜR Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara, 1996.
- 18) ERCİLASUN, Ahmet Bican, **Türk Dili Tarihi**, Akçağ, Ankara, 2004.
- 19) ERGİN, Muharrem, **Dede Korkut Kitabı I**, Ankara, 1991.
- 20) ERGİN, Muharrem, **Dede Korkut Kitabı II**, Ankara, 1994.
- 21) ERGİN, Muharrem, **Dede Korkut Kitabı**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2003.

- 22) ERGİN, Muharrem, **Türk Dil Bilgisi**, Bayrak Yay. , İstanbul, 1993.
- 23) ERGİN, Muharrem, **Üniversiteler İçin Türk Dili**, Bayrak Yay., İstanbul, 1997.
- 24) ERGİN, Muharrem, **Üniversiteler İçin Türk Dili**, Bayrak Yay., İstanbul, 2002.
- 25) GABAIN, A. Von, Çev., **Eski Türkçenin Grameri**, (AKALIN Mehmet), TDK Yay., Ankara, 2003.
- 26) GÜLENSOY, Tuncer, **Türkçe El Kitabı**, Akçağ Yay., Ankara, 2000.
- 27) GÜLENSOY, Tuncer, Alkaya Ercan, **Türkiye Türkçesi Ağzıları**, Akçağ, Ankara, 2003.
- 28) HACIEMİNOĞLU, Necmeddin, **Karahanlı Türkçesi Grameri**, TDK, Ankara, 2003.
- 29) İLKER, Ayşe, **Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde Fiil**, Ankara, 1997.
- 30) KABAHASANOĞLU, Vahap, Demirci Selehattin **Üniversitelerde Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım Dersleri**, Der Yay., İstanbul, 2000.
- 31) KAFESOĞLU, İbrahim, **Kutadgu Bilig ve Kültür Tarihimizdeki Yeri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1980.
- 32) KARAHAN, Leyla, **Türkçede Söz Dizimi**, Akçağ Yay., Ankara, 1999.
- 33) KARAÖRS, M M., **Türk Lehçelerinde Karşılaştırmalı Şekil ve Cümle Bilgisi(Cümle Tahlilleri)**, Akçağ, Ankara.
- 34) KAYA, Ceval, **Uygurca AltunYaruk**, TDK, Ankara, 1994.
- 35)KORKMAZ, Zeynep, **Türkçede Eklerin Kullanış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları**, TDK Yay., Ankara, 1994.
- 36) KORKMAZ, Zeynep, **Türkiye Türkçesi Grameri**, TDK Yay., Ankara, 2003.
- 37) MUNGAN, Güler, **Türkçede Fiillerden Türetilmiş İsimlerin Morfolojik ve Semantik Yönden İncelenmesi**, Simurg Yay., İstanbul, 2002.
- 38) SAKAOĞLU, Saim, **Türk Ad Bilimi**, TDK, Ankara, 2001.
- 39) TANPINAR, Ahmet Hamdi, **Edebiyat Üzerine Makaleler**, Dergâh, 1998.
- 40) TEKİN Talat, **Orhon Yazıtları**, TDK, Ankara, 1998.
- 41) **TÜRK DÜNYASI ELKİTABI**, III. CİLT, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları:158, Seri I, Sayı: A. 31/I 1998.

42) **TÜRK ŞİİRİ ÖZEL SAYISI IV**, TÜRK DİLİ AYLIK DİL DERGİSİ,
TDK, Ankara, 1992.

43) Yusuf Has Hacib, **Kutadgu Bilig**,(Çev. Reşid Rahmeti Arat), Türk Tarih
Kurumu, Ankara, 2003.

MAKALELER

- 1) BAĞIROVA, Lale, “*Ara Söz ve Ara Kelime Gruplarının Gramatik (Dilbilgisel) Mahiyeti ve Oluşum Yolu Hakkında*”, **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitü Dergisi**, Sayı15, Erzurum, 2000, s. 1 – 4.
- 2) GÜL, Rıza, “*Dede Korkut Hikâyelerinde Söz Kalıpları*”, **D.Ü. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi**, 10, (2008), s. 100-105.
- 3) KERİMOĞLU, Caner, “*Türkçe Dil Bilgisi Öğretiminde Söz Dizimi İle İlgili Kabuller Üzerine I (Kelime Grupları)*”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi**, 20: (2006), s. 106 – 118.
- 4) NALBANT, Mehmet Vefa, “*Türkçede Tarihi Türk Dili Alanında Fonksiyon Değiştirmeye Bir Örnek: Tut- Fiili*” **Bilig**, Yaz/2006, sayı 38, s. 137 – 148.
- 5) SILAY, Kemal, “*Ahmedi'nin Osmanlı Tarihinde Arasöz (Digression) Tekniğinin Kullanımı Ve İşlevi*”, **Türkoloji Dergisi**, Cilt 9, 1991, s.155.
- 6) TÜRKMEN, Fikret, “*Dede Korkut ? Digression? Ara sözler*”, **TDAY-Bellekten** 1998/I-II, Ankara, s. 153 – 160.

ESERLER

- ALTAN, Ahmet, **Tehlikeli Masallar**, Can Yayınları, İstanbul, 1997.
- ALTAN, Ahmet, **En Uzun Gece**, Alkım Yayınları, İstanbul, 2005.
- ALTAN, Ahmet, **Kristal Denizaltı**, Can Yayınları, İstanbul, 2002.
- ARAL, İnci, **Mor**, Epsilon Yayınevi, İstanbul, 2003.
- ARIKAN, Meltem, **Umut Lanettir**, Everest Yayınları, İstanbul, 2006.
- BAŞARAN, Bilsen, **Yaşamı Tartan Terazi**, Kültür Bakanlığı, Ankara, 2000.
- BİLİR, Ali F. , **Üşüyen Sıcak Düşlerim**, E Yayınları, 1994.
- DEMİRKIRAN, Erdal, **Ben Dünyanın En Akıllı İnsanıyım**, Kashna Yayınevi, İstanbul, 2002.
- DEMİRKIRAN, Erdal, **Sadece Aptallar Sekiz Saat Uyur**, Kashna Yayınevi, İstanbul, 2006.

- DEMİRKIRAN, Erdal, **Adam Dediğın Benim Gibi Olur**, Kashna Yayınevi, İstanbul, 2003.
- DEVECİOĞLU, Ayşegül, **Ağlayan Dağ Susan Nehir**, Metis Yayınları, İstanbul, 2007.
- DÖKMEN, Üstün, **Küçük Şeyler**, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 2005.
- ELİF, Şafak, **Aşk**, Doğan Kitap, İstanbul, 2009.
- ELİF, Şafak, **Siyah Süt**, Doğan Kitap, İstanbul, 2007.
- ERSÖZ, Cezmi, **Kırk Yılda Bir Gibisin**, Gendaş Kültür Yayınları, İstanbul, 1999.
- GÜNTEKİN, Reşat Nuri, **Yaprak Dökümü**, MEB Yayınevi, İstanbul, 1999.
- KAPAKLIKAYA, Alişan, **Sevgi Bahçesinin Bahçivanı**, Hayat Yayınları, İstanbul, 2003 .
- KAPAKLIKAYA, Alişan, **İçindeki Uyuyan Güzeli Uyandır**, Akis Yayınları, İstanbul, 2009.
- KULİN, Ayşe, **Güneşe Dön Yüzünü**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000.
- KULİN, Ayşe, **İçimde Kızıl Bir Gül Gibi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2002.
- KULİN, Ayşe, **Köprü**, Everest Yayınları, İstanbul, 2001.
- LİVANELİ, Zülfü, **Leyla'nın Evi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2007.
- MURATHAN Mungan, **Üç Aynalı Kırık Oda**, Metis Yayınları, İstanbul, 1999.
- ONGUN, İpek, **Yarım Elma Gönül Alma**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1999.
- ÖZTOPRAK, Hasan, **İmkânsız Aşk**, Can Yayınları, İstanbul, 2003.
- ÖZTÜRK, Yaşar, Saydam Songül, **İnsanlığa Akan Irmak**, Etik Yayınları, İstanbul, 2008.
- ÖZTÜRK, Yaşar, Saydam Songül, **Bir Dahi Yetiştiriyor**, İyi İnsanlar Yayınevi, İstanbul, 2008.
- ŞAHİN, Osman, **Son Yörük**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1992.
- YAĞCI Öner, **Gökyüzüne Akan Irmak**, İnkılâp Yayınevi, İstanbul, 2002.
- YAZICI, Vedat, **Martıya Mektuplar**, Kültür Bakanlığı, Ankara, 2000.

SÖZLÜKLER

- 1) **Divanü Lugat-İt-Türk Dizini**, TDK, 1972.
- 2) **Divanü Lugat-İt-Türk Dizini**, (Çev. Besim ATALAY) TDK, Ankara, I, II, III, VI 2006.
- 3) **Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü II**, Kültür Bakanlığı, Ankara,1992.
- 4) **Türkçe Sözlük**, TDK, 10.Baskı, Ankara, 2005.

ÖZ GEÇMİŞ

1979 Diyarbakır ili, Ergani ilçesinde doğdu.

1993 İlk ve orta eğitimini, Ergani’de tamamladı.

1996 Lise eğitimini, Silifke Lisesi’nde tamamladı.

2001 Celal Bayar Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun oldu.

2001 yılından itibaren Kars Atatürk İlköğretim Okulu’nda görev yapmaya başladı. Bu görevine devam etmektedir.

2006 Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Türk Dili Ana Bilim Dalı’nda yüksek lisans sınavını kazandı.